

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**Lolland-
Falsters
Stiftsbog
1993**

Stiftsbog og landemode-akt

for Lolland-Falster stift

1993

Redaktionsudvalg:

THORKILD GRÆSHOLT · TORBEN JØRGENSEN
TORBEN MØLLENBACH LARSEN · JENS LOSE
HOLGER JEPSEN (red.)

Det særlige landemodestof er redigeret af stiftskontorchef
Helle Samson Heller

Stiftsbogens for- og bagside

Stiftsbogens for- og bagside er udformet af billedkunstneren Bendt Thoft Nielsen, der bor i Vester Ulslev gamle præstegård på Lolland.

Bendt Thoft Nielsen er uddannet ved Kunstakademiets grafiske skole 1967-72 og er elev af grafikereren Palle Nielsen.

Bendt Thoft Nielsen, der fra 1972-74 var kandidatstipendiat ved Kunstakademiet, har i årenes løb modtaget en række legater. I 1993 modtog han et rejselegat fra Statens Kunstfond, som resulterede i en rejse til Tyrkiet i maj-juni måned. I artiklen Chora-kirken i Istanbul (side 8) skriver Bendt Thoft Nielsen om sit indtryk af Chora-kirkens middelalderlige mosaikker. For- og bagside er frie gengivelser af to af mosaikkerne, ligesom illustrationerne i artiklen er det.

Bendt Thoft Nielsen, der har solgt billeder til flere museer og offentlige bygninger, har afholdt en række udstillinger både herhjemme og i udlandet, i 1991 en stor udstilling, der blev vist på Storstrøms Kunstmuseum i Maribo og på Skovgård Museet i kunstnerens fødeby, Viborg.

Forsiden:

Maria Hodegetria - farveblyantstegning efter mosaik i Chora-kirken. Om motivet skriver Gregor Paulsson i »Konstens Världshistoria, Medeltiden«: *Maria Hodegetria, den vejvisende Maria, de blindes, senere de rejsendes skytshelgen, er også en himmeldronning. Hun afbildes stående, og en forbindelse med de tilbedende mennesker opnås ved, at Kristus på Marias arm gør en velsignende gestus med højre hånd. »Den sorte Madonna« i Torcellos domkirke fra 1100-tallet er et af de ældste af denne type.*

Bagsiden:

Helbredelsen af manden med den visne hånd (Mark. 3.1-6) - blyantstegning efter mosaik i Chora-kirken.

Indhold

Stiftsbogens for- og bagside	2
Provst Jens Lose: Gud er nu ikke længere vred	5
Billedkunstneren Bendt Thoft Nielsen: Chora-kirken i Istanbul	8
Gårdejer Henning Rasmussen: Fire år med mellemkirkeligt arbejde.....	14
Indledende konfirmationsforberedelse (dåbsoplæring)	
Sognepræst Minna Justesen: Om at gå til præst i 3. klasse	22
Sognepræst Ole Opstrup: Dåbsoplæring - et forsøg.....	25
Sognepræst Anne Birgitte Villadsen: En lille rapport om indledende konfirmationsforberedelse	27
Kirkegårdsinspektør Erik Jensen: Kirken, kirkegården og landskabet	30
Kirkegårdskonsulent Charlotte Skibsted: Gravminder - temaet for den nordiske kongres for kirkegårdskultur i Sandefjord 1993.....	41
Redaktør Else-Marie Boyhus: Tanker omkring højmessen	47
Forfatteren Jørgen Gustava Brandt: Argument - Lidt om mine forsøg på at skrive salmer	52
Sognepræst Svend Aage Nielsen: Kaj Munk - 50 år efter	67
Sognepræst Anne Birthe Jensen: Sønderskovhjemmet 75 år	71
Domprovst Immanuel Felter: Hvordan Lolland-Falsters stiftsbog blev til	76
Biskop Thorkild Græsholt: Tale ved Landemodet 1993	79
Af- og tilgang i stiftets gejstlighed	81
Landemodet	83
Love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v.	85
Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til biskopperne	88
Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til stiftsøvrigheden	91
Uddrag af skrivelser fra biskop og stiftsøvrighed og andre myndigheder	99
Landskirkeskatten i Lolland-Falster stift 1994	104
Kapitelstakst	104
Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falsters stift	105
Regnskab for Lolland-Falsters stiftsfond	106
Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond	109
Bevilgede lån	111
Adresser og oversigter	113

Gud er nu ikke længere vred

Af provst
Jens Lose,
Moseby

Det var ikke nogen helt almindelig nat, den første julenat. Ikke kun på grund af den urolighed, som kejserens befaling havde ført med sig. Den måtte tværtimod hilses som en gammel bekendt, for uroligheder må det give, når denne verdens mægtige sætter sin vilje igennem med en befaling. Der var heller ikke noget ualmindeligt i, at et barn blev født den nat. Der bliver som bekendt født børn hver eneste nat overalt i verden på de mest besynderlige steder; så hvorfor ikke også i Bethlehem, i en stald?

Det særlige ved den første julenat var derimod, at da barnet var blevet født i Bethlehem, viste en Herrens engel sig for nogle ganske almindelige hyrder, der lå på en mark udenfor byen og vogtede får. For disse ganske almindelige mennesker forkyndte englen, at barnet derinde i krybben var deres og vores frelser, Vorherre Jesus Kristus.

Og straks var der en mangfoldig, himmelsk hærske, som sang om Guds fred. Julenat sang englene for markens hyrder om fred på jorden; men hvor er freden blevet af? Hvorfor er det sådan, at bedst som vi tror vi har den, så har vi den alligevel ikke? Hvorfor kunne Berlinmuren ikke bare nøjes med at falde? Hvorfor kunne folkene i Østeuropa og det, der engang var Sovjetunionen, ikke bare nøjes med at danse glade rundt i gaderne? Hvorfor skulle det, der begyndte så godt, ende i had, racisme og borgerkrig? Netop som vi var begyndt at tro på, at det onde var noget, der tilhørte et tilbagelagt stade i menneskets udvikling, så stikker ondskaben atter sit grufulde fjæs frem og griner hoverende ad os, mens vi er forfærdede vidner til, at bror myrder bror i et land ikke så fjernt fra os; og vidner til, at en ideologi, og de dermed forbundne optøjer, som vi forlængst havde vænnet os til at betragte som kasseret, nu atter blusser op i lande, der er os endnu nær-

mere. Troen på det ædle menneske og verdens forbedring har atter lidt et knæk. Endnu engang har vi måttet konstatere, at vi ikke kan udvikle os bort fra syndefaldet, at mennesket ikke kan frelse sig selv; at den fred, vi kan stable på benene altid er af begrænset varighed.

Men hvad med Gudsfreden? Det englene sang om fred, julenat, burde det netop ikke betyde, at jorden skulle være fredens hjem? At al strid forlængst skulle være ophørt? Jo, hvis Gud havde været Supermand eller kejser Augustus. Kejser Augustus skaffede jo fred; den romerske fred, Pax Romana. Forskellen på Guds fred og Pax Romana er imidlertid, at hvor Guds fred har kærlighed som sin forudsætning, så havde Pax Romana rå våbenkraft som sin. Våbenkraft kan som bekendt tvinge fred igennem for en tid; men det turde være lige så bekendt, at kun den fred, der hviler på kærlighedens magt, varer ved.

Det var netop kærlighedens magt, der satte sig igennem julenat. Da Gud besluttede at komme sin faldne skabning, mennesket, til undsætning, da kom han ikke som kejser Augustus med en armeret hær. Han kom i et værgeløst barns skikkelse, fulgt af en hærskere af engle, der forkyndte Guds fred; og fordi Guds fred bygger på kærlighedens magt, kan den aldrig tvinges igennem. Den står som et tilbud til mennesker fremsat den første julenat. Et tilbud, der kan tages imod med tak; men som også kan vrages i ligegyldighed.

Julenat tog hyrderne på Bethlehems mark imod Guds fred. De tvivlede ikke et øjeblik på, at Gud havde velbehag i *dem*. Englen, Guds sendebud, var jo kommet til *dem* og havde sagt dem det. Sagt dem, at barnet derinde i Davids by var den gave fra Gud, som hele folket havde ventet med længsel. Gud havde givet sig selv med det barn. Som barnet voksede til og nåede manddoms år, blev det mere og mere tydeligt, at det var Gud selv, der havde givet sig hen, for at forløse den verden, som Kejser Augustus forsøgte at binde ved at skrive den i mandtal.

Julenat kom Guds kærlighed med fred og glæde ind i denne verden, og siden da har verden ikke været den samme. Selvom den fred, som mennesker har skaffet sig ved våbenmagt, bryder sammen, så lyder ekkoet af englesangen julenat, om Guds fred, stadig; så lyder det stadig til hver enkelt af os, at barnet, der blev født i Bethlehem julenat, er tegnet på Guds fredsslutning med os. En fredsslutning, der indebærer, at han er parat til at tilgive os alt; men som også kræver af os, at ligesom Gud julenat lod sin Søn føde ind i verden, for at han kunne bringe det offer, der skulle til for at freden kunne sluttes med os, således skal vi bringe det offer, der skal til, for at vi kan slutte fred med vor næste.

Forskellen på den fred, Gud har sluttet med os, og den, vi slutter med vor næste, er den, at Guds fred er uafhængig af vor ordholdenhed. Den består, selvom vi svigter, hvad der ikke kan siges om den fred, jeg slutter med min næste; men netop fordi Guds fredsslutning med mig består, er muligheden til stede for mig til påny at slutte fred med min næste.

Så luk da julefreden ind i hjerter og hjem. Den fred, der har sit udspring i Guds kærlighed til os. Den kærlighed, der holder os oppe under alle forhold, og som al kærlighed på jorden er en afglans af.

Kejsere skal opstå og skrive alverden i mandtal, og deres riger skal atter forgå. Men det rige, der blev stiftet af ham, der blev menneske julenat i Bethlehem, for at bringe Guds kærlighed til verden, skal altid bestå, med Guds fred og glæde.

Gud er nu ikke længer vred,
det kan vi deraf vide,
at han har sendt sin Søn herved
for verdens synd at lide.
Det vorde vidt og bredt bekendt,
at Gud sin Søn for os har sendt
til jammer, ve og våde;
hvo ville da ej være fro
og trøstig lade alt bero
på Guds, vor Faders, nåde!
(DDS 90,4)

Chora-kirken i Istanbul

Af
Bendt Thoft Nielsen

Efter Konstantinopels fald i 1453 blev denne gamle, kristne kirke gjort til en moské og blev kaldt Kariye Cami, og Kariye er det navn, man bruger lokalt. Men i den kristne kultur er dens navn Chora, og det har den heddet så langt tilbage i oldtiden, som man kan følge den.

Ordet Chora hænger sammen med choros og chorion, og det betyder: land, et område på landet eller en forstad uden for en bys mure. St. Martin-in-the-Fields, kirken, som i dag ligger midt inde i London, har også engang ligget »på markerne«. Navnet Chora har givet anledning til den opfattelse, at kirken var der, allerede før Theodosius II byggede den såkaldte »landmur«, dvs. før 413. Den theodosiske mur eksisterer den dag i dag, og otte km lang afgrænser den halvøen, som det gamle Istanbul ligger på. Chora ligger tæt ved muren – men på indersiden.

Under alle omstændigheder har Chora-navnet ikke kun en topografisk betydning, men også en mystisk. I kirkens mosaikker henvises der flere steder, også i tekst, til Kristus som de levendes land. Også Maria omtales som »landet«, hvor det, der ikke kan få plads, alligevel får plads, som Gudsføderen: Theotokos (således i den mosaik, som i min fortolkning er vist på denne stiftsbogs forside).

Inde i bygningsmasserne har man fundet spor fra mindst fire byggefaser, men den kirke, som i dag er synlig, er i det væsentlige fra det tidlige 1300-tal. Nu er den ikke længere i brug som moské, men er et museum over sig selv og sit kostelige indhold af mosaikker og fresker. Den består af et hovedskib, som er den ældste del. I 1300-tallets begyndelse blev det ombygget, og foran indgangspartiet blev der tilføjet en tværgående forhal, et såkaldt narthex, ligesom i Maribo

Domkirke, og foran den endnu et narthex, og på sydsiden af skibet er der tilføjet et sideskib, parecclesion kaldet. Alt blev udsmykket. Der er, helt eller delvis, bevaret 141 mosaikker i hovedskib og narthex og 128 fresker i parecclesion. Udsmykningen stod færdig i 1321.

Den mand, der satte alt dette i værk, levede fra ca. 1269 til 1332. Han hed Theodore Metochites, en lærd mand og forfatter, hvis børn blev gift ind i de herskendes familier, mens hans egen politiske indflydelse voksede. Et nyt regime bragte ham til fald, og han endte sine dage som munk i det kloster, som hørte til Chora. Mod slutningen af sit liv skrev han, at han håbede, at Chora ville sikre ham »et storslået minde hos kommende slægter til verdens ende«. Det gør den sikkert.

Men kunstneren er glemt. Vi kender ikke navnet på den mester, som skabte billederne, skønt han i åndfuldhed og kunnen nærmer sig Giotto og Simone Martini, som var hans samtidige.

Selv om litteraturen om Chora-mesteren endnu er sparsom, (hovedværket er vist stadig Paul A. Underwood: *The Kariye Djami*, Pantheon Books, fra 1966), kunne læseren dog nok have fundet ovennævnte i opslagsværker. Det følgende står for min egen regning.

Jeg besøgte Chora i maj måned 1993, og mødet med billederne blev langt den største kunstneriske oplevelse på min seks uger lange studierejse i Tyrkiet.

Når man husker, at den hedder Kariye Cami, og at Cami udtales djami, er den ikke vanskelig at finde: man ta'r en taxi! Når man har kørt i et kvarter, er taxametret endnu ikke nået op på det beløb, som det koster at sætte sig ind i en dansk hyrevogn. Den vilde fart gennem Istanbul, som menes at rumme 13 millioner mennesker, føltes som en fiktion, ligesom en biljagt-film, men de mange busser parkeret foran den forholdsvis beskedne kirkebygning var derimod beklemmende virkelighed. Chora er opdaget af charterturismen.

Fra første øjeblik blev jeg bogstaveligt slået af den strøm af meddelelser, der udgår fra billederne. Her er en kunstner, som er grebet af en stor fortælletrang, og som ikke kun har sat sig noget i hovedet, men især har noget på hjerte. Han elsker at fortolke de hellige beretninger, men han elsker også verden, den synlige, med dens klipper, træer og ting og med menneskeskikkelsen i dens bevægelighed. Han tilføjer verden sære, ubeboelige huse, bygget i hans fantasi, og gør dem sandsynlige med draperier, der falder i fortrolige folder.

Det er før-renæssanceånden, begejstringen for de nye muligheder, ligesom hos Giotto og Martini. Synspunktet, der før var tillagt Gud, overtages af kunstneren. Stedet, hvorfra han ser, bliver også vores sted foran motiverne, hvis rum åbner sig for os, mens mennesker og ting får volumen. Det er hverdag på jorden, børnene leger, og dér er Maria, ophøjet og fornem i sin lukkede kontur, og dog næsten til at røre ved.

Der er en stor varme i disse billeder. De udtrykker især kærlighed og rørte mig ved deres beskrivelser af omsorg mere end de bevægede mig

*Josefs drøm og Rejsen til Betlehem.
(Fra Poul A. Underwood: The Kariye Djami).*

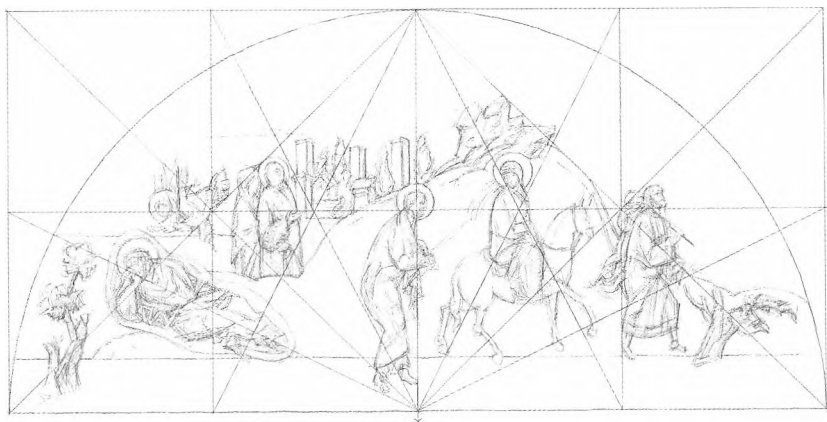
ved fremstilling af lidelse. Kristus har ikke den dømmendes udtryk, men den sorgfuldt medlidendes. Og endda er det ikke kun billedernes indhold af omsorg, der forplanter sig til os, men også kunstnerens omsorg for os. Han er så omhyggelig med os. Det må opleves af alle – også af de utallige japanske husmødre, som den dag fyldte kirken.

Men billedkunstnere har nok særlige glæder ved billeder, faglige fornøjelser. At mesteren lagde vægten på det fortællende var åbenlyst. Nu begynde jeg at se, *hvordan* han fortalte, med hvilke sproglige midler. De er ikke naturalistiske. Fremstillingerne er tværtimod fulde af akademiske «fejl» af den art, som fik vores bedste- eller oldeforældre til at opfatte sådanne sen-byzantinske billeder som primitive: omvendt perspektiv, menneskefigurers tåspidsgang, et æsel, som næppe rører det plan, det er sat til at gå på.

Selv om det måske ikke er dem, han vil have os til at se, er det med abstrakte midler, han henvender sig til os. Men hvilke?

Lidt efter lidt trådte han ud af billederne med sin kunstneriske tankegang og sit gemyt. Jeg talte med ham, respektfuldt, naturligvis! Det er en af de største glæder og en af de mest forunderlige at være i faglig kontakt med en stor kollega, som om f.eks. 672 år ingenting var.

Ellers, mere nøgtern, ved jeg jo meget vel, at vi, neddykkede som vi er i vores lille tid, er henvist til at se gennem tidens materier, og at det synlige forvrænges af de præferencer og fordomme, som er tidens. Det er modernismen – ja, det er først og fremmest Cézanne, der har lært os at se med et forstående blik på bl.a. Chora-mesterens billeder. Cézanne var på vej bort fra et maleri, som Chora-mesteren nærmede sig. Fælles for deres arbejder er den uløselige sammenhæng mellem dynamik og harmoni.

Geometrisk analyse af »Josefs drøm og Rejsen til Bethlehem«.

Her vil jeg beskrive en af mosaikkerne, sådan som jeg så den: Rejsen til Bethlehem.

Billedet viser tre motiver: Den drømmende Josef og Rejsen til Bethlehem, (Matt. 1.20 og Luk. 2.4 – begge vers står skrevet på himlens guldgrund), og endelig det uidentificerede Maria med to ledsagere, (den ene kan kun anes). Det er altså en simultanskildring: i samme billedrum optræder personerne flere gange i handlinger, som er adskilt i tid.

Billedfeltet er en lynette, som udgør næsten, men kun næsten, en halv cirkel. Det er da heller ikke cirkeludsnittet, som er grundlag for kompositionens geometri, men derimod det rektangel, som det kan indskrives i.

Centralt i billedet går Josef. Hans forreste fod når akkurat billedets midterakse, mens han ansigt og hånd allerede har passeret den. Han bevæger sig altså i forhold til denne den mest stabile geometriske linie samtidig med, at hans urolige, svage S-form sættes i kontrast til den. Josefs søn går forrest, og den yngre mands tegn er anderledes aktivt i dets fligede karakter, og han er netop ved at slippe den højre kvartdeling. Træet til højre peger skriftagtigt i bevægelsesretningen. Bjerget bovner og klippetoppene krænger mod højre. Æslets retning og dansende rytme bestemmes af de højrevendte halv- og kvartdiagonaler.

Hvor skal al denne bevægelse dog ende? Billedet må udgøre en verden for sig, afsluttet og fuldstændig, og det går ikke an, at vi bringes til at tænke på noget uden for dets rum, end ikke på Bethlehem! Her sætter Chora-mesteren de lodrette, stillestående figurer ind i venstre halvdel. Nazareths tårne bruger han endda til at udmåle de skridt, der er gået, og englen – den flyver den modsatte vej. Den drømmende Josefs figur flyder mod venstre. Han støtter kinden på hånden – og på

Folketællingen i Bethlehem. (Luk. 2.4). Blyantstegning efter mosaik i Chorkirken.

den venstrevendte kvartdiagonal. Blot ved at lade blikket springe mellem træet til venstre og træet til højre aner man allerede, hvad der er på færde i billedet.

Maria er sluttet inde i sin rolige kontur. Hun bevæges i billedrummet, men hendes egen aktive bevægelse er den yndefulde drejning af hovedet, hvormed hun ser tilbage på sin mand. Det er, som om alt i billedet er bragt til at underbygge denne kærlige bevægelse, som der ved bliver motivets kerne.

Da fik jeg øje på, at Maria drejer hovedet i glorien, som, endnu på vej, *ikke når at følge med!* Jeg tænkte: Nej, ved du hvad, mester! Skal det nu være naturalisme eller abstraktion? Han synes at trække på skulderen: Det er en billedsproglig realitet.

Cézanne sagde, idet han hentydede til et portræt: »Hvis jeg maler alle de små blå og brune toner, giver jeg ham det blik, som han har ... Men pokker heller om man aner, hvordan man ved at føje en grøn nuance til en rød gør en mund sørgmodig eller får en kind til at smile.«

*Maria Hodegetria
(se side 2).
Blyantstegning efter
mosaik i Chora-
kirken.*

Fire år med mellemkirkeligt arbejde

Af
gårdejer *Henning Rasmussen*

I dette indlæg vil jeg give en kort beskrivelse af baggrunden for etableringen af det officielle organ for det økumeniske og mellemkirkelige arbejde i folkekirken, en kortfattet status og nogle personlige bemærkninger.

Økumenisk – hvad er det?

Når man første gang hører eller læser ordet: Økumenisk, tror man lige straks, man har hørt eller læst forkert. Det må være økonomi, der er ment. Økumenisk, hvad er dog det? Slår man op i en fremmedordbog, vil man se, det er et græsk ord, som specielt gælder for hele den kristne verden.

I Danmark har vi ikke i det daglige en nøje adskillelse, hvornår vi taler om mellemkirkeligt og om økumenisk arbejde. For det store flertal i den danske folkekirke er ordet ukendt, og nogen mener, at det er en skandale, medens andre mener, at det er ganske naturligt, da mellemkirkeligt og økumenisk må være noget for særlige ivrige og debatterende teologer.

Et kort historisk rids

I mellemkrigsårene voksede der en international interesse frem hos mange kirkeledere i de protestantiske kirker, om et organiseret, kristent fællesskab på tværs af landegrænserne. Også fra Danmark var der deltagere.

Allerede i 1922 stiftedes: Nødhjælpen til Europas evangeliske kirker, som i Danmark nu i dag er en del af Folkekirkens Nødhjælp.

Kirkeligt Verdensforbund til Fremme af international forståelse, der var skabt på et idégrundlag fremsat på en international missionskonference i Edinburgh i 1910, fik i 1939 nogle danske kirkefolk (hovedsagelig fra folkekirken) til i Danmark at oprette Det økumeniske Fællesråd, der stadig arbejder, og fortsat er en frivillig organisation.

Den anden Verdenskrig stoppede de internationale forbindelser, men i 1940 blev dog etableret Nordisk økumenisk Institut i Sverige. Det er i dag ændret til Nordisk økumenisk Råd og har fortsat hjemsted i Sverige.

I 1947 dannedes Det lutherske Verdensforbund, hvor kun de lutherske kirker kunne være medlemmer.

I 1948 stiftedes Kirkernes Verdensråd, fordi man ønskede et samtaleforum for alle kristne kirker i verden.

I 1959 kom Europæiske Kirkers Konference med det særlige sigte at give et sted for kristnes fællesskab på tværs af jerntæppet.

Udviklingen i Danmark

I Danmark var det indtil 1954 Det økumeniske Fællesråd, der samlede trådene til disse internationale organisationer sammen med Nødhjælpen. Efterhånden var det en stadig større opgave, der ikke rigtig længere kunne passe sammen, hvorfor man splittede det op i tre foreninger: Det økumeniske Fællesråd, Folkekirkens Nødhjælp og Folkekirkens mellemkirkelige Råd.

I de følgende år blev det fra forskellige sider fremført, at Folkekirkens mellemkirkelige Råd, der var et privat og selvsupplerende organ, ikke kunne være berettiget til at varetage folkekirkens officielle mellemkirkelige forbindelser, da man ikke mente rådet var folkekirkeligt.

Den situation var ikke holdbar i det lange løb, hvorfor rådet og biskopperne nedsatte et forhandlingsudvalg, der udarbejdede et forslag til en fremtidig mellemkirkelig struktur i folkekirkens regi.

I 1984 blev forslaget fremsendt til kirkeminister Mette Madsen. Juni 1987 afgav et kirkeministerielt udvalg en beretning, hvori folkekirken gøres ansvarlig for det mellemkirkelige arbejde i Danmark.

Efteråret 1988 fremlagde kirkeminister Torben Rechendorff i folketinget et tillæg til Loven om folkekirkens økonomi angående folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde. Inden folketingets vedtagelse af loven var der i de kirkelige kredse en livlig debat for og imod en ny struktur.

Den danske folkekirke blev stillet i en ny situation i forhold til økumeniske aktiviteter, såvel nationalt som på internationalt niveau. Loven sikrede samtidigt det økonomiske grundlag igennem tilskud fra finansloven og resten af fællesfonden, som administreres af kirkeministeriet.

Tilhængerne fremhævede især det forhold, at nu ville den danske folkekirke endelig få den status i international sammenhæng, den fortjente med sin ca. 90% tilslutning af den danske befolkning.

Modstanderne lagde megen vægt på den risiko en sådan struktur kunne være hen imod et stade for en synode (kirkemøde), der udadtil kom til at fremstå som en autoriseret røst, der talte på hele folkekirkens vegne.

Folketingets kirkeudvalg var meget opmærksom på disse synspunkter, og i bekendtgørelsen, der gælder for loven, er dette fastslået i paragraffen, der gælder for rådets oprettelse, citat: »Til at varetage folkekirkens mellemkirkelige opgaver på landsplan, herunder at tage stilling til folkekirkens medlemskab af nationale og internationale kirkelige organisationer oprettes et råd, Det mellemkirkelige Råd«.

I kirkeudvalgets betænkning hedder det bl.a., citat: »Det er magtpåliggende for flertallet at understrege, at Det mellemkirkelige Råd, også efter at det bliver sammensat efter demokratiske regler, ikke har synodal karakter. Under møder og konferencer tegner deltagerne således kun egne synspunkter. Der er fortsat ingen, der kan udtale sig på folkekirkens vegne«. Til slut i betænkningen understreges det, citat: »... at det vil være hensigtsmæssigt, at det mellemkirkelige arbejde udføres med skyldig hensyn til den danske folkekirkens alsidighed«.

Den nye struktur

Grundlaget for den nye struktur er § 12a i Lov om folkekirkens økonomi, citat: »Kirkeministeren fastsætter nærmere regler om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde, herunder om finansiering af et centralt mellemkirkeligt råds virksomhed af fællesfonden, for så vidt denne virksomhed ikke dækkes af bevillinger på finansloven. Endvidere kan ministeren fastsætte regler om finansiering af lokalt mellemkirkeligt arbejde af kirkekassen«.

Dermed var det første officielle mellemkirkelige organ i den danske folkekirke en realitet.

Det første, der skulle foretages, var valg af et mellemkirkeligt stiftsudvalg bestående af seks valgte medlemmer (fire læge og to gejstlige), medens stiftets biskop er født medlem. Valgbare er folkekirkemedlemmer, som kan vælges til menighedsråd, og præster der er bosiddende i stiftet. Vælgerne er stiftets menighedsrådsmedlemmer.

Dette valg foregik i efteråret 1989, og der viste sig en meget stor interesse blandt menighedsrådsmedlemmerne i forbindelse med afstemningen.

Medio december 1989 konstituerede stiftsudvalgene sig med formand og næstformand. Sekretær- og kassererhvervet varetages af stiftsadministrationen.

I forbindelse med konstitueringen blev, blandt de valgte medlemmer, udpeget et medlem til Det mellemkirkelige Råd.

Det mellemkirkelige Råd består af 10 valgte medlemmer (et medlem fra hvert stift) og to biskopper, der udpeges af kirkeministeren.

Strukturen er meget decentral og folkelig og især kan fremhæves:

Stiftsudvalgets medlemmer. Fra venstre: Thorkild Græsbolt, Svend Aa. Nielsen, Johannes Andersen, Helle Samson (sekretær), Hans Ivar Bentsen, Susanne Møller, Gregers Høegh, Henning Rasmussen.

Det mellemkirkelige stiftsudvalg

Sammensætningen af udvalget sikrer et flertal af læge medlemmer.

Udvalget beslutter selvstændigt arten og omfanget af sin virksomhed.

Udvalget er økonomisk fuldstændigt afhængig af menighedsrådenes frivillige bidrag.

Medlemmet til Det mellemkirkelige Råd skal været et valgt medlem.

Stiftsudvalgene og Det mellemkirkelige Råd er uafhængig af hinanden, såvel økonomisk som »politisk«.

Det mellemkirkelige Råd

Rådet fastsætter selv sin vedtægt, arten og omfanget af sin virksomhed, men er forpligtet til at tage stilling til folkekirkens medlemskab af nationale og internationale kirkelige organisationer.

Rådet har ikke status som en »paraply-organisation«.

Rådet udarbejder sit eget budget, der skal stadfæstes af kirkeministeren.

Rådet har eneansvaret for sit regnskab.

Rådet kan ikke pålægge stiftsudvalgene økonomiske bidrag eller udførelse af en opgave.

Den første periode for såvel stiftsudvalgene som for rådet ophører pr. 31. marts 1994.

En »midtvejs-status«

I vinteren og foråret 1993 har der været foretaget en vurdering i stiftsudvalgene og rådet af det hidtidige forløb i det mellemkirkelige arbejde.

I anledning af denne evaluering har stiftsudvalget her i stiftet afgivet sin udtalelse den 5. december 1992, hvori det bl.a. siges:

»Stiftsudvalget har haft 22 møder i perioden: December 1989 - december 1992.

Der er udsendt ni Nyhedsbreve til menighedsråd, sognepræster og kirkebladsredaktører.

Udvalget har koncentreret sig om to hovedopgaver: Etablering af venskabsforbindelser til menighed udenfor landets grænser og studiekredsarbejde i stiftet.

Den største opgave er forbindelse til den evangelisk-lutherske menighed i Cieszyn i det sydlige Polen.

Udvalgets arbejde med den sag er blevet fulgt med megen interesse hos mange menighedsmedlemmer, der er gået personligt ind i opgaven ved bl.a. at deltage i besøgsrejsen til Cieszyn i foråret 1991 (69 deltagere) og senere som logiværter for et genbesøg af 44 kormedlemmer fra Jesus-kirken i Cieszyn.

I forhold til de danske menigheder i Sydslesvig er det nu de interesserede menigheder, der er initiativtagere.

Stiftsudvalget finder det afgørende i den videre udvikling af venskabsforbindelserne, at det er menighederne via de lokale menighedsråd, som er de arrangerende og ansvarshavende, medens udvalget er igangsættende, koordinerende og støttende i forhold til disse initiativer.

Studiekredsarbejdet har sin baggrund i udvalgets formålsparagraf, hvor det bl.a. hedder, at udvalget skal forberede og tilrettelægge mellemkirkeligt arbejde i stiftet.

Studiekredsene har været i Nykøbing F. og Nakskov med samme emne. Første år: Kirkesyn med fire indledere og blandt dem den katolske pater i Nakskov. Andet år: Kristendommen, Jødedommen og Islam med tre indledere og blandt dem overrabbiner Bent Melchior.

Der var stor tilslutning, og udvalget har modtaget megen anerkendelse fra studiekredsdeltagernes side for disse arrangementer.

Udvalget efterlyste i et Nyhedsbrev bemærkninger og kommentarer til det hidtidige arbejde. Der blev modtaget *et* brev.

Stiftsudvalget har vanskeligt ved at tolke det forhold, men tillader sig at betragte det som et udtryk for noget positivt, og man ønsker det mellemkirkelige arbejde fortsat uændret.

Den økonomiske opbakning fra menighedsrådene omfatter tilskud fra ca. 50% af rådene i stiftet og i en størrelsesorden, der giver udvalget en fornuftig mulighed for initiativer. Det forhold opleves af udvalget som en anerkendelse.

I kirkeministeriets betænkning fra 1987 vedrørende det mellemkirkelige arbejdes struktur er der nævnt to grundlæggende formål, nemlig: "... at give det mellemkirkelige arbejde en så bred folkelig basis som muligt, og at stiftsudvalgene ansføres til at gøre sig, citat: "... betydningsfulde og uundværlige i menighedernes bevidsthed".

Set i det perspektiv er der langt til målet endnu, for eksempel at gøre endnu flere af vore menigheder medarbejdende i det mellemkirkelige.

Videre skriver udvalget: »På baggrund af kun tre års erfaringer med det mellemkirkelige arbejde mener udvalgets medlemmer, at der er gode muligheder for en lys fremtid for det mellemkirkelige arbejde i stiftet. Udvalget er enige om, at der er skabt nyt grundlag for menighedernes selvforståelse i mødet med kristne trosfæller, og dermed må noget af det mellemkirkelige arbejde være på den rette kurs. Denne konstatering giver udvalgets medlemmer lyst og mod til fortsat arbejde med opgaven«. Udtalelsen slut.

Det mellemkirkelige Råd har indsamlet udtalelserne og fremsendt dem til Folketingets kirkeudvalg sammen med rådets egen vurdering af dets arbejde.

Det forventes, at Folketinget i dets samling 1993/94 vil vedtage de fremtidige regler for det mellemkirkelige arbejde.

Nogle personlige kommentarer

Til det kirkeministerielle udvalg, der i 1986-87 udarbejdede forslaget til strukturen for det mellemkirkelige arbejde, var jeg udpeget som udvalgsmedlem. Det har derfor været en særlig oplevelse at være med til at give de lagte rammer et indhold igennem de fire år, loven har været i kraft. Som følge af valgresultatet i 1989 har jeg været medlem af stiftsudvalget her i stiftet. Ved udvalgets konstituering fik jeg den ære at blive den første formand og valgt til medlem af Det mellemkirkelige Råd.

Her ved slutningen af valgperioden må det være naturligt at nævne nogle forhold og drage forskellige konklusioner mellem det, jeg forestillede mig i forbindelse med udarbejdelsen af forslaget i det kirkeministerielle udvalg, og det, der indtil i dag er blevet en realitet, set og bedømt ud fra mit synspunkt.

Angående stiftsudvalgene

Et helt selvstændigt organ, der suverænt bestemmer sin vedtægt og sit arbejdsprogram.

Et udvalg, der økonomisk er aldeles afhængig af menighedsrådenes frivillige bidrag.

Et udvalg, der ikke kan tvinges til kontingenter eller udbetalinger af nogen art.

Disse mine drømme er gået i opfyldelse i fuldt mål.

Angående Det mellemkirkelige Råd

Der er i loven meget få bestemmelser om rådets arbejde og funktion. Således har rådsmedlemmerne haft frihed og det fulde ansvar for rådets målsætning, udvikling og nuværende stadi. Som medlem af det første råd fik jeg en uventet mulighed for at give mit bidrag.

I forhold til mine forventninger synes jeg, rådet allerede har bevist sin værdi og berettigelse.

Den frygt, modstanderne af den nye struktur havde om en udvikling hen imod et kirkemøde med synodal karakter, har jeg været meget opmærksom på i rådsarbejdet. For mig er der ingen tvivl om eksistensen af denne mulighed og risiko. I perioden har enkelte stiftsudvalgsmedlemmer fremsat ønske om, at alle stiftsudvalgets medlemmer skal være medbestemmende i rådets anliggender. Hidtil har rådet uden tøven fastholdt sin lovlige uafhængighed i forhold til stiftsudvalgene, herunder i sine beslutninger angående medlemskab af de forskellige kirkelige organisationer.

Jeg har oplevet det som en afgørende faktor i hele strukturen, at der er den klare adskillelse mellem rådet og stiftsudvalgene.

Skulle senere et flertal i rådet falde for fristelsen til at gøre sit arbejde synodalt-kirkemødelignende ved at bruge et møde med stiftsudvalgsmedlemmerne som et forum for beslutninger, der binder rådet, er det tiden for indsigelse. Det er i strid med den hensigtserklæring, der er angivet i folketingets kirkeudvalgs lovbemærkninger.

Der har været tanker om, at der ved den kommende revision af loven skulle indføres en bestemmelse, der kunne forhindre en sådan udvikling. Det synes jeg ikke er nogen god idé. Jeg er modstander af tidens tendens til, at man altid skal fjerne risikomomenter, for det bevirker, at ens agtpågivenhed sløves. For mig er det positivt, at man i alle lejligheder stadig væk skal være opmærksom på den retning, det mellemkirkelige arbejde har og give udtryk for det.

På et område er mine forventninger ikke gået i opfyldelse. Det gælder lægfolkets placering i forbindelse med udvælgelsen dels af formand for stiftsudvalgene og dels medlem til Det mellemkirkelige Råd. Netop bestemmelsen i loven om flertal af lægmænd/kvinder i udvalgene gav alle muligheder for en naturlig udpegning af lægfolk på ledende poster i de to organer.

Da konstitueringen i begge organer var sluttet i januar måned 1990, havde de ti stiftsudvalg kun valgt fire læge formænd og 4 læge medlemmer til Det mellemkirkelige Råd. Det betød, at rådet nu var sammensat af fire læge medlemmer og otte gejstlige medlemmer. Lidt overraskende var der imidlertid et flertal i rådet, som ønskede et lægt

medlem valgt til formandsposten for denne periode, nemlig fhv. minister Britta Schall Holberg, Fyns stift.

En grundlæggende idé i hele sagen om det mellemkirkelige arbejde som en del af folkekirkens virke var, at det mellemkirkelige skulle blive folkeligt i ordets bedste betydning. At det helt skulle domineres af lægmands-elementet i folkekirken med sine ca. 4.500.000 medlemmer i sammenligning med den gejstlige del ca. 2.000 valgbare præster. At menighederne over hele landet ville opdage og lade sig engagere i mellemkirkeligt arbejde og tænkning.

Tilsyneladende er lægfolket noget angst for det nye, og man ønsker, at andre tager sig af den side i det kristne fællesskab. Er det mon, fordi det store flertal føler sig underlegne i forhold til de gejstlige, som i vore øjne umiddelbart må forventes at være specialister i det mellemkirkelige og måske have det som en del af deres arbejde?

Mine fire års arbejde og erfaringer med det mellemkirkelige har overbevist mig om, at vi alle i folkekirken er en slags specialister. Mellemkirkeligt – økumenisk – angår alle døbte, når det gælder den enkeltes oplevelse af det kristne liv og fællesskab i troen.

Jeg har et stærkt ønske om, at det må lykkes for stiftsudvalgene at nå ud til folkekirkens »græsrodde«, således at menighederne virkelig bliver optaget af det mellemkirkelige, og dermed er det gjort folkeligt.

Indledende konfirmationsforberedelse

(dåbsoplæring)

Efter en forudgående debat, der blev rejst af biskop Herluf Eriksen, blev der ved anordning nr. 301 af 20. maj 1987 etableret en forsøgsordning vedr. indledende konfirmationsforberedelse. Forsøgsordningen udløber i 1994, og da den har fået en særdeles positiv modtagelse, vil den efter al sandsynlighed blive afløst af en permanent ordning.

Tre af stiftets præster gør nedenfor rede for deres erfaringer med denne folkekirkelige nyskabelse.

At gå til præst i 3. klasse

Af sognepræst
Minna Justesen,
Rødby

Fra sidst i 80'erne har det været muligt på forsøgsbasis at lave en indledende konfirmationsforberedelse for børn på 3.-5. klassetrin. Gennem disse år har ialt 232 sogne været berørt af ordningen, og for sæsonen 93-94 har 148 sogne ansøgt om deltagelse.

De nævnte tal afslører ikke, hvor mange sogne der er ophørt med at søge om tilladelse og i stedet fortsætter med deres egen permanente ordning, fordi forsøget blev modtaget så positivt på deres sted, men *Rødby-Ringsebølle sogne* hører i al fald til disse sidste.

I 1989 deltog jeg i et kursustilbud fra Præstehøjskolen i Løgumkloster om dåbsoplæring (som jeg foretrækker at kalde det), hvor deltagerne fik andel i alle de erfaringer, der indtil nu var gjort med forsøget af praktisk og teologisk art. Kurserne tilbydes stadig og retter sig mod både præster og lægfolk, og jeg vil meget varmt anbefale interesserede menighedsråd og præster disse kurser, uden dog at sige, de er altafgørende for at kunne starte op. Mindre kursustilbud på stiftsplan vil kunne gavne på samme måde – herom senere.

Selv deltog jeg blot for at høre nærmere om muligheder og vilkår, men blev så overbevist om kirkens muligheder for en tidlig kontakt med børnene, at jeg sammen med de to menighedsråd besluttede at starte den følgende sæson.

Afskedsgudstjeneste i Rødby kirke med Lucia-optog sidst i forløbet.

Der er jo nemlig stort behov for en kirkelig undervisning. Undervisningen i folkeskolen alene er ikke tilstrækkelig. Slet ikke indenfor de rammer, faget tilbydes i dag.

Mange præster vil kunne berette om stort set samme erfaringer i mødet med 7. klasserne. De har oftest forsvindende lidt viden om kirke og kristendom og har svært ved at forestille sig, hvad de overhovedet skulle bruge denne viden til. Det vil sige, at eksistentielle og religiøse spørgsmål bliver en meget lille del af deres bevidsthed, og ingen præst har mulighed for at rette op på alt dette i løbet af en konfirmand-sæson. Det kræver fortrolighed og kendskab til børnene – og det kræver tid!

Stilles nogle af alle disse spørgsmål derimod til børn i 3./4. klasse, vil man opleve en meget stor åbenhed og nysgerrighed, og man kan have begrundet håb om, at det vil være med til at holde den religiøse interesse vågen, til børn og præst atter mødes i konfirmationsalderen.

Der er i høj grad brug for dette engagement fra kirkens side, men når det er sagt, er det lige så vigtigt at tilføje, at kirkens dåbsundervisning ikke må fremføres som en konkurrence til skolen, men som et supplement. God kontakt og samarbejde mellem kirke og skole har vist sig at være vigtigt for tilslutningen til dåbsundervisningen.

I virkeligheden er kirkens og skolens områder jo heller ikke identiske – skolen underviser – kirken forkynder tillige. Den er ikke neutral, men forsøger gennem børnenes deltagelse i salmer, bønner, bibelstof og gudstjeneste at give dem en *oplevelse* af Guds nærvær.

I Rødby har vi altså nu siden 1990 haft et tilbud om dåbsoplæring – de første år gennem ansøgning til Kirkeministeriet – de sidste par sæsoner selvforanstaltet.

De første år rettede oplæringen sig mod 4. klassetrin, mens vi nu ligger fast på 3. klassetrin. Dette hænger sammen med, at i 4. klasse får børnene allerede senere fri, og det giver vanskeligheder ved tilrettelæggelsen af undervisningstidspunktet, som jo helst ikke må ligge for sent på eftermiddagen. Desuden går denne aldersgruppe også allerede til en lang række »aktiviteter«. Endelig er umiddelbarheden på dette klassetrin også ved at fortone sig lidt.

Forsøget har fået stor gennemslagskraft her hos os; vi har oplevet en meget stor opbakning fra forældre og børn og en næsten konsekvent vedholden fra børnenes side. Tilmed har jeg ofte oplevet at møde børn i byen, som råber: »Næste år er det os, der skal gå til præst!«

Forløbet strækker sig over ca. 30 timer – fra ca. 1 september til medio december. Desuden to gudstjenester undervejs – altid med børnene som agerende.

Undervisningen på 1½ time (= 2 skoletimer) er knyttet til følgende faste ramme:

- Ankomst: børnene hjælper til med at tænde lys og dele materialer ud.
- Uddeling af æble eller bolle. Vi synger: »Nogle har mad«-sangen.
- Salme/sang.
- Fadervor.
- Bibelfortælling/undervisning – støttet af lysbilleder, video/overhead.
- Aktivitet – børnene er selv engageret på forskellig måde over dagens emne.
- Oplæsning af fortløbende historie.
- Salme/sang.
- Trosbekendelse.
- Velsignelse: Vi synger fredssangen: »Fred være med dig«.
- Farvel: Vi hjælpes med at rydde op.

Et par gange flytter vi undervisningen fra konfirmandlokalet til kirken; vi bruger også et par gange på at besøge kirkegården, at tale om og se film om døden.

Arbejdsformen sigter så vidt muligt mod »oplevelse« fremfor tør indlæring. Hele tiden at knytte til ved børnenes egen hverdag og lade dem komme til orde selv. Vi benytter os meget af Materialecentralens gode tilbud om film, lysbilleder, genfortællinger af bibelsk stof samt fortællinger fra børnenes egen levede hverdag. Vi har klippet, klistret, tegnet, malet og løst opgaver i stor udstrækning for at imødekomme børns behov for især i eftermiddagstimerne at arbejde manuelt.

30 timer er efter min mening passende. Et godt, tæt og kort forløb, hvor børnene ikke når at køre træt, men stadig synes, det er spændende. Endelig gør det vel heller ikke noget, om vi ikke »når det hele«.

Når børnene endnu er kede af at stoppe med at »gå til præst«, er det det bedste tidspunkt at stoppe!

Rent praktisk er det også nødvendigt for præsten at få lidt tid til at trække vejret i – der er megen forberedelse forbundet med dette projekt.

Men der er også *meget stor* glæde forbundet med denne undervisning. Jeg føler, der er et stort behov – en meget stor lyst til at høre – og en meget stor positivitet fra forældrenes side – både før og efter. Mange gode reaktioner har der været, og forældre og familie har bakket børnene op ved de gudstjenester, forløbet indeholdt.

Min erfaring fra 3 år og 4 hold bliver

Dåbsoplæring bør fremover prioriteres som en af kirkenes *hovedopgaver*. Hvordan den prioriteres på en sådan måde, at præster kan overleve i deres arbejdsdag rundt omkring, er så en anden sag.

Her kunne man på *stiftsplan* tage spørgsmålet op både med hensyn til arrangering af introduktionskurser og med hensyn til koordinering af arbejdsbyrden de steder, man måtte være interesseret i at etablere dåbsundervisning. To nabopræster kan jo sagtens deles om opgaven.

Endelig kunne *stiftet* være initiativtager til oprettelse af en mindre materialecentral eller pædagogisk samling af undervisningsmidler, idébank m.m. – som det i øjeblikket sker mange steder i landet til gavn for såvel præster, lærere og kirkeligt engagerede.

Og *så til sidst, men også vigtigst* – præster, menighedsråd m.fl. må lære at samarbejde udover sognegrænserne og trække på hinandens ressourcer, hvis projekter som disse skal lykkes og give mening i bred forstand.

Det kan oplyses, at der i stiftssammenhæng arbejdes med oprettelse af en materialesamling i samarbejde med Amtscentralen i Maribo. Det er endvidere tanken, at der i forbindelse med samlingen skal etableres kurser vedr. såvel den indledende konfirmationsforberedelse som den almindelige 7. klasses konfirmationsforberedelse. (red.)

Dåbsoplæring - et forsøg

Af sognepræst
Ole Opstrup,
Tingsted

På baggrund af diverse artikler i menighedsrådenes blad og en redegørelse fra mig drøftede menighedsrådet i Tingsted sogn den med ministeriets ordning om forberedende konfirmandforberedelse givne mulighed for at undervise mindre børn. Jeg var

villig dertil, men helt uden erfaring. Dertil kommer, at jeg altid har syntes, at undervisning af mindre børn er en pædagogisk opgave, men ønsker menighedsrådet en sådan undervisning, og vil det give den

nogle ordentlige rammer, så synes jeg alligevel, at det er et forsøg værd. Den væsentligste forudgående overvejelse for mig var, hvorfra jeg skulle hente tiden, de ca. 50-60 timer, som ikke bare lå og ventede på at blive fyldt ud. De måtte jo tages derfra, hvor vi præster normalt henter tid til et eller andet, husbesøg og læsning eller andre dygtiggørelsesprojekter. Det er en umulig prioriteringsopgave, hvorfor vi i menighedsrådet også talte om at knytte en lærer til projektet i et eller andet omfang, såfremt det viser sig, at vi ønsker at fortsætte det, og der er penge dertil.

I al almindelighed synes behovet for en dåbsoplæring indlysende. Folkeskolen er af 117 gode grunde konfessionsløs, og de samme gode grunde kan så anvendes som begrundelse for, at kirken selv forestår en sådan undervisning. Så længe den gives som et tilbud (og andet kan jo ikke tænkes), så kommer den ikke i konflikt med hverken forældrenes eller skolens ansvar, men bliver en markering af, at en vis portion kendskab til kirkens bekendelse, gudstjeneste og salmeskat er en god ting – hverken mere eller mindre – for børn, som er døbt.

Man kan så spørge, hvad et enkelt forløb på en 15-16 gange fra sommerferien til jul nytter? Svaret må være, at det netop kun er en markering af sagen, foruden det altid brugbare, at lidt har også ret.

Om selve forløbet her i sognet tillader pladsen ikke detaljer. Menighedsrådet har afsat 10.000 kr. til formålet. 7.500 kr. til transportmidlerne, 1.500 kr. til undervisningsmidlerne og 1.000 kr. til »hyggemidlerne«. Børnene hentes efter skoletid og køres til præstegården, hvor et i princippet meget fast forløb går i gang. Først får de et glas saft og en kiks. Derefter synger vi en salme, som jeg altid vælger fra salmebogen og altid kort beskriver. Så følger genfortælling af en bibelsk historie, en lille tale om et af gudstjenestens led, og til sidst en kort kommentar til et af trosbekendelsens led. Såfremt tiden tillader det, læser jeg en historie (Selma Lagerlöf, Cecil Bødker o.lign.). Til sidst siger vi trosbekendelsen, synger en salme og beder Fadervor, hvorefter bussen kommer og kører børnene tilbage til skolen.

Materialet »Alle Dage« bruges. Dels er det vist nok det eneste, men derudover har det det gode, at det har både en »barnets bog« og en »hjemmets bog«, som er et godt kontaktmiddel til hjemmet. Bogen følges til dels, og derudover får børnene hver gang en seddel med hjem om, hvad vi har talt om.

Derudover er der nogle gange i kirken og en enkelt gang med organisten om kirkens musik. Forældrene kommer her en gang før og en gang til sidst, og menighedsrådets formand er »vært« ved disse forældremøder.

Forholdet til skolen er noget, som mange har været inde på i artikler om emnet. Det er vigtigt o.s.v. Mit er klart. Skolen har stillet sig positivt overfor at slutte en bestemt dag på et for mig passende tidspunkt, hvilket ikke lykkedes i år for den ene af skolerne i sognet. Derudover kan jeg som alle andre foreninger få lov til at dele en meddelelse ud til børnene om tilbudet om denne fritidsaktivitet. Jeg kan ikke

få udleveret adresseliste med telefonnumre. Det er spillereglerne. Nogle steder får kolleger disse lister og har et »åh, så godt forhold til deres skole«. Det har jeg også, men jeg får ikke listerne. Sådan er loven indrettet.

Under forberedelsen af første forløb omgik jeg disse regler og fik en klasseliste fra en af forældrene, skrev til dem om sagen og ringede en uge senere og spurgte, om barnet skulle deltage. Det tog fire aftener at tale med 37 hjem. Jeg havde tænkt kun lige at spørge samt svare på eventuelle spørgsmål, men dem var der mange af. Et eller måske to hjem følte sig gået for nær, eller hvad det nu hedder: følte sig lidt ilde tilmode ved at skulle sige nej. Resultatet blev, at 29 børn modtog tilbuddet, godt 75%. I år, hvor andet forløb er gået i gang, har jeg fulgt spilleregler og »kun« givet børnene i 3. klasse en seddel med hjem, hvorpå de skriftligt kunne svare tilbage, om de skulle deltage. Resultatet blev nøjagtig 50%. 12 børn ud af 24 i 3. klasserne på sognets to skoler. Man kan af og til undre sig over, at et initiativ, som iværksættes af ministerium og menighedsråd, ikke støttes med en mulighed for at få disse lister, men overlades til præstens forhandlingsevne og skolelederens vilje eller uvilje til at bøje loven, in casu registertilsynsloven. Men loven er klar på dette punkt og principiel korrekt. Af og til undrer man sig så over, hvor hurtigt personlige oplysninger i øvrigt cirkulerer i systemet, men det passer mig udmærket, at kirken ikke opfattes som en del af systemet.

Jeg morer mig godt med de børn, der deltager. De er i hvert fald motiverede. Numerisk er det ikke folkeligt, men det, vi beskæftiger os med, »oplæringen i den kristne børnelærdom«, er det. Og det er noget helt andet end kristendomskundskab, omend forbundet dermed så dog noget mere, nemlig bøn, bekendelse og lovsang.

En lille rapport om indledende konfirmationsforberedelse

Af sognepræst
Anne Birgitte Villadsen,
Kappel

Da forslaget om indledende konfirmationsforberedelse kom, var jeg ret negativ overfor det. Dels syntes jeg, at der savnedes en grundig gennemtænkning af, hvilke konsekvenser en sådan indleden-

de konfirmationsforberedelse havde for den traditionelle, etablerede konfirmationsforberedelse, dels syntes jeg, at den nøje tilknytning til skolen (klassen) i forhold til sognet/pastoratet var problematisk, i hvert fald ud fra de forudsætninger, der er her og mange andre steder, hvor skolegrænser og sognegrænser langt fra er sammenfaldende.

Men på den anden side fandt jeg det også væsentligt og på tid og sted nødvendigt at kunne tilbyde en kirkelig undervisning for børn med blå stempel fra den officielle kirke, udover den vi altså traditionelt tilbyder børn i 7. klasse. Vi har da her haft søndagsskoler og børneklubber, og de har også haft deres gode tider, især da der var flere børn. Men traditionstabet, hvad angår salmesang, bibelhistorie og kirkegang er blevet stadigt mere mærkbart, og det bekymrer ikke bare præster, men også menighedsråd, som synes, at »noget« burde gøres.

Da pastoratsstrukturen her i området blev ændret og flere sogne lagt sammen, var der i situationen åbnet for nye muligheder på tværs af det, der havde været, og en af dem blev altså et tilbud til børn i 4. klasse om indledende konfirmationsforberedelse, muliggjort praktisk bl.a. fordi skoledistriktet nu var om ikke lig med, så dog mere lig med pastoratet.

Jeg valgte i første omgang at starte uofficielt, dvs. bare at gå i gang uden at have indhentet status som forsøgsordning, simpelthen fordi ansøgningsfristen var overskredet, da beslutningen blev truffet. Men det er jo i hvert fald ikke forbudt nogen præst (med præsteløftets ord) »troligt at arbejde for ungdommens kristelige oplysning og vejledning!«

Luise Ipland, som da var konstitueret sognepræst i pastoratets andet embede, og jeg tilrettelagde et undervisningsforløb og inviterede 4. klasse til at være med. Tilslutningen var ikke enorm – et forhold som ville have gjort, at vi ikke efter reglerne kunne have fået det godkendt. Men vi gik uden betænkning i gang. Og blev vældig glade for det!

Undervisningen varede fra begyndelsen af september til midten af januar med to sammenhængende »timer« hver uge i forlængelse af børnenes skoletid. Første time var bygget op over tre temaer: høst, kirke og jul, hvor vi lagde vægt på børnenes legende medvirken gennem tegninger, klip og aktiviteter af forskellig slags; bl.a. lavede vi en flot jule-altertavle, som blev opsat i kirken til en julesangaften og til skolens julegudstjeneste. Anden time kaldte vi »fortællekredsen«, og her fortalte vi på skift bibelhistorie. Og naturligvis sang vi, bad Fadervor og sagde trosbekendelsen. Vi var på flere besøg i kirken og på udflugt til Maribo Domkirke.

Undervejs i forløbet blev børnene indbudt til fire børnegudstjenester, hvori de deltog på forskellig måde med dramatik og sang. Ved den sidste, som var afslutningen på undervisningen, var der efterfølgende frokost i præstegården for børnene og deres familie. Her fik de også menighedsrådets gave: en børnebibel.

Det følgende år blev tilbuddet også givet. Og da var der næsten 100% opbakning. Undervisningsforløbet var stort set det samme, med de variationer, der altid må være.

I år, som altså bliver tredje sæson, har jeg valgt at starte kort før advent, så påsken kan komme med, og vi kan slutte med at indøve et påskespil indenfor de ca. 40 timer, som undervisningen helst skal omfatte, og som iøvrigt også i praksis har vist sig at være lige tilpas i omfang.

4. klasse-klubben på udflugt til Maribo januar 1992.

Foran Maribo Domkirke.

(Fra venstre: Henriette, Peter, Daniel, Jesper, Luise Ipland, Rikke, Jytte, Jakob, Karen Lisbeth, Mette og Jane).

Undervejs har jeg gjort mig de gode erfaringer, at det faktisk er lykkedes at skabe en større og bredere fortrolighed mellem børnene og præsten (eller kirken, om man vil), at kontakfladen til sognene er blevet udbygget, og at forældrene har oplevet det som et meget positivt tiltag fra kirkens side.

På minussiden er, at tilbuddet ikke kan gives til alle 4. klasse-børn i pastoratet af praktiske grunde. Så jeg har også overvejet i stille stunder, om det er ødelæggende for sognebevidstheden på længere sigt, at såvel den indledende som efterhånden også den »rigtige« konfirmationsforberedelse bliver samlet ét sted og knyttet til kirken der, som det faktisk så bliver tilfældet.

Men man kan ikke få det hele.

Og jeg vil vælge at sige, at de nævnte gode erfaringer må tælle mest.

Kirken, kirkegården og landskabet

Af kirkegårdsinspektør
Erik V. Jensen
Nakskov Kirkegårde

Kirkens beliggenhed

Kirken har gennem århundreder sat sit præg på det danske landskab. Solide og velproportionerede, som de er, har kirkebygningerne altid udgjort faste, visuelle holdepunkter.

Hvor det har været muligt, er vore kirker af flere gode grunde opført på højtliggende steder i terrænet. Bygninger af sten og tegl kræver et stabilt fundament uden generende grundvand, og en høj beliggenhed kunne manifestere kirkens betydning viden om.

Den militærstrategiske betydning har været genstand for diskussioner i årenes løb, men sandsynligt er det, at man har udnyttet kirkebygningernes beliggenhed som udkigs- og signalposter i ufredstider. Når fjenden kom, kunne man stuve folk og fæ sammen bag kirkens solide murværk og de beskyttende kirkegårdsdiger, der nogle steder bærer præg af hele fæstningsanlæg.

De »rigtige« kirkegårdstræer som ask, elm og lind menes oprindeligt at være plantet for at afgive løvhø til kreaturerne i ufredstider. De tåler en hårdhændet styning og leverede et glimrende kreaturfoder under belejring.

Indtil for et par hundrede år siden var der ikke megen aura omkring den jævne befolknings gravpladser. De fornemme eller betydningsfulde borgere blev begravet under kirkegulvet eller tæt op ad kirkemuren. Almindelige mennesker blev jordfæstet på den dengang uudskiftede kirkegård tæt ved siden af hinanden – formentlig uafhængigt af familiære tilhørsforhold. Den opgravede jord dannede gravtuer, og tid efter anden fik græsset lov til at indtage pladsen igen. Et kors af træ, i sjældne tilfælde en sten, var det eneste »personlige« tegn på en grav.

Ændringerne mod vore dages kirkegårde begyndte at tage form i perioden omkring de store landboreformer. Landsbyfællesskabet blev opgivet, og individualismen vandt frem således også på kirkegården. Den anonyme fælles gravplads blev erstattet af de individuelle »udmatrikulerede« familiegravsteder.

De voldsomme strukturændringer, der i denne periode tog sin begyndelse, fik senere katastrofale følger for småsamfundene og dermed vor landbokultur. Skole, købmand, bager, mejeri og mindre håndværksvirksomheder er forsvundet. Kirken står tilbage som et relikv fra en tid, hvor de mere eller mindre selvforsynende lokalsamfund var den dominerende stabile faktor i landet.

Som en følge af de strukturelle omlægninger i landbruget har vi i mange egne oplevet en landskabelig forarmelse af voldsomt omfang. Menneskets gamle drøm om at styre naturen gik ved hjælp af maskiner og anden teknologi til dels i opfyldelse. Enge er drænet væk – vandløb rettet ud – vandhuller fyldt op – levende hegn ryddet o.s.v. alt »overflødig pjat« blev ofret på produktionens alter.

På vej mod den »grønne« kirkegård

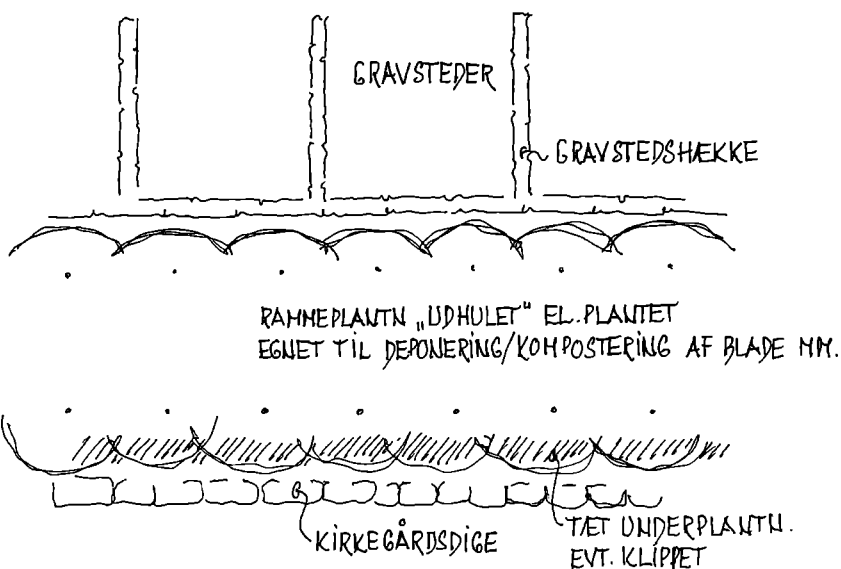
Vi oplever i disse år et holdnings skift i den brede befolkning. Begreber som økologi – genbrug – naturgenopretning – kompostering – affaldssortering – er ikke forbeholdt specialister og grønne græsrodsbevægelser, men er blevet en naturlig del af almindelige menneskers hverdag. Dette smitter naturligvis af på vore kirkegårde. For eksempel foretrækker flere og flere en lav, frodig bundbeplantning fremfor perlesten på gravstederne.

Reguleringen og udmatrikuleringen i afdelinger, skifter og numre minder i mangt og meget om mønsteret i nye parcelhusudstyknings. Det er der ikke noget odiøst ved. Denne orden var jo netop en følge af tidligere tiders »uorden«. At vore kirkegårde alligevel er så forskelligartede, skyldes lokale forskelle i opfattelse af smukt/grimt og orden/uorden dels hos gravstedsejerne og dels hos graver/leder/menighedsråd.

Udviklingen i retning af en grøn bevidsthed må vi hen ad vejen søge at efterleve på vore kirkegårde. Midlet må være en rolig evolution med respekt for formsprog og lokale traditioner. Målet må være frodige, varierede gravparker rige på grønne oplevelser, plejet og successivt indrettet ud fra en miljøbevidst vinkel.

Plejen bør løbende tages op til vurdering. En differentieret pleje øger variationen og skaber kontraster. På den ene side har vi afdelinger med diminutive urnegravsteder på 1 m², hvor en intensiv pleje er en klar forventning fra gravstedsejeren og iøvrigt en klar forudsætning for, om anlægget skal lykkes. I den anden ende af skalaen kan nævnes rammebeplantninger ved skel, P-pladser og mandskabsbygninger. Her virker tyndbenede busketter med revet jord, omhyggeligt jagtet

På de fleste kirkegårde er der mulighed for at indrette steder til blade, bækeafklip m.m. Her er tænkt, at en eksisterende bevoksning »udhules«. To parallelt plantede bække, med eller uden overstandere af træer, ville også gøre god fyldest.

for hvert blad og ukrudt, triste og lugter langt væk af misforstået perfektionisme. En grøn fodpose af bunddækkende buske og urter gør her underværker og kan som en ikke uvæsentlig sidegevinst opfange og tilbageholde efterårets løvmængder.

Netop efterårets store bladmængder kan give os grå hår i hovedet, men den igangværende holdningsændring har i de seneste år taget brodden af den værste kritik. Besøgende sonderer mere mellem »ægte« affald som øldåser, plastikposer og mælkekartoner, der naturligvis skal fjernes omgående, og så den almindelige erkendelse af årstidernes skift med blade om efteråret.

Kompostering – omsætning

Grønt affald er i princippet et alt for godt produkt til at blive kørt bort, men hvad skal vi stille op med de enorme bladmængder hvert år? Nogle steder har man haft en yderst konsekvent holdning til problemet og har med eller uden tilladelse reduceret antallet af løvtræer til et absolut minimum. Metoden kan ikke anbefales –. Kirkegårde og store træer hører på forunderlig vis sammen. Træerne på vore kirkegårde skal vi værne om og plante nye i tide, det årlige »affald« må vi behandle på fornuftig måde.

Moderate bladmængder på græsarealer lader sig let neddele ved hjælp af rotorklipper helst med multiklippehoved. Klippehovedet er udviklet til findeling af græs, men effekten er glimrende til blade. Anvendelsen af kunstgødning kan dermed reduceres til et tilskud af kvælstof i foråret og måske jordbrugskalk for at fremme omsætningen og hindre et for lavt reaktionstal.

Blade på gange og gravsteder bør fjernes, men kan på forskellig vis indgå i kirkegårdens kredsløb. Hjemmelavet kompostjord kan i vid udstrækning erstatte indkøbt opgødet spaghnumjord.

Kompostering af organisk materiale har været anvendt i gartneri og havebrug i masser af år og kan foregå på forskellig vis fra den styrede kompostering, hvor omdannelsen af det organiske materiale hjælpes på vej og tilføres de optimale mængder kvælstof, kalk, vand og luft. Under processen udvikles så høje varmegrader, at størsteparten af ukrudtsfrø og sygdomskim går til grunde. Produktet er glimrende til selv finere anlægs- og plantningsopgaver.

Når dette behov for 1. classes luksuskompost er opfyldt, vil der på de fleste kirkegårde stadig være mængder af blade, hækafklip m.m. tilbage. En del af dette kan som nævnt deponeres i mere naturprægede rammeplantninger, der ligefrem kan tilplantes eller indrettes til formålet. Materialet vil tid efter anden henfalde og blive til den herligste skovbundsjord, der kan bruges eller blive liggende alt efter behov. Processen kan også fint fremmes ved hjælp af kalk og kvælstof.

Regnormene kan skille os af med en del, hvis de får arbejdsro – men det kniber – vi river blade fra september til december, men hvis vi i forståelse med de besøgende kunne finde et rimeligt niveau måske fra 1-3 afrivninger sidst på efteråret inden grandækningen, er regnormenes indsats ikke at foragte.

Måderne er forskellige, men processen er den samme – at nedbryde organisk materiale til basale næringsstoffer i det store kredsløb.

Foråret giver »grønne« problemer – grandækning, kranse, puder o.lign., som snævert økologisk betragtet er fremmedelementer på kirkegårdene, skal fjernes. Kranse og puder med diverse ståltråd, flamingoplader og plastikblomster smides i container »usorteret brændbart« og køres bort.

Hvis behovet er til stede for store mængder organisk materiale, kan det regulære gran genanvendes. Forarbejdningen er imidlertid ikke så problemfri som med hensyn til blade og hækafklip. Gran skal findeles, uanset om anvendelsen sigter på kompostering eller flis. En del grus og jord bliver imidlertid siddende på grenene, hvilket forårsager, at knivene på de almindelige flishuggere sløves meget hurtigt.

Der skal et relativt dyrt maskinel til at klare opgaven hurtigt. Disse maskiner arbejder efter hammermølle princippet eller slagleprincippet. Ved sønderdelingen bliver grenenes fibre knust, og nedbrydningen sker hurtigt – en fordel, hvis sigtet er kompost – en ulempe, hvis formålet er flis til jorrdækning. Investeringen er for stor for de fleste kirkegårde. Løsningen kan være at gå sammen med andre eller leje sig frem.

Mange kommuner arbejder i disse år seriøst med at få noget brugbart ud af de store mængder organisk affald og modtager vederlagsfrit grønt affald incl. græs, men transporten kan være dyr og besværlig.

Hvad der er den rigtige løsning for den enkelte kirkegård afhænger således af en række lokale forhold. En del af problemet kunne løses ved at slå et slag for enkle grandækninger med et reduceret forbrug af materiale.

Sortering

Sortering er nøgleordet i enhver snak om genbrug. Affaldet, der løbende kommer sæsonen igennem, bør så vidt muligt sorteres ved kilden. Affaldskasserne inddeles i to rum:

»Organisk affald« – visne buketter, blade, evt. græs – der kan komposteres.

»Usorteret brændbart« – papir, kranser, flamingokasser, plastpotter – der køres til forbrænding.

»Usorteret brændbart« er en kedelig størrelse, der skal reduceres mest muligt. Prøv at indgå en aftale med den lokale gartner eller blomsterforretning om at aftage urtepotter, plantekasser og evt. dele fra kranser og puder.

Kirken i landskabet

Folkekirkens grønne bestræbelser har i mange år fokuseret på kirkegårdene. Det har ikke altid været sådan. I en lang periode af vor historie var kirken den vigtigste formidler af viden og nytænkning inden for have- og landbrug. Faktisk bragte klostrene det egentlige havebrug til Danmark med en mangfoldighed af hidtil ukendte nytteplanter. Kirken var og er stadig jordbesidder af betragtelig omfang og bør derfor igen tage aktivt del i påvirkningen af det danske kulturlandskab. Her tænkes på de ca. 21.000 ha præstegårdsjord – et areal på størrelse med Møn, som for størstedelen bortforpagtes til traditionel landbrugsdrift. Præsterne skal naturligvis ikke sidde bag traktoren, men kirken som helhed bør spille en væsentlig rolle i genoprettelsen af NATURVÆRDIERNE I LANDBRUGSOMRÅDERNE.

Signalerne fra befolkningen og politikerne er klare nok og har bl.a. udmøntet sig i en række miljølove f.eks. Miljøbeskyttelsesloven og Vandløbsloven. Ligesom der i disse år bliver plantet i kilometervis af levende hegn – vejtræer og vandhuller dukker igen op i landskabet.

Vi må ud på den anden side af kirkegårdsdiget, som iøvrigt sammen med de andre elementer af vore kirker og kirkegårde er beskyttede af detaljerede anvisninger på, hvorledes pleje og renovering skal finde

Som vist er der store latente muligheder for skabelse af grønne oaser på vore præstegårdsjorde, hvis hensynet til landskabelige kvaliteter og landbrugsproduktion forenes.

sted – gode anvisninger med et godt sigte. Et vildskud på stammen af gode anvisninger er derimod det generelle forbud mod anvendelsen af enhver form for kemiske ukrudtsmidler, hvilket må betragtes som misforstået letkøbt miljøbevidsthed. Ingen kan være tjent med at anvende arbejdskraft til f.eks. at bortluge ukrudt i græsarealer og befæstede områder, når en *fornuftig* brug af gartnerkemi kan klare problemerne. Arbejdskraften bør anvendes til at gøre vore kirkegårde frodige og indholdsrige.

Præstegårdsjorderne derimod har ikke været omfattet af særlige beskyttelsesforanstaltninger. Det nærmeste, man kan komme det, er kirkeomgivelsesfredningerne, der mere er beregnet på bygningsmæssige forhold end en egentlig beskyttelse af småbiotoper og andre landskabelige værdier bl.a. vore kirkestier.

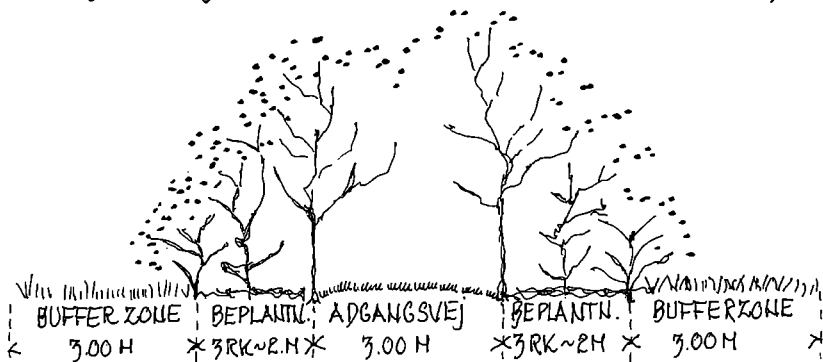
Man kunne tænke sig et landskabscirkulære primært rettet mod de »hårdst belastede landbrugsområder« som f.eks. Lolland-Falster.

Formålet med et cirkulære eller vejledning om en nuanceret anvendelse af vore præstegårdsjorder kunne sammenfattes som følger:

- at berige og gøre omgivelserne ved vore kirker i det åbne land tilgængelige
- at vise hvordan kulturlandskabet kan se ud, hvis hensynet til miljø og produktion forenes og dermed
- at forbedre overlevelsesmulighederne for flora og fauna.

GRØNNE KORIDORER:

ADGANGSVEJ ~ BEPLANTNING ~ BUFFERZONER ~ IALT 13 M.

Principskitse til grøn korridor.

De lavere buske i første og anden række kan erstattes af træer, hvis ønsket er udsyn under trækroneerne.

Hvor stedlige forhold taler for det, f.eks. ved bevarelse af udsigter, kan beplantning helt udelades.

Skitse til cirkulære om præstegårdsjorder

- § 1. Ved kirker/kirkegårdsanlæg i det åbne land friholdes en dyrkningsfri zone på min. 50 m planlagt efter lokale forhold.
- § 2. Langs alle skel etableres grønne korridorer (adgangsvej, beplantninger og bufferzoner).
- § 3. Ingen arealenheder må være større end 10 ha. Opdeling foretages med grønne korridorer som i § 2.
- § 4. Langs alle offentlige veje og vandløb i åbent landskab udlægges 6 m brede rabatter/bræmmer.
- § 5. Der skal forefindes mindst et vådområde à 1.000 m²/5 ha. Dette etableres i sammenhæng med grønne korridorer.
- § 6. Hvor der ikke findes bevoksninger af skovagtig karakter, etableres sådanne – min. 1 ha/20 ha åbent land. Placeringen foretages i tilknytning til grønne korridorer.

Bemærkninger til de enkelte punkter

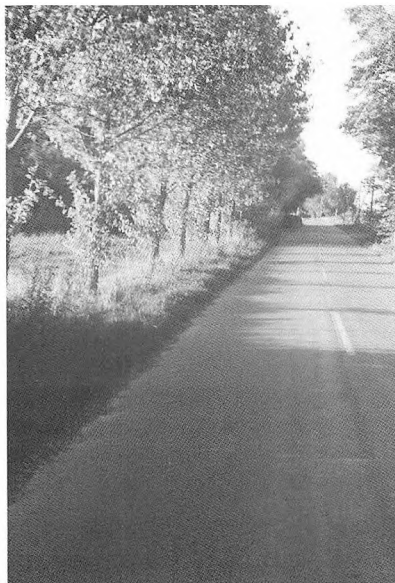
- § 1. Dyrkning af jorden helt op til vore fredede kirkegårdsdiger må ophøre, i stedet udlægges offentlige tilgængelige zoner – kirketun omgivet af lægivende beplantninger.

Hensigt:

At sikre offentlighedens adgang omkring vore kirkelige anlæg.

Dyrkning af jorden helt op ad vore fredede kirkegårdsdiger må ophøre. I stedet må udlægges offentligt tilgængelige zoner - kirketun.

Langs offentlige veje bør udlægges brede rabatter, dels for at øge sikkerheden for svage trafikanter og dels åbne mulighed for etablering af smukke vejplantninger

§ 2 Grønne korridorer.

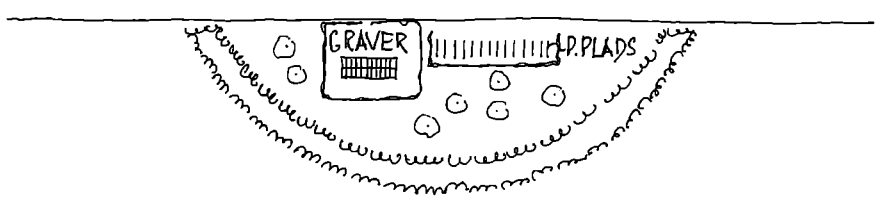
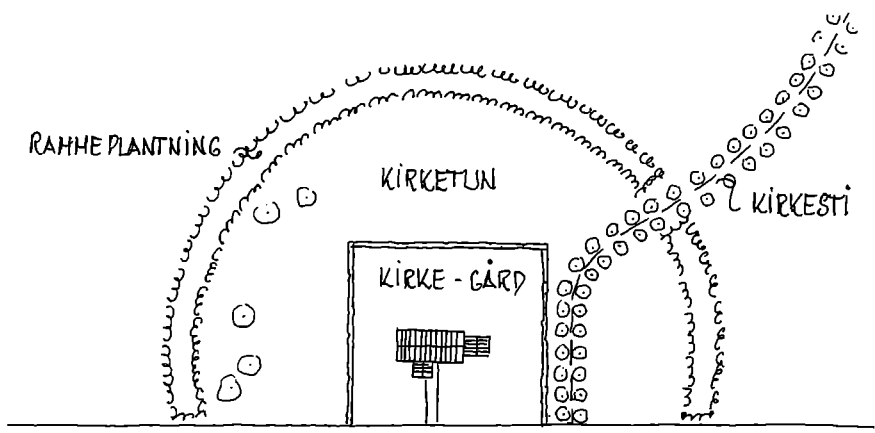
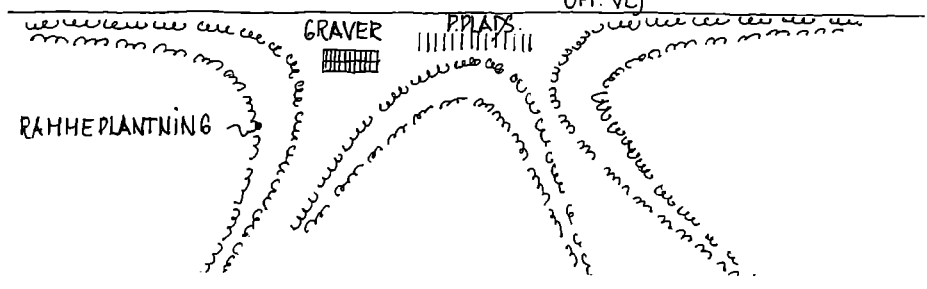
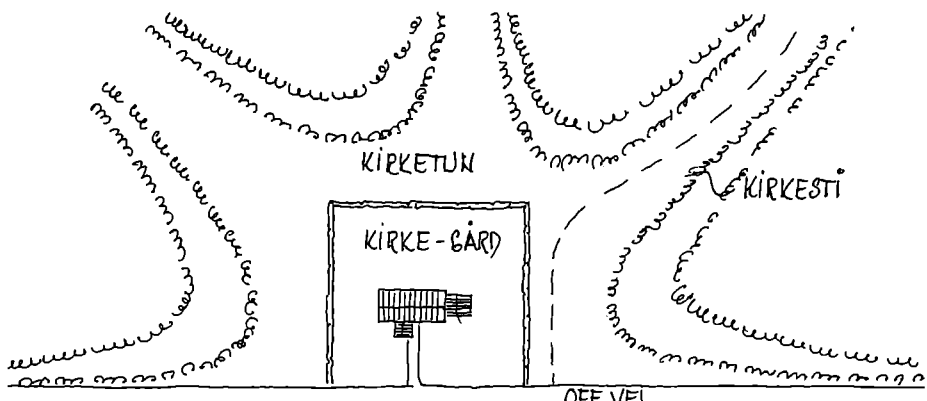
& 3 Formål:

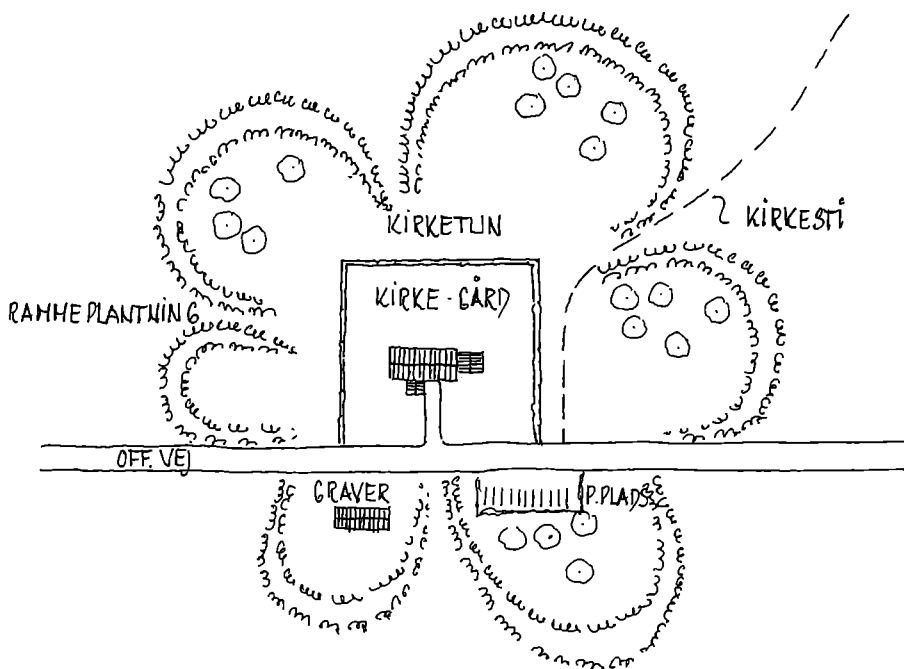
- Adgangsvej – at sikre adgang til landskabet.
– at fungere som spredningskorridor for flora og fauna.
- Beplantning – sikre de æstetiske værdier i landskabet.
– sikre artsrigdommen i flora og fauna.
– forbedre klimaet.
- Bufferzone – Tre mulige varianter:
1. Må dyrkes med korn, men uden brug af kemikalier.
2. Dyrkes ikke, men markbehandles forår.
3. Henligger.
– sikre den oprindelige markflora.
– sikre føde og ynglepladser til fauna.

§ 4. Hensigt:

At bidrage til sikkerheden for svage trafikanter og åbne mulighed for etablering af en hensigtsmæssig vejplantning.

Ved vandløb – at skære igennem diskussionen om bræmmebredder og vise, hvordan det kan gøres til gavn for flora og fauna og ikke mindst offentligheden.

Kirketun kan blive spændende landskabelige elementer. Her er blot vist tre eksempler, men mulighederne er mangfoldige. Stedlige forhold og opfattelse må afgøre form og plantevalg.

§ 5. Hensigt:

At bidrage med overlevelsessteder for den specielle flora - fauna.

§ 6. Hensigt:

At leve op til intentionerne om øget skovrejsning og iøvrigt som de andre paragraffer at berige landskabet.

Ved anlæg af §§ 5 og 6 er det væsentligt, at det sker i tilknytning til grønne korridorer dels for at sikre spredningsveje for flora og fauna, dels for at gøre disse landskabelige kvaliteter tilgængelige.

Disse seks paragraffer virker måske umiddelbart stiliserede og uniforme, men kan anvendes ved langt de fleste kirkelige anlæg i det åbne land. Hensynet til eksisterende naturværdier skal varetages, og mange varianter af beplantningstyper og biotoper kan komme på tale ved projekteringen.

Hvor kirkebygninger ikke direkte støder op til kirkegårdsjord, må en forhandling i gang med den/de implicerede lodsejere med hensyn til § 1.

Mange kirker ligger som her omgivet af den trøstesløse forblæste agrarsteppe. Læggende planninger i behørig afstand fra kirkegårdsdiget og et netværk af grønne korridorer ville gøre underværker.

Lignende ideer har været kendt i andre lande i mangfoldige år. Vi kender den svenske »allemandsret«, og overalt, hvor man færdes i England, støder man på skiltet »Public path« – offentlig sti, ganske uhøjtidelige græsbræmmer, der gør terrænet tilgængeligt.

Som al anden landbrugsjord skal præstegårdsjorderne også til at braklægge ca. 15% af arealet. Det kan man mene om, hvad man vil, men det er vigtigt, at vi får det bedste ud af de 15% som overhovedet muligt.

Det her skitserede er en af måderne. En model – hvorved vore kirkeomgivelser og præstegårdsjorde kan blive grønne oaser, og hvor kirken igen kan indtage rollen som igangsætter og formidler af viden og nytænkning i det danske kulturlandskab.

Gravminder – temaet for den nordiske kongres for kirkegårdskultur i Sandefjord 1993

Af kirkegårdskonsulent
Charlotte Skibsted

Hvert fjerde år afholder de nordiske foreninger for kirkegårdskultur en fælles kongres. – Norge var værtsland i år med 400 deltagere fra hele Norden incl. Grønland.

I det følgende gives et kortfattet resumé af kongressens aktuelle emne »Gravminder«, som netop nu i Danmark tiltrækker sig så stor opmærksomhed efter vedtagelse af den nye lov om bevaring af særlige gravminder.

Kongressens mange deltagere overværer afslutningskoncerten udendørs i det gode sensommervejr.

Kiste- og urnegrausteder efter reguleringen fra 1950'erne. Sandefjord.

Gravmindekonkurrencen

Ved kongressens åbning afslørede vinderne af den norske gravmindekonkurrence, hvor femhundrede deltagere havde afleveret forslag til fremtidens gravminde. – I programmet var tre kategorier af materialer at vælge imellem – natursten, jern og træ og indenfor hver af disse tre materialer var der mange interessante forslag, som af pladmæssige hensyn ikke kan beskrives nærmere her. Men konkurrencen viste et langt bredere udvalg af mulige monumenter, end vi så det i den nyligt afholdte danske gravmindekonkurrence.

Nye gravminder

I Finland og Norge er stenhuggerhvervet stort set overtaget af den maskinelle stenindustri, som seriefremstiller gravminder af forskellige stenarter med et kedeligt upersonligt og monotont udtrykt. Det er kun inskriptionernes forskellighed i navne og årstal, der adskiller monumenterne fra hinanden. Monotonien eller ensartetheden fortsætter i selve gravstedets anlæg. Norge har siden 1950'erne anlagt nye grave efter en fælles bestemmelse, som fjernede gravens indramning. Resultatet blev, at alle nyere gravområder har det fællespræg, at der foran gravmindet er maksimalt 1 m. individuel plantning, og herefter henligger graven som græsplæne. Selv gamle grave før 1950 er nu reguleret

*Sandefjord – reguleret kirkegård – alle gravstedsindramninger er sløjfede, ser-
vitutter om stor ensartethed dominerer hele kirkegården. De individuelle kul-
turbistoriske træk er forsvundet – modernismen har taget overhånd.*

ind efter disse bestemmelser. Der er i dag ikke megen forskel på kirkegården fra egn til egn, ordningen er nu gennemført over hele landet.

Lektor Brita Nickels, Finland, og kirkegårds konsulent Helge Klingenberg, Norge, redegjorde for disse moderniteter – som skræmmebillede til eftertanke, men heldigvis er udviklingen af nyere dato, og den vurderes allerede nu at være ved at vende, befolkningen ønsker igen de individuelle grave, men det synes vanskeligere at ændre på de industrielt fremstillede gravsten. Udskrivelse af gravmindekonkurrencen var netop udtryk for ønsket om større personlighed i gravmindet.

Fællesgraven

Som begreb opstod denne gravform omkring 1930, men fik ikke indpas i kirkegårdskulturen før efter 2. verdenskrig – hvor den så til gengæld fik et stort opsving – ofte under betegnelsen »de ukendtes grav«. Kirkegårdsleder Hans Larsen, Ringe, redegjorde for denne udvikling i sit indlæg »Udsletter vi gravmindet?».

Med fællesgraven går historien tabt, og er der ingen gravsten på graven, udviskes personens og sognets historie. Museerne har begrænset åbningstid, kirkerne er ofte aflåste, men kirkegården er det sted, hvor vi altid kan komme – her er åbent dag og nat.

Reguleret gammel kirkegård med trækirke udenfor Sandefjord. I dag ligger kirkegården midt imellem byens haver og boliger.

»Tænk over det, når du vælger fællesgraven, den anonyme grav, du lukker døren efter dig,« sluttede Hans Larsen.

Gravmindet som person- og kulturhistorisk dokument

Kirkegårdsleder Ingemar Gustafsson indledte sit foredrag med forfatteren Pär Lagerkvists digt:

Jag bor invid en kyrkogård.
Så är jag näre livet.
Från backen ser jag vård vid vård
och vet vad där står skrivet.

Där ligger många som jag känt,
och de är ännu nära.
En mur av sten är allt som hänt,
bland berg som blommor bära.

Det blommor bägge sidor om
dem gamla låga muren
och solen delas jämt liksom
den ljumma sommarskuren.

Således beskriver forfatteren sit forhold til kirkegården.

*»Natten bærer sine børn»
efter motiv af Thorvald-
sen. Fra monument på
Stubbekøbing kirkegård.*

Gravminderne er som blade i egnens historiebog, der beretter om menneskers liv og virke. – Kirkegården er stedet, der besøges, når man har været længe bortrejst fra egnen – at færdes på sin hjemegns kirkegård er for mange samhörigheden med fortiden.

Siden mennesket lærte at udtrykke sig i skrift, blev det i gravmindets inskriptioner, vi læser de efterlevendes tanker om sorg og savn over de bortgange.

I den lille Gladers kirkegård i Center City i Minnesota ligger mange emigranter fra de nordiske lande begravet. – Gravminderne her er ikke bare mindesmærker for de, der drog ud til nyt liv i nyt land, de er også en del af et historisk forløb, som kom til at betyde meget for Skandinavien og for Nordamerika.

I den södre kirkegård i Kalmar er den lille pige fra Amerika – kaffekvinden Sara – begravet. Sara kom til Sverige med en købmandsfamilie i 1862 og levede sin barneår hos en missionærfamilie. Der er senere lavet sange over sorte Sara, af Lina Sandell bl.a. »Där uppe ingen död skall vara, inga tårar ingen natt, så sjöng den lilla svarta Sara ett fattigt negerbarn så glatt«.

Men södre kirkegård er også blevet et historisk kendt sted p.g.a. de mange Thorvaldsens porcelænsmedaljoner, som blev opsat som gravminder i slutningen af 1800-tallet. Den mest kendte medaljon er »Natten«. Motivet er en engel, som i natten lydlöst sænker sig mod jorden. I sin favn har hun tvillingerne »Søvnen« og »Döden«. I sit hår har hun valmuekapslerne, som med deres opium symboliserer søvnen, og uglen – nattens fugl – der lydlöst breder sine vinger ud i flugt.

Gravmindernes symbolik

I sit indlæg om gravmindets symbolik fortæller Norges førstearkivar Sigrud Christel om det historiske perspektiv i disse symboler, set ud fra den vestlige kulturtradition, der udtrykker tanker om liv, død og uforægelighed.

Symbolerne har rod i antikken, men får gennem århundrederne nyt indhold – eksemplet herpå er de gamle Kristus-monogrammer på de oldkristne sarkofager. Monogrammerne er som regel indskrevet i en krans, som er antikkens sejrstegn. – Vi ser ofte kransen brugt på gravminder fra århundredskiftet. Klassicismens gravkunst viser en række symboler, som har rod i den klassiske kunst, den omtalte sejrskrans, sommerfuglen, bikuben, valmuen, fakkholderen og håndtrykket. Til dels er den oprindelige betydning glemt, og motiverne banaliseret i nye versioner.

Gravmindets udvikling i de nordiske lande blev gennemgået af mag. art. Karen Kryger, Danmark, der redegjorde for gravmindets kronologi med udgangspunkt i vikingetidens runesten, i granitsten og ligsten fra romansk og gotisk tid, i renæssancens rigt ornamenterede ligsten og klassicismens monumenter fra 1760'erne, således som vi ser flere af dem på Assistens Kirkegård i København i dag.

Konservator Arnfinn Engen fra Norge fremhævede de sociale skel i begravelsesskikkene – at det i århundreder kun var stormænd, der fik rejst et gravmæle, og også i gravens placering i kirken eller på kirkegården afspejledes denne ulighed. De ældst bevarede folkelige gravminder stammer fra midten af 1700-tallet.

Gravmindets bevaring var ledetråden i fhv. kirkeminister Mette Madsens indlæg. Her redegjordes for forarbejdet og intentionerne til de antikvariske interesser i den nye lov af 1. juli 1986 om kirkebygninger og kirkegårde.

Danmark er det eneste nordiske land, der i dag har sådan en lovgivning, der sikrer bevaring af gravminderne efter særlige kriterier. – Der var på kongressen stor interesse herfor, og Mette Madsens fine indlæg startede med en personlig beretning om baggrunden og interessen for, at her var virkelig noget at bevare.

I de små ekskursioner ud til norske kirkegårde, som var indlagt som »frikvarter« i kongressens forelæsningsrække, afspejledes med al tydelighed, hvad det vil sige, når der lovgives, reguleres og ensrettes ud fra et helhedssyn.

I kirkegårds sammenhæng tales i dag ofte om helheden. – I 1950'erne talte man om regulering af de smalle gange og skæve gravsteder. Hver periode har sit regelsæt, som der styres efter, også når det gælder kirkegårds-kulturen. – Helhed har vi i kirkegårdens indramning, i alléerne og i hækkene, men helheden må kun være rammen om den individuelle orden, som afspejler sig i selve gravstedets udformning og i gravmindets udtryk.

Kongressen i Sandefjord viste, hvor righoldig en kultur vi har på de nordiske kirkegårde, men også hvor flygtig og sårbar disse anlæg er.

Tanker omkring højmessen

Af
redaktør *Else-Marie Boybus*

Den danske folkekirke har fået en ny gudstjenesteordning. Men hvad er egentlig en gudstjeneste? Redaktionen har bedt Else-Marie Boybus gøre rede for, hvordan hun ser på og forstår kirkens hovedgudstjeneste, højmessen.

Ritualernes genkomst tales der om for tiden. Interessen er voksende for det der er ældre end nutiden og det der ligger uden for dagen og vejen. Folkekirken eller rettere højmessen fascinerer. Denne nyvakte interesse irriterer nogle, andre frygter at det skal ende i snak om oplevelser og æstetik. Der er en risiko ved al ting. Men i og med at højmessens form er menneskeværk og ikke gudsskabt, finder jeg det både nyttigt og spændende at prøve på at forstå, hvad der sker og at give det ord. For uanset ståsted så har de fleste vist oplevet højmesser, hvor taget løftede sig og højmesser, der var tunge at komme igennem. Meget afhænger af et opladt sind, men ikke alt! Højmessen indeholder så mange elementer, at det nok er værd at tage nogle af dem frem.

En anden slags tid

I højmessen møder du en anden slags tid. Kirkeåret er forskelligt fra det verdslige år, og kirkens tid er en kreds ikke en lang linje. Kirkens tid rummer ikke forældelse, nedslidning eller forringelse. I kirkens rum måles værdier ikke på om de er nye eller gamle. Gammelt og nyt virker side om side.

De ord, der lyder ved højmessen, har vidt forskellig alder, ja de spænder fra den aronitiske velsignelse til præstens helt moderne udlægning af dagens tekst. Det er iøvrigt fascinerende at teologer til sta-

dighed er i dialog med forgængere, der levede for århundreder, ja årtusinder siden. I alle andre fag – måske filosofi undtaget – forældes forgængernes viden og resultater, og oftest inddrages de kun for det kuriøses skyld.

Johan Sebastian Bach komponerede moderne i sin tid, men i stadig dialog med det, der var skabt tidligere. Han genbruger og genskaber koraler fra generationerne forud, endevender dem, kaster nyt lys over dem, og bruger dem som det genkendelige element i koralforspil, variationsværker og i vokalmusikken: Passionerne, kantaterne og motetterne.

Grundtvig var på samme måde i evig dialog med sine forgængere. Kingo og Luther f.eks. og med de middelalderlige og oldkirkelige salmer. Han citerer dem, oversætter dem og gendigter dem. I salmebogen er der tekster og melodier fra oldkirkens tid og tekster og melodier fra i går.

I en kirke kan der være mure fra 1100-tallet, krucifiks fra 1300-tallet, alter og prædikestol fra 1600-tallet sammen med helt moderne ting. Det er en funktionel helhed og ikke en opvisning i historiske stilarter. Det har ikke været adskilt for så at blive sat sammen som en historiebog med tilhørende noter. Ikke at jeg foragter historiebogen, slet ikke!, men den er og bliver en abstraktion.

I kirkerummet og ved højmessens møder du »henfarne slægter«. Der har været nogen før dig, og der kommer nogen efter. Det er trygt og godt at vide. Godt at kunne synge Kingos »Sorrige og glæde« på samme melodi og på samme sted, hvor den har lydt i mange hundrede år.

Med alt dette vil jeg sige, at kirken ikke har brug for at gøre sig »moderne« eller at følge med den tid, som hører en anden verden til. Kirken skal rendyrke sin egen tid. Ikke forsvare evangeliet, men forkynde det klart og ordentligt.

Og alle os på bænken må opøve evnen til at gå ind i en anden slags tid og efterlade en masse gods uden for kirkedøren. F.eks. den opfattelse, at alt skal være forståeligt med det samme. Netop kirkens tid gør, at du kan tage den med ro. Forstår du ikke epistlen denne søndag, så kommer den igen om to år, og så kan det være at du begriber mere af den til den tid. Dette er ikke en opfordring til at gøre højmessens tåget og mystisk, men en konstatering af, at der er så mange elementer i den, at ikke alle behøver at »gå lige ind« på en og samme søndag.

Gentagelse

Gentagelse er et andet kernebegreb. Gentagelsen kirkeår efter kirkeår. Verden forandrer sig, men teksterne vender tilbage. Og ganske mange af de ord, der lyder ved højmessens, gentages søndag efter søndag.

Gentagelsen er også en del af mundtlighedens væsen. Det talte ord og fortællingen er menneskehedens ældste kommunikationsform. Dette gammeldags fænomen er det bærende i højmessens, det kræver til-

*Maribo Domkirke danner en smuk ramme om gudstjenesten.
(Foto: Ole Kock Jensen).*

vænning, men viser sig gang på gang stærkere end alle elektroniske og skrevne medier.

Gentagelse også i udtryk. Hvad der har lydt fra altret eller prædikestolen, synger du om i salmerne. Jeg vil godt slå et slag for læsninger fra Gamle Testamente, bl.a. fordi der er så fin sammenhæng med sal-

mesangen. For mig er det ikke unødigt gentagelse at få læst Salme 103 og syng «Lovsynger Herren», eller i adventstiden at syng «Gør døren høj, gør porten vid» den samme søndag, hvorfra 24. Davidssalme læses fra altret.

Udtrykkenes mangfoldighed handler det om, men også om »hvad der er hvems« i højmesse. Jeg opfatter den danske højmesse som i høj grad menighedens, al den tid salmesangen er vores, overleveret i lige linje fra hyrderne på marken julenat. »Guds engle der os lære brat, at syng, som de sang i nat«.

Den danske højmesse er en salmesangsgudstjeneste, hvor der er fin balance imellem præst og menighed. Musikalsk er det den strofiske sang der karakteriserer den, den er jeg tryk ved og fortrolig med. Salmesangen er menighedens aktive medvirken, og jeg bryder mig hverken om talekor eller sungen trosbekendelse. Den usikkerhed det skaber hos mig, er jeg ikke ene om. Nogen vil så måske sige – tryghed og hygge, det kan du hente andre steder. Og hertil vil jeg svare, at kristendommens budskab er så radikalt, højmesse rører ved så dybe lag i et menneske, at der skal være plads til en vis grad af tryghed og genkendelighed.

For pædagogisk? – Så lad mig »gå linen ud« og slå endnu et slag for læsninger fra Det Gamle Testamente. Gamle Testamente har en mærkværdig gennemslagskraft forstået på den måde, at mange af fortællingerne bider sig fast og huskes. Det vil sige, at flere i menigheden vil opleve en sådan læsning som noget genkendeligt. Jeg véd, at præsten undertiden vil komme til at prædike imod en gammeltestamentlig læsning, men gør det noget!

Det genkendelige

Det genkendelige er vigtigt; for det budskab går ind, som knytter an til noget, der allerede er til stede. Danskerne er afkristnede – påstås det, men det er ikke sandt. Kristendommen er der som brokker, overvintret i bibelske fortællinger og først og fremmest i salmerne.

Salmerne er menighedens, men det er præsten der vælger dem. Da det næppe kan være anderledes, vil jeg hviske i øret på den privilegerede: Selvfølgelig skal salmer vælges efter teksten. Men de skal mere end det. Der er så mange at tage af, at andre hensyn kan tages uden at gå på kompromis med det dogmatiske.

En højmesse behøver ikke udelukkende at have salmer, som de fleste kender. Men den skal have nogle. Og den skal først og fremmest have salmer på melodier, mange kan syng med på. Og dermed mener jeg ikke nødvendigvis velkendte melodier, men melodier der i sig rummer det guds, som gør dem folkelige. Det kan være gamle melodier som »Gør døren høj« eller nyere som »Min Jesus lad mit hjerte få« eller »Sov sødt barnlille«, melodier der synger sig selv, ja netop synger. Jeg ved ikke, om præster når de vælger salmerne samtidig synger dem. Gør de det, vil de vide hvad jeg mener.

Til salmevalget hører også variationen. Udelukkende Luther og Gerhard, eller alene Ingemann er for meget af hver sin slags. Alene melodier fra reformationstiden eller – o skræk – udelukkende Laub er lige så slemt. Alene romantiske melodier vil være vammelt, men en velplaceret romantisk melodi kan give luft, hvorefter Vulpius er en lise. Den danske salmebog og koralbogen har så meget at byde på og salmerne er så vigtige i højmessens, at der ikke er grund til at lade sig nøje.

Det lange træk

En højmesse er ikke noget isoleret. Den er en af mange igennem kirkeåret. Året har sine knudepunkter, som der lægges op til og går videre fra. Påskedag især, men også juledag og pinsedag. Det er det lange, seje træk, søndag efter søndag det drejer sig om. Derfor er den bundethed, som følger af tekstrækkerne, så vigtig og derfor er det sognet og sognekirken, det drejer sig om. Jeg udelukker ikke et besøg i ny og næ i andre kirker, eller en gæsteprædikant ind imellem. Men det er ikke hovedsagen.

Højmessens: det himmelske og det jordiske mødes. Intet må være ugjort eller uovervejende for at gøre dette møde så godt som overhovedet muligt. Generation efter generation har ydet sit bedste. Derfor er »min« sognekirke i Maribo så smuk. Derfor er den bygget, så sollyset og skyerne medvirker i gudstjenesten. Derfor skabte Bach sine koralforspil, derfor skrev Danmarks største digtere salmer.

Vi lever i en discount-tid, hvor al ting bliver billigere og billigere og ringere og ringere. Heldigvis er det kun den verdslige tid der er discount. Kirkens tid er en anden. Og det er dens kvalitet også. Derfor skal vi ikke have elorgel og hyggepianist, derfor skal ikke gud og hvermand tage ordet i kirken, derfor skal kirkebygningerne holdes smukke og fine, derfor skal alle der medvirker ved en højmesse gøre sig den yderste umage.

Langsomhed udmærker folkekirken når det drejer sig om ændringer i højmessens form. Og heldigvis for det. Både langsomheden og forandringerne. Der er lidt mere fart på i disse år med ny bibeloversættelse og ny alterbog. Forsøgs-gudstjenester minder os om, at alt ikke er uforanderligt og de giver os »lov til« at reflektere over, hvad det er der sker. Redaktionen af Stiftsbogen bad mig om at give mine refleksioner ord, derfor disse linjer.

Argument

Lidt om mine forsøg på at skrive salmer

Af
forfatteren *Jørgen Gustava Brandt*

Ill.: *Bendt Thoft Nielsen*

Forfatteren Jørgen Gustava Brandt udgav for nogle år siden salmesamlingen »Giv dagen dit lys«.

I artiklen skriver Jørgen Gustava Brandt om sit arbejde med at skrive salmer, og han overvejer i den forbindelse, hvad der er en salmes væsen, og hvordan det er at skrive salmer i en tid, - en epoke - hvor det at skrive salmer af mange opfattes som noget antikvet. Således er Jørgen Gustava Brandt i dag den eneste betydelige danske lyriker, der skriver salmer. Efter artiklen bringes to hidtil utrykte salmer af forfatteren.

Bendt Thoft Nielsens illustrationer er »skystudier« udført med farveblyant.

Ethvert forsøg på kreativ virksomhed beror på en balance mellem det frie udtryk, spontaneiteten og den stillede (måske selvopstillede) opgaves formkrav, hvormed jeg ikke tænker på rent ydre konventioner. Udtryks-trangen overvåges (og styres et stykke) af en eller anden inhærent struktur, som billedhuggeren f.eks. allerede aner i materialet, i stenen. Men der kan også været tale om bestemte formelle krav til opbygningen af et værk, nogle givne vilkår; det kan være bestillingskrav om format, omfang, forhold til miljø etc., men der kan også være tale om et opgivet *emne* eller noget, som værket skal *tjene* – eller tjene til. Og dette sidste kan enhver moderne kunstner nok være noget betænkelig ved. Det ligger jo nemlig i moderne kunsts væsen, at den vil *undersøge*, den er en mangetydig udforskning af motiver og virkemidler, og det, man i almindelig snak kalder værkets »budskab« kan således ikke være givet på forhånd. Det vil virke som snyderi, og i den henseende minder kunstudfoldelse om videnskab; et forsøg, man

på forhånd kender resultatet af, er et skinforsøg, og et godt digt opstår sjældent i vore dage med en besyngelse af givne, vedtagne værdier. Det er ikke propaganda.

På den anden side ligger det *også* i poesien væsen at *hylde skabelsen*, udspringet er en religiøs *undren* over virkeligheden, som ikke skal efterlignes i værket, men værket er kunstnerens svar – eller svaret til – det givne jordeliv, og det ligger altså nær at bryde ud i lovsang, når det forunderlige vækker vores taknemmelighed.

Man kan ikke komme bort fra, at *salmen* er en slags brugskunst. Jeg har tilmed hørt flere sige noget i retning af, at en salmes værdi kan måles på dens slidstyrke i brugen, så holdbarheden beror på dens yndest, eller – måske – med andre ord: dens folkelighed. Man kan imidlertid ret nemt konstatere, at denne brugsværdi langt fra altid har meget at gøre med, at tekstens ytring så *også* er, hvad man kalder let tilgængelig. Det kan faktisk være temmelig svære begreber, forestillinger, billeder og følgeslutninger, der forudsættes bekendt af den, der synger med. Det kan få én til at tro, at det i virkeligheden er udtrykskraften, effekten i versene, stemtheden, snarere end den umiddelbare forståelse, det kunstfærdige teologiske ræsonnement og salmistens

husflid, der gør udslaget og salmens popularitet. Og dog må salmen jo stemme overens med konfessionen, kristendommen er også en lære. Men det er åbenbart ikke nok, at den versificerede tekst er pæn og rigtig og nem som en nydelig engageret poptekst.

Det er for så vidt indlysende. Men her står man ved noget tilsyneladende paradoksalt i salmeskriverens situation nu til dags. Trangen, intentionen, ønsket om at skrive en salme kommer spontant, ligesom det frie udtryk i anden digtning. Ikke mindst *hymnen*, det lovprisende er et udbrud af overskud. Den overvågende styring af udtrykket må dog tillige forholde sig til den konfessionelle vedtagne værdi. Teksten skal kunne tåle enhver hymnologisk efterprøvning, og for så vidt bliver salmen til en vis grad specialiseret, da emnet ikke i dag modsigelsesfrit er et alment anliggende, forstået således, at vi jo ikke lever i en epoke af enheds-kultur. Skal man undgå ukunstnerisk missioneren, er vilkåret nærmest sådan, at man på lykke og fromme må håbe på en bæredygtig balancegang mellem digterisk udtryk og læresætning. Ergo: det skal lyde og være let. Men undervejs er det måske ikke så let, og det ikke kun at kunstneriske grunde. Men falder det dig svært – ja, så må du hellere helt lade være! En besværligt konciperet lovsang er værdiløs, noget *gemacht* og fortænkt, selve erklæringens tyngde gør den sært nok letbenet, du kører gratis på det vedtagne.

Hertil kommer noget andet, der har at gøre med vilkårene i nutiden. Uanset hvor uafhængig af epoken en kunstner måske er, og slet ikke parteciperer i dens fordomme eller moderigtighed, så må han alligevel tro på, at hans eller hendes arbejde vedkommer nogen, at han har noget af samtiden i sig. Men ikke bare det, han må også helst mærke, at tiden har bud efter ham, for nu at sige det ganske jævnt. Det gælder også den, der måske arbejder temmelig ensomt uden at få svar – og uden at tage hensyn til *odds*. – Uanset at der gennem nogle få år her i Danmark har været en vis *hausse* i nyt salmeskriveri, så må man alligevel konstatere, at det ikke just er salmer, vor tid entusiastisk råber på! (Selvom jeg med glæde kan bekende, at jeg har modtaget nogle få bestillinger). Meget af det nye salmeskriveri synes nok, især for en majoritet af mennesker, man lidt distancerende anser for »kirkefremmede«, at være et anliggende i »foreningens« inderkreds. Og menighederne rundt om i landet er vistnok ganske tilfredse med de mange pragtfulde gamle salmer, vi jo ejer i forvejen, og som desuden er et uovertruffent nationalklenodie. Der er uden tvivl et dybtliggende religiøst behov i tiden, men som vi ved, så søges det ofte kanaliseret uden om folkekirken, den rådvilde vestlige civilisation har tendenser til at gå over åen efter vand. Så, for nu at afslutte de sørgmuntre betragtninger over efterspørgslen efter nye salmer til menigheden, vil jeg citere – ganske uden malice – hvad den svenske digter Almqvist midt i forrige århundrede udbrød om vanskeligheden ved at skrive *strunt* (vås, nonsens): »det öfverstiger nästan menskliga krafter att skrifva strunt. Också finner man, att ingen ens bjuder till att göra sådant«. Ironien i den romantiske poets erklæring drejer sig om det

øjensynlig absurde i at formulere, hvad der for almindelig verdslig og rationel tankegang ingen mening har. Og det tilmed som begejstret udtryk.

Jeg har gerne villet begynde min improviserede argumentation for at prøve at skrive nye salmer med at citere nogle på en måde banale vers, jeg har skrevet om kirken, om gudstjenesten. De er fra en sang, jeg kalder *Ordets Kirke*. – Mange elementære ting omkring gudstjenesten og de kirkelige handlinger står lidt uklart for mange mennesker, har jeg erfaret. F.eks. antager man ofte uden at tænke over det, at under gudstjenesten tjener vi Gud, at det er det, vi kommer i kirken for. Det forholder sig omvendt. Netop under andagten er vi de modtagende, vi sidder ikke i kirken og tjener Gud, det er Gud, der tjener os. «Når klokken kalder, kalder Gud / til Ordets fest og salmesus. / Så fyld vort bryst og løft vor røst, / så sangen nu kan bære / vor glæde ved at være / i livets lyse dag / Vor Herre til behag. / Om Jesu ord og dåb i vand, / om alterdugens brød og vin / er kirken rejst af lys og sten, / almindelig, og din og min. / Den er os jordens moderskød. / I Jesu navn ved bordet / genfødes vi af Ordet. / For Ordet selv blev kød. / Vi bor i Ordets kød. / I huset træder Gud os nær, / Hans fred går over al forstand. / Vor Herre er vor tjener her.»

Folkekirken er Ordets kirke. Det er Evangeliernes forkyndelse, der gør kirken til kirke. Ordet helliggør menigheden – ikke på grund af dennes særlige religiøse erfaringer, men netop fordi den er en forsamling omkring Ordet. Menigheden, viet ved sakramenterne dåb og nadver, er dermed sagt ikke nogen eksklusiv forsamling, men den menige forsamling om Ordet. Dermed anerkender vi, at Kristendommen også er en lære. Den forkyndes i kirken i Guds navn.

Salmesangens plads i folkekirken er af største vigtighed, sangen har en rig tradition. Jeg opfatter salmen som menighedens lov og tak for Ordet. Sangen er denne glædes udtryk. Salmen er også troens og håbets bekendelser, udtrykt på menigmands-sprog. I de bedste danske salmer på en meget fri måde, på samme tid personlig og almindelig, dog sådan, at indhold og holdning ikke er i strid med kirkens forkyndelse, men tværtimod fejrer den.

Salmen, hymnen, forudsætter, som sagt, en oplevet værdi, en troens påstand, og derved adskiller den sig i flere henseender fra anden poesi. På den anden side er en god salme ikke bare versemageri over givne værdier. Et temperament er til stede og gør sig gældende, derfor kan følelsen komme ud i sangen.

Der er endnu et karakteristikon ved salmen, som er uomgængeligt, nemlig at den forudsætter menighedens kendskab til motiverne, salmernes emner, deres plads i kirkeåret, deres ikonografi, tilmed de hændelser, der næsten altid henvises til. Noget lignende gælder endnu i vore dage for typer af verdslige viser, at tilhørerne eller de fællessyngende «er med på historien». I ældre tid hørte iøvrigt jo de kendte (i

denne sammenhæng kirkelige) faste motiver til alle kunstarternes repertoire. Motiverne som fællesgods dyrkes stadig, men er langt fra i dag noget *must*, som tilfældet er med salmen. – Genren eksperimenterer ikke med individuel erkendelse som anden kunst. Alligevel, hvad salmen angår, så skifter mange kirkelige ord og begreber mere eller mindre umærkeligt farve og betydning *med tiden*, så en ny salme må også have til opgave – helst uden at det virker påfaldende eller polemisk – at bestemme, igen *definere* de meget vigtige begreber, som aldrig kan undværes, med støtte i tekstens helhed og sammenhæng – og i denne bestræbelse bruge et nutidigt sprog. Til den ende kan det være nyttigt, ja endda inspirerende, at undersøge adskillige ords etymologi, for går man til ordenes rødder, kan man ikke helt sjældent vinde en slags lethed i frasen og undgå de konventionelle klicheer eller vanemæssige vendinger – og dog være i tradition. En ny salme må helst ikke lyde som hverken teologi sat på versfødder – eller som friktionsløst refræn.

En bagved liggende, tidsbestemt teologisk holdning må nødvendigvis præge salmernes sprog. Det ses tydeligt hos de gamle salmedigtere, de repræsenterer på forskellig måde hver deres tid, stilistisk, hvad vægten på sider af kristenlivet angår, o.s.v. Alligevel slår en særlig tone igennem hos hver af dem, et temperament, der er usøgt personligt, men udtrykket er så naturligt, at det uden videre også nu slår an i menigheden. Alligevel ser man tydeligt – og det behøver ikke at fremgå af nogen særlig intensiv nærlæsning – at mange billeder, forestillinger, opfattelser af liturgien, og hvad der er vigtigt i livet må forekomme os mindre vedkommende i dag, at den virkelighed, der henvises til, er blevet historisk. Det indebærer også, at adskillige ord og vendinger naturligvis lyder gammeldags, og mange begreber vanskelige, eller næsten uforståelige uden gransken, uden udlægning og tilnærmelsesvis »oversættelse« til nutidssprog. Og dog er det ikke noget problem. Det er som med anden kunst, andre udtryk fra ældre tid, det vellykkede, det mesterlige slår alment igennem langt ud over epoken, det er blevet til i. – En viden om dette kan – uden at man derfor gør fordring på eget mesterskab – give den nutidige skrivende mod til at være sig selv i udtrykket og koncentrere sig om *opgaven*, som en ny salme stiler. Til at afholde sig fra »forenklinger« af det, der slet ikke er enkelt, og skrive jævnt om det, der er ligetil. Til at skrive med en vis digterisk suverænitet (uafhængighed), også hvor emnet, begrebet hører til de mere komplekse. Til at afstå fra lokkende populariseringer og kortlivede modeudtryk. At »forenkle« noget, der *er* mere langsomt tilgængeligt, gør det i virkeligheden mere indviklet – hvis ikke uforståeligt. Der er dog noget ganske afgørende, der skal være let (måske ikke i alle tilfælde for hovedet, men så for hjertet): en ny salme skal være nogenlunde let at lære og let at synge. Den skal invitere til sang. Den skal med sine versmidler, sine enkelte nypudsede billedfund og sin musikalitet i udtrykket kunne *gå ind* – uden stor vanskelighed. Kunne

opleves før man stiller de mere granskende spørgsmål. Det vil sige salmen skal være melodios og brugbar.

Jeg sagde, at salmen er glædens udtryk – en syngende lov og tak for Ordet. Og det er rigtigt. Men det hindrer ikke, at salmer også skal kunne udtrykke sorg, trøst, klage, bøn og anger. Sådanne udtryk er imidlertid ikke i modstrid med den glæde, jeg tænker på, i kristen mening. Sagen er nemlig, at salmens grundfølelse er *håb*. Håbet er dens vinger.

Vores salmetradition er stor. Jeg beundrer og elsker den store danske salmedigtning. Men dertil er at sige, at hvis en tradition er levedygtig – og udtryk for liv – vil den permanent kalde på fornyelse. Uanset om man indser det eller ej. Ikke brud, men fornyelsesforsøg. Hermed tænker jeg *ikke* på en slags *Besser-wissen*, en »revision« eller forsøg på at forbedre de gamle, men på nye udtryk i en ny tid. Sådant opstår kontinuitet. Komponisten Igor Stravinsky udtrykte sig sommetider mundtligt i let drillende paradokser. Han sagde engang: Alt hvad der ikke er tradition er plagiat.

Jeg vil gerne bekende, at jeg i reglen holder mest af de fire store danske salmemestres oprindelige versioner. Et par af dem kunne jo

have det noget med at lave om. Og i den officielle salmebog har man gennem skiftende tider gjort mange knæfald for det vedtagne og konventionelle. Gamle salmer er ofte blevet retoucheret, noget til skade for udtrykkets kraft og djærvhed. Derfor har jeg mest, for at lytte mig ind til den store tone, holdt mig til Erling Niensens udvalg af pragtfulde danske salmer, hvor også selve opstillingen af versene er den oprindelige, også for øjet, hvad der ikke er tilfældet i salmebogen.

At skrive nye salmer er at prøve på at give overleveringen fri, sådan at den virkelig overleveres.

Hvorom alting er, tilskyndelsen, inspirationen til at skrive nye salmer er for mig også kommet fra megen anden kunst end salmerne. Selvfølgelig også fra min hverdag og alt, hvad man ser og hører. Mange billeder, man så at sige er »vokset op med«, musik, stumper af populære sange, stemninger af huslig art og meget andet. Hvad angår poesien, så har jeg, også som ferment til salmer, overtaget og bearbejdet impulser fra verdslig lyrik, tilmed – hvad man ikke ser i det formelle – meget moderne poesi. Også erfaring fra mine egne mange digtbøger. Men det at skrive salmeforsøg er en helt anden proces, end den, der finder sted i autentisk lyrik i vor tid med uendeligt mange indfaldsvinkler; det fremgår af, hvad jeg allerede har været inde på. Endelig: fælles og udtømmeligt er jo først og fremmest i denne sammenhæng Det nye Testamente.

Ved at skrive salmer vedkender jeg mig noget fælles, et fælleseje – og min holdning til stroferne er: som én af menigheden at skrive *for* menigheden. Den personlige bekendelse er i den sammenhæng sekundær. – I kirken, i Ordet, møder Gud os. I gudstjenesten tjener Gud os ved Kristi nærværelse. Og salmen er lovsang og tak.

Den lille samling salmer og sange, jeg for nogle år siden udgav under titlen *Giv dagen dit lys*, er på en måde blevet til ved tilfældets gunst. Tilfældet bestod ikke i, at jeg sådan lige pludselig fik lyst til at skrive salmedigte til kirkeligt brug. Jeg har gennem årene skrevet en del digte med religiøs oplevelse, men ikke-konfessionelle og slet ikke beregnet til at synges. I virkeligheden er jeg overbevist om, at kunst i det hele taget er af religiøs oprindelse. Det er der mange, der ikke vil være enige med mig om, men det er jeg ligeglad med. Denne overbevisning betyder *ikke*, at jeg dyrker kunst som en religion, en erstatning for religion. Den vogn har jeg aldrig været med på. Men den poetiske transcendens er i sit væsen religiøs, den er en personlig svaren til skabelsen. – Nej, tilfældets gunst var, at jeg netop for nogle år siden havde afsluttet et samarbejde med komponisten Ole Schmidt af en helt anden art. Vi havde sammen lavet en mindre musical over figurer fra *commedia dell'arte* og kom i den periode tæt ind på hinanden. Men endnu længe før, en halv snes år tidligere, havde jeg ved en pludselig indskydelse under en fest for en kær kollega, noget ud på natten spurgt Ole Schmidt, om han kunne tænke sig at sætte melodi til nogle salmer, hvis jeg engang skrev nogle. Ole gloede lidt fjernt og desorien-

teret på mig, lod blikket vandre op til lysekronen og mumlede noget i retning af: »Det er i orden, makker!«, og rystede måske lidt på hovedet. Siden talte vi ikke om det i mindst ti år.

Men efter det nævnte samarbejde om en munter forestilling med mange indlagte sange sagde jeg til ham, at *nu* skulle vi lave nogle salmer! – Jeg havde et par ideer og kunne sende ham en tekst, den første, nogle dage efter. Det udviklede sig til en slags raptus gennem de kommende måneder, i løbet af 1985. Efterhånden som jeg skrev nye sangbare tekster, skrev han melodier til dem og spillede dem for mig. Sommetider også i telefonen, gerne om morgenen, da han i den periode helst arbejdede med sangene som det første han foretog sig ved dagens begyndelse. Så lagde han telefonrøret på flyglet i den anden ende og sang og spillede. På få uger var vi, helt Monteverdisk, gået fra det verdslige til det kirkelige. Og selvom han synger dårligt, lød det virkelig lovende, syntes jeg. Vi kasserede i fordragelighed ret meget undervejs, enten fordi enkelte ting forekom os for svage, eller fordi noget blev for meget gentagelse, eller i nogle tilfælde fordi vi ikke helt mente, at der var samklang mellem tekst og melodi. Til sidst sang hans datter, der er sanger, alle sangene igennem for os i Ole Schmidts atelier i København en lang eftermiddag, hvorefter vi afleverede bogens manuskript med noder til Klaus Ribbjerg, der i den periode var direktør på Gyldendal.

Giv dagen dit lys blev lanceret i en version som kor- og solistkoncert, uropført i Trinitatis Kirke på Købmagergade i København ved påsketid, 1986. De medvirkende var Edith Guillaume, Poul Elming, Niels Henrik Nielsen og universitetskoret Lille MUKO under ledelse af komponisten. Dronning Margrethe overværede koncerten og inviterede til en gentagelse senere på året i Fredensborg Slotskirke. Koncerten blev i uddrag udgivet på grammofonplade og kassette. Til bogudgivelsen havde vi fundet nogle relativt ukendte små pennetegninger af Bertel Thorvaldsen på museet, de indgår som vignetter.

Salmer er til fælles brug. Derfor skal de, der først og fremmest er tænkt således, være i bunden, strofisk form, regelrette og gennemrime, og gerne med rytmiske gentagelseeffekter. Det betyder dog ikke, at man ikke kan opfinde eller udvide formerne, lege med dem, variere. Det har jeg i flere tilfælde prøvet. Jeg syntes ikke, at det var noget for mig at skrive salmetekster til allerede foreliggende, kendte melodier. Det hele skulle være nyt, tekster og melodier. For det, mine tekster vil sige, kan aldrig passe helt til den stemning, der straks vækkes af andre, kendte melodier, man i forvejen forbinder med helt andre oplevelser. Det gunstige tilfælde var altså også, at man kendte en komponist, der har lyst og evne til at skrive, så folk kan synge med.

I *Giv dagen dit lys* har jeg forsøgt at skrive så enkelt og ligetil som muligt i håb om at udtrykke fællesskabet i den menighed, jeg er medlem af. Og gerne så melodøst iørefaldende, som jeg hørte versene for mit indre øre.

I det strofiske har jeg ofte lyttet til de fire store danske salmister som musikalsk-digteriske modeller. Især Brorson forekommer mig at være en eminent musikalsk versskriver, og noget bag denne inspiration har jeg også hørt beslægtede kunstnere som Stub og Bellman. Men også Kingo, Grundtvig og Ingemann byder på meget rige strukturer og stemte vendinger. – Stimulerende for selve skrivesituationen og en støtte for min almindelige medviden og indforståethed var det også at genlæse en bog af Vilh. Grønbech, *Jesus Menneskesønnen*, samt Ole Jensens lille, både instruktive og personligt engagerede *Dansk Kristendom*, en folkebog om Folkekirken.

Jeg ville *bruge* traditionen, men forny sproget, både hvad angår billederne, som jo ikke kan hentes fra det samme hverdagsliv som i forrige århundrede, (og årets cyklus er en anden oplevelse i dag) – men også selve sætningsbygningen, syntaksen: helst ingen, eller ganske få, akavede (for os akavede), omvendte eller tillempede ordstillinger. Noget af det, der jo kan spærre det moderne sind ude, kan være visse gammelagtige vendinger og klicheer fra en anden tid end vor, ligeledes forældede lyrismer, enten de var talemåder for det ophøjede, højtidelige eller det forfærdende.

Og i så henseende lå Ole Schmidt på samme linie. Melodierne skulle være nogenlunde umiddelbart syngelige og genkendelige som salmetone ... eller, kunne man sige, dansk sang. I *Giv dagen dit lys* kom der 25 nye sange med. Efter min opfattelse egner cirka halvdelen sig til menighedssang og anden fællessang. De øvrige nok for en mere solistisk eller kormæssig fremførelse.

Sangbar lyrik hører ikke til de gængse moderne lyriske genrer – dog er der jo en vis trang til f.eks. politiske slagsange, fredssange, propagand-rock med mere. Internationalt har enkelte af vor tids moderne scene-troubadourer, f.eks. Bob Dylan og John Lennon, kunstnerisk rang og har også skrevet noget, både tekst og musik, som alle og enhver kan synge med på. I Danmark er der også få eksempler på nye viser, hvis tekst rækker ud over det middelmådige, i dette selskab unikt er Benny Andersens værk »Svantes viser«. – Det seriøse moderne digt er imidlertid kun sjældent sangbart, undtagen i visse tilfælde for øvede solister. Ikke desto mindre tror jeg, at det ligger dybt i poesiens væsen at ville lovprise. At ville udtrykke livstaknemmelighed og undren. Og gerne på en måde, der udtrykker sig på et fællesskabs vegne.

Da jeg begyndte at skrive salmeforsøg, blev jeg grebet af to betænkkeligheder, der virkede hæmmende – jeg har i begyndelsen af disse betragtninger været inde på det. Og så er det bedst at tøve en kende i håb om at reflektere sig ud af forhindringen. For det første kunne man gå omkuld i følelsen af det absurde i at skrive noget til fællesbrug, som ingen havde bedt om, man kunne tvivle på, at nogen ønskede det. Det kunne da forekomme meningsløst. Måske oven i købet anmassende. Den anden betænkelse kom af, at jeg havde lagt mærke til, at når en moderne digter har forsøgt at skrive sakral poesi, henvendt til man-

ge, så har han eller hun virket kunstnerisk svagere end ellers. Og det er tilsyneladende paradoksalt, at har man givet efter for trangen til lovsang, har resultatet ikke sjældent været en kunstnerisk afmatning.

Noget lignende er hændt, når digtere har hengivet sig til den lejlighedsskriveri, som man kalder beredskabs-digte. Vel at mærke her i det tyvende århundrede. Af bidragene til besættelsestidens antologi på dansk, *Der brænder en ild*, er ganske få (af Otto Gelsted) til at holde ud at læse nu.

Når det sakrale eller salmeagtige kommer ind i moderne lyriske udtryk med bredere sigte, sker der ofte et eller andet, der gør ytringen mindre troværdig. Allerede Paul Verlaines katolske ruelses-sange var kunstnerisk noget af et fald til konventionen. Jeg er heller ikke begejstret for monotonien i *den* side af Johannes Jørgensens poesi. Da der kom en islæt af religiøs stræben ind i Emil Bønnelyckes digtning efter den vildere konkurrence med Tom Kristensen, forfaldt han til en slags post-romantisk moraliserende retorik. Og fra vore dages internationale scene: da Bob Dylan for nogle år siden udgav et album med titlen *Saved* (frelst), forlød det verden rundt, at Dylan havde skrevet salmer. Men hører man teksterne, hører man, at de er langt mindre kraftfulde og djærve end hans lyrik fra den store protest-tid. Næsten søde, og tilmed ført frem med en underlig sprød falset. Jeg syntes, det lød flovt.

Jeg har selvfølgelig grundet over, hvad det kan være, der sker. Kan det mon være, at det er den kristne *læres* begreber og rituelle udtryk, der virker fremmede på nutidsdigtere, foruden en lurende dogmatik, så man hæmmes i sit spontane udtryk? Identificeres falskeligt from med tam? Er der tale om en berøringsangst ved tanken om de store ord, så kan man enten få digte med religiøs oplevelse i, der dog ikke er kirkelige, næppe engang anvendelige i et fællesskab – *eller* lidt forsigtig didaktisk, belærende versemageri, der i artistisk henseende er enten amatør- og skolemesteragtig eller falder ud som en slags kirkepop. Noget af det mere forstemmende, synes jeg, er såkaldt »rytmisk«, let synkoperet kirkelig korsang, eventuelt ledsaget af lidt trommesæt og lignende. Det er gerne så forsigtigt fremført, måske på grund af de disparate omgivelser, og går aldrig til bunds som virkelig Gospel. – I det hele taget tror jeg ikke, at nye salmer – det gælder også og ikke mindst teksten – skal prøve på at gøre tribut til populariteten. Balancegangen må bestå i at inddrage læren i udtryk for oplevelsen og forholde sig til mulighederne i en stor tradition.

Her et par polemiske bemærkninger vedrørende mulighederne. Først ganske kort: litteraten Hans Hauge forsøgte at afprøve en mærkelig amerikansk litteraturteori på nogle af mine salmeforsøg. Meget summarisk sagt går teorien ud på, at digtere (og andre kunstudøvere) aldrig tilskyndes af virkeligheden og egne erfaringer, men kun af anden (især ældre) digtning og anden kunst; at digtere derfor befinder sig i en permanent *agon* (konkurrence) med fortidens mestre, som de vil overgå. Mens megen anden litteraturforskning kan have en også positivt ladet betragtning af indflydelse og påvirkning, bliver det til, at den nævnte amerikanske skole går ud fra, at i hvert fald digterne anser al indflydelse, man kan ligge under for, for et onde, der må overvindes og udadtil benægtes. Det gælder om at overgå de gamle. Skolens grundtese er i virkeligheden, at alt allerede er skrevet. Men det er en besynderlig forenklet og ufrugtbar opfattelse af tradition, der for det første kun ser kunst som en specialitet, for det andet udelukker virkelighedens hændelse. Den afskræmmer også den studerende fra at opdage enhver nyhed, hvis en sådan finder sted. Ved at tage enkelte af mine salmeforsøg op og betragte dem i forhold til den danske salmeskat stillede Hans Hauge sig selv en yderst bekvem opgave. Ikke mindst da den ikke inddrager stil og udtryk under sit ressort og – i overensstemmelse med teorien – går ud fra, at salmer kun kan vurderes i forhold til og sammenligning med – andre salmer. Intet er lettere end at påvise i hvilken grad salmer ligner og varierer andre salmer, og det uanset om den ene salmist kender den andens værk eller ikke. Det ligger jo i genren: alle salmer drejer sig om de samme ensartede motiver. Men teorien udelukker til gengæld virkeligheden. Alt er ekko af alt, og forskellen er i grunden ens. – En noget mere interessant anstødssten stødte jeg på, da jeg tilfældigt genlæste en tidlig artikel af Torben Brostrøm i hans bog *Versets Løveманke* fra 1960. Den handler

om salmen som digttype i forhold til nutiden. En negativ kritisk, men også saglig betragtning, som jeg næsten havde glemt. Efter Brostrøms opfattelse – og den deles nok af mange – er det *umuligt* at skrive salmer i vore dage, hvis de altså skal have digterisk kvalitet.

Det påviser Brostrøm ved to eksempler på det umulige i foretagendet, dersom det drejer sig om at skrive for en menighed. At han kun inddrager et par danske eksempler skyldes, at der stort set på den tid ikke var andre at inddrage. Med citater af K. L. Aastrups kirkelige salmer prøver han at vise, at de som digte betragtet er en stivnet konventionel og traditionel kunst, egentlig u-kunst, præget af anakronistisk billedsprog, gennemsyret af utidssvarende metaforer (f.eks. at »stampe i hængedynd« og andet lignende, som er klicheer uden dækning), desuden meget kunstigt virkende gammeldags ordstillinger, nødvers og en sætningsbygning fjernt fra nutidens sprogbrug. Brostrøm vurderer altså disse tekster, som han ville behandle al anden nutidig digtning og mener, at ærindet, det, som teksterne skal tjene til og befordre, ikke kan undskylde det utidssvarende, akavede udtryk. – Til gengæld bruger Brostrøm så Ole Sarvigs eskatologiske vers og de salmer, han allerede skrev dengang, til at demonstrere, hvad en »modernitetens salme« er for noget. Den er nemlig *det isolerede jeg's kristusoplevelse uden erfaret fællesskab* – og uden kirkelige konfession!

(De sarvigske, ekstremt personlige, bekendelsessalmer og anræbelseser en snes år senere svækker ikke Brostrøms iagttagelse).

»Et digt«, siger Brostrøm, »kan være vækst, men det kan ikke besynge en livsværdi, som det forholder sig betragtede, bekendende til.« – Dette forekommer indlysende rigtigt, synes også jeg, og jeg har tidligere været inde på problemet, der er eminent tidstypisk. Spørgsmålet, som jeg nu stiller, er, om oplevelsen af vækst (og håb) ikke kan føre til betragtning og bekendelse! – Men problemet er virkeligt nok, historisk-æstetisk – sprogligt. Salmen er i vor tid – så oprindelig lovsangen end er – nødvendigvis blevet en *hybrid* genre.

Brostrøms tidssvarende påstand er, at fællesskabet i forhold til det numinøse, det guddommelige, er en historisk umulighed; en moderne salme kan ifølge Brostrøm kun være ægte digtning, hvis den i virkeligheden er et eksempel på, hvad man nu om stunder kalder »ny-religiøsitet« – eventuelt en kristendom uden kirke – hvad der dog evangelisk set er en *contradictio in adjecto*!

Det er forudsat – i Brostrøms litterære poetik – at ny-opdagelsen af et (latent) fællesskab i *alle* tilfælde skal gennem et egos særoplevelse. Hele hans argumentation bygger på, at der ikke kan findes noget frugtbart, kunstnerisk set, i troens postulat, men kun i en privat oplevelses-religiøsitet. Men, må man så spørge, er sækulariseringen som kendsgerning en absolut, uflyttelig sandhed? – Eller er fællesskabet måske nu blot hjemløst, fordi humanitetens mange forbehold og fornuftige respektabilitet forhindrer, at det kommer til udtryk? – *Skal* den religiøse kunstner forholde sig opportunistisk til »udviklingen«, som

noget man *må* følge? Har epoken altid ret, når blot de intellektuelle er nået til bevidsthed om den? – Jeg ved ikke, hvorfor i alverden man skulle anerkende det.

Siden oldtiden – til vore dage – har også læredigtet hørt under murerne. Det er udelukket under modernismen, der nødvendigvis bekæmper sproglig konvention og digtning, der skal »tjene til«
noget, altså propaganda. Derfor er digteri, der tjener en »sag«, problematisk. Der er ingen kunstnerisk grund til at formulere som digt, hvad der bedre kommer til udtryk i en kronik.

For litteraturhistorikeren er nye salmer altså enten konventionelle versificerede meningsytringer og påstande på kirkefolkets vegne – eller udelukkende udtryk for en personlig (privat) kristusoplevelse *uden menighed*. – Det ser ud til, at man mener, at for det moderne sind er det ægte og i orden at gå i *demonstration*, men ikke at gå i *procession*. – Mysteriet er en privatsag. Men sakramenterne er jo mystiske initiationer til et fællesskab i lighed for Gud.

Der er den store forskel på sags-rimerier og salmer, at sidstnævnte, hymnen, har rødder i den mest oprindelige lyrik, i dens udspring, hvad det versificerede indlæg ikke har. Spørgsmålet, om en salme er *rigtig* eller ej, stilles påfaldende hyppigt udelukkende i lyset af det velkendte. Men hvem skal bestemme det? Det må i første omgang være den selvkritiske poet, hvis troskab ikke er det samme som knæfald for konventionen. Desuden, ved jeg, idet jeg igen tænker på Stravinskys bemærkning, at traditionen er en rigdom, en befordring af frihed og saglighed.

Ordet *salme* betyder en bryden ud i sang, mens man anslår strenge. Det betyder også en rysten og en bæven. Salmer er således, som sagt, følelsens udtryk for lovprisning, bøn, sorg, anger – og ikke mindst *tak*.

I det troens postulat, som man dermed vover, går man som digtende ud fra, at fællesskabet – her det kristne – *findes*. Selve sangen er uoverlagt. I håbet – og i livsforventningen – føler jeg, at det fælles findes.

Det anstødelige for den moderne individualistiske ånd er, at kristendom er en lære og en livstydning. Selvfølgelig synes også jeg, at et trosliv uden religiøs følelse er en u-ting. Men jeg mener, at det er en fordom og urigtig, at man ikke skulle kunne inddrage læren i en personlig oplevelse. Udtrykt i et moderne sprog. Paradoksalt forekommer det mig, at det er det fælles, der er blevet ensomt – at det, rådvildt, noget forkomment, spejder efter det udtryk, der ikke bare er pop – eller eksklusivitet for viderekomne.

Mine salmeforsøg er ikke personlige bekendelser. Når der sommetider står jeg, menes der vi. For jeg antager dette fællesskab. Som én ud af menigheden har jeg prøvet at skrive for menigheden.

Vi kan måske synges sammen.

På lykke og fromme

Menneske,
min næste – bror
og søster på den runde jord, –
vi lever af Guds nåde.
Opsøge Gud kan ingen her,
med Jesus kommer Gud os nær
på menneskelig måde.

Menneske,
vågn op, bryd ud
i kraftig lyd – og pris i Gud
din skaber og forsoner!
Så rejser du et kirketag,
det hvælver sig i livets dag
med runde fuglekroner.

Menneske,
hør, alt er til
i åbent rum og vejr, det vil
fra livets kilde nå os!
Se, havets trappe lyser brat
med himmelsk rigdom, klar og mat,
for rummet tænker på os.

Menneske,
lev, nuet her,
din mærkelige frihed her,
hvor alting hører sammen.
Ved dåbens vand og solens brød
er du, i alt, i lyst og nød
et skud på kirke-stammen.

Menneske,
du næste – bror
og søster på vor runde jord –
vi lever kun på nåde!
Selv finde Gud kan ingen her.
I kirken kommer Gud os nær –
og så må Ordet råde.

J.G.B.

Håbet

Al vækst er bøn rakt frem i lys,
bevægelsen er selv en tanke;
uendeligt i håbets dans
må pulsen under himlen banke.

Man ser hos barnet, selvforglemte
i leg: at håbe er at hoppe!
I håbet svinder selvisk ynk,
syng med – det holder modet oppe.

Det er som mælkebøttekraft,
det spirer grønt op gennem broen;
vi tror, det er det kristne håb
der gyder liv i kristentroen.

Vi ligner håb med livets dans,
vi tror at himmelånden fører
i jordens rytme og musik,
lyt med – når universet hører!

En tanke gror i umålt tid,
– uslukkelig er håbets gløden –
at Gud barmhjertig – og i strid
med hvad vi ved – besejrer døden.

Man står i dagens stille punkt,
den indre fred er blot at være.
Forunderlige mødested,
i håbets dans kan støvet bære.

J.G.B.

Kaj Munk – 50 år efter

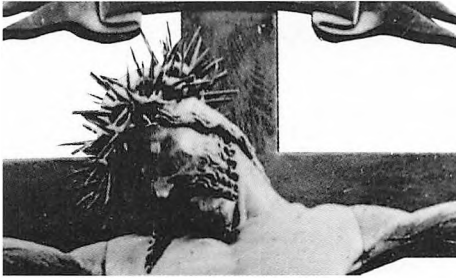
Af sognepræst
Svend Aage Nielsen, Toreby

Kaj Munks liv og indsats behøver ingen nærmere præsentation på Lolland-Falster – og dog?

Hvem har fuldt og helt klarhed over, hvor megen inspiration til sin præstegerning gennem 20 år i Vedersø sogn, der skyldes hans opvækst og indføring i den kristne tro her i stiftet? Fra mit femte år har jeg villet være præst, skrev han i sin livsbeskrivelse til bispeeksamen i bispegården i Nykøbing F. Det betyder, at inspirationen til at blive præst fik han ved sin dødsmærkede mors side i roepolakkernes kirke i Maribo. Sin dåb og konfirmation fik han i Maribo Domkirke. Det gør det nærliggende at se en forbindelse mellem hans færd i domkirken ikke mindst i konfirmationsforberedelsestiden i sammenhæng med det gribende digt, som han skrev allerede i 1921, mens han læste til præst ved universitetet i København. Digtets indledende linie svarer i hvert fald nøje til det, som gengives på det gribende krucifiks, der siden er blevet placeret – i en forhåbentlig midlertidig tilsidesættelse af det – oppe på den sydlige væg i domkirken i øjeblikket.

Kaj Munks digt, der viser, hvordan han fra sin ungdom var grebet af at følge Kristus efter, lyder i sin helhed:

Detajle af Maribo Domkirkes triumfkors

Mester med den tunge tornekrone
jeg kan ikke følge efter dig,
når en præstegård, en venlig kone
og to raske drenge lokker mig.

Mester med den tunge tornekrone
havde blot du været jordens gæst
for at læge, frelse og forsone,
var det ingen sag at være præst.

Men når nu den tunge tornekrone
og de mørke blodspor til din grav
og din tales smertedybe tone
vidner, at du også stiller krav!

Mester med den tunge tornekrone
»følg mig, følg mig«, var dit bud, din bøn.
Jo, men se dog fra din ærestrone,
hvor din Faders skønne jord er skøn.

Mester med den tunge tornekrone
»Hvo sit liv vil bjerge, når det ej!«
Hjælp mig da trods præstegård og kone,
ja, selv drengene at følge dig.

Man kan også spørge: er man her i landet klar over, at Kaj Munk i de forløbne år har været til inspiration for mange, ikke blot i vort land, men i en række lande ud over verden fra Sydafrika i syd til Island i nord, USA i vest og lande som Holland, Ungarn og Italien i Europa og Indonesien i øst?

Hoveddokumentet, som skyldes, at Kaj Munks åndelige indsats i den danske modstandsbevægelse mod besættelsesmagten, vækker til

inspiration så vidt og bredt i verden, er formentlig hans svarbrev til kirkeministeriet i marts 1943 – for 50 år siden.

Svaret er dybest set – en genklang af Peters svar til det jødiske råd: «Døm selv, om det er rigtigt over for Gud at adlyde jer mere end ham». Det gør det nærliggende at forstå, at Kaj Munk rundt omkring i verden forstås som *befrielsesteolog*. I sin helhed lyder brevet som følger: Til Kirkeministeriet, København.

Der er i dag til mig nået et cirkulære angående de danske præsters stilling til de norske forhold.

Jeg skal herved tillade mig allerærbødigst at meddele det høje ministerium, at jeg agter ikke blot ikke at adlyde det, men at handle stik imod det.

I stedet for at anmode udenrigsministeriet om at varetage sine egne affærer og lade kirken varetage sine (til hvilke hr. Scavenius næppe er den helt rette mand) har kirkeministeriet gjort front den modsatte vej.

Danske præster aflægger ed på de symbolske bøger og meget andet godt, men dog endnu ikke til den højtærede udenrigsminister.

Netop på mit præsteløfte støtter jeg mig her. Jeg føler mig på det nøjeste forbunden med mine norske trosbrødre, både fordi de er norske, og fordi de er trosbrødre. De kæmper en kamp for de samme

idealer, som også jeg har svoret at kæmpe for. Hvis jeg af menneskefrygt ville sætte mig hen som passiv tilskuer, måtte jeg føle mig som forbryder mod min kristne tro, mit danske (d.e. nordiske) sind og min ed som præst.

Det er bedre at skade Danmark i forholdet til Tyskland end i forholdet til den Herre Jesus.

Måske man egentlig burde lægge sag an mod ministeriet. Rettelig beset foreligger her jo det, at overordnet embedsmand vil forlede sine underordnede til embedsmisbrug.

Thi vi præster er sat til at tale Ordet og ikke til at fortie det.

At gå på akkord med uretten – det alene vil få de alvorligste følger for land og folk. Det har Kristus lært os.

Hvis kirkeministeriet ikke omgående tager skridt til tilbagekaldelse af dette ubetænksomme cirkulære, er jeg henvist til at foretage en henvendelse til alle mine kaldsbrødre om fastsættelse af en søndag til kristelig fællesdemonstration i vore kirker for vor kære og tapre broderkirke i Norge.

Her står jeg, jeg kan ikke anderledes. For det er ikke rådeligt for et menneske at handle mod sin samvittighed.

Allerærbødigst
K. H. L. Munk
sognepræst i Vedersø
(23.3.1943).

Stiftets mellemkirkelige udvalg har taget initiativ til, at der den 8. januar kl. 14,00 afholdes en mindegudstjeneste i Maribo Domkirke i anledning af 50-året for mordet på Kaj Munk. To af Kaj Munks sønner vil varetage gudstjenesten, og Dronningen og Kaj Munks enke, fru Lise Munk, vil deltage.

Sønderskovhjemmet 75 år

Af sognepræst
Anne Birthe Jensen, Stubbekøbing

Sådan begyndte sommeren dengang – 15. juni, Valdemarsdag, cyklede hele familien over til Sønderskovhjemmet til sommerfest. Er det rigtigt, at solen altid skinnede den dag? Trygheden ved at møde så mange, man kendte, ved at være omgivet af så varm en følelse af fællesskab gjorde selv et lille barn sikker på, at solen skinnede, og sommeren begyndte.

Også med til sommerens første oplevelser var søndagsskoleudflugten til Fuglsang – med tog til trinbrættet og den lange vandretur igennem vejens a'mel (vejstøv) op til Fuglsangs skyggefulde have og al herligheden der med kage og chokolade og leg og sang. »Jeg går så glad med sang og lov min søndagsskolegang« handler om vejen op til Fuglsang. Vi var så mange og så fine, da vi kom – vi var lige så mange, men knap så fine, da vi drog hjemad igen – og solen skinnede altid.

Da vi blev lidt ældre, afløstes søndagsskolens udflugt af spejdernes weekend på Skejten og deltagelse i sommermødet i Fuglsangs have. Igen – vi var så mange – vi kendte dem allesammen – de voksne fra hele stiftet – det var store dage i solskin og varme.

Sådan begyndte hver eneste sommer.

Nogle år kom dertil en spadseretur fra Nykøbing og over til »Fuglsanglejren«, hvor vi havde bolcher med til børnene, og hvor vi første gang hørte bordbønnen: »Nogle har mad og kan ikke spise, andre kan spise og har ikke mad, jeg takker dig, Gud, fordi jeg kan spise, og jeg har mad«.

Dengang betragtedes med ærefrygt den fine dame, som var med alle disse steder; vi anede, at hun på en måde stod bag det hele – og når vi stod nede ved lågen til broen over voldgraven og betagede så hende sidde med gæster på slottets veranda, så var vi herligheden nær. At vi fik at vide, at selveste H. C. Andersen var hendes gulfader,

det gjorde ikke betagelsen mindre. I Nykøbing stod hun i vore øjne på linie med amtmanden, når hun kom kørende med kusk eller chauffør i flotte vogne, som når han som en konge red sin tur i byens gader.

Dengang var Nykøbing en herlig by – og sommer var sommer.

Men den begyndte altså Valdemarsdag på Sønderskovhjemmet, som 14. maj i år 1993, fyldte 75 år. Alle i vort stift ved vist, hvad Sønderskovhjemmet er – mange besøger det i løbet af året på studietur, på udflugter, til møder og fester. At kendskabet til hjemmet er så vidt udbredt, skyldes ikke mindst den netop afgåede forstander, Johannes Andersen, som gennem flittig mødevirksomhed og et stort berøringsfelt har forstået at plante Sønderskovhjemmet i stiftets bevidsthed.

At det er den fine slotsfrue, Bodil de Neergaard (før i tiden havde vi altid dette »de« med), der selv har oprettet dette hjem, er også almindeligt kendt.

Hun var opvokset i et miljø præget af det fineste indenfor dansk kultur, men også af en aktiv handelsslægt i et hjem, hvor der var »respekt for kirken og kristendommen, men hvor man efter tidens skik ikke talte om det«, som hun selv skriver det.

Hendes barndom og ungdom var rig på mange måder, særligt på musikkens område, men det var først efter, at hun var blevet gift med godsejer Viggo Neergaard og som 18-årig var blevet frue til Fuglsang, at hendes kristendom blev »til liv for hende«. Hendes mand var stærkt interesseret i ydre mission, og blandt de mange gæster på Fuglsang var også Østerlandsmissionens missionær, Einar Prip. I ham fandt hun en særlig hjælper og ven, men det var, efter hvad hun selv skriver »igennem en gudstjeneste i Nykøbing kirke, hvor Ricard talte som gæst«, at hun fik det første egentlige stød – »noget sådant havde jeg aldrig været ude for«.

Til kredsen af slægt og musikalske venner på Fuglsang kom også mennesker, for hvem kristentroen, kirken og socialt arbejde var selve livet – og der stod hun så tidligt enke med en nedarvet virketrang og

Den første mand, der kom på hjemmet, var fra Italien og stenbugger. Han satte sit minde med dette gode ord.

et nyopdaget socialt livssyn, alt båret af det liv, som bl.a. Olfert Ricard havde givet hende stødet til.

Hun skriver selv: »Jeg har altid hadet ubenyttede muligheder«, og hun så sig omkring på sin ejendom og virkeliggjorde så drømme fra ungdommen. Storbyens børn skulle på landet i deres ferie – så opstod ferielejrene i den gamle lade ved Guldborgsund og på Priorskov. Her kom også børn fra Københavns menighedsbørnehaver. Falk Hansens arbejdsløse brugte Priorskov, på Flintingegården blev der rekreativ hjem for gamle, ensomme kvinder fra København. Havekolonien »Fuglsang« tæt ved Chr. IX's bro gav mulighed for familier i Nykøbing F., som ikke havde have selv, til at bruge tiden fornuftigt og givtigt – der var vel ikke flere »ubenyttede muligheder«?

Fru de Neergaard kom i kontakt med præsten Johannes Munck, der i Jylland havde oprettet et hjem for hjemløse mænd. På »Møltrup«, som hun besøgte, fik hun klare ideer om, hvordan hun selv kunne oprette noget tilsvarende, og der var i et skovfogedhus ved Sønderskoven en ubenyttet mulighed. Her startede det hele – midlertidigt, mens en hovedbygning med 17 enkeltværelser, spisestue, dagligstue og køkken og lederværelse blev opført.

I Nykøbing F. var der et sømandshjem, hvortil der af og til kom hjemløse mænd, »de farende og forpjuskede Fugle, der trækker over Landet fra Nord til Syd og Øst til Vest, og hvis Historie altid var den samme om »daarlige Hjem og Skæbnens Ugunst« og saa naturligvis ogsaa lidt (!) egne ulykkelige Tilbøjeligheder og slappede Villier«. Dette hjem leledes af to kvinder, Sanne Jørgensen og Thora Justesen. De havde en stor lyst til at arbejde for netop disse mænd – og så en lyst til at se og prøve, hvad der var sandhed, når man nu tilbød disse »Samfundets Stedbørn« de chancer, de selv mente aldrig at have haft – lidt socialt eksperiment lå der altså i det fra deres side, og det var i grunden slet ikke så galt. Der blev oprettet værksteder, og der var landbrug og gartneri knyttet til »Fuglsang Optagelseshjem«, som det fra starten hed.

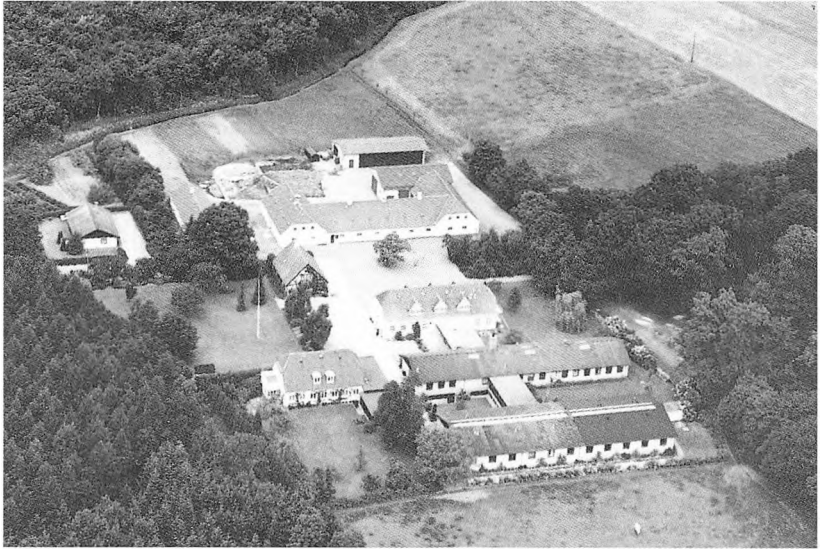
Mange glæder, men også mange skuffelser fik fru de Neergaard og de to damer – det måtte være sådan, og det var vel også, hvad de to til dels havde ventet, nok mere end fru, der tog daglig del i hjemmets drift og beboernes trivsel. Hun skriver selv om rigdommen, det gav, »selvom sorgerne og skuffelserne virkede meget stærkt«.

1. april 1923 tiltrådte Ingeborg og H. Melchior Jensen som forstanderpar. De havde deres virke her i 37 år. I den tid udvidedes hjemmet efter at være blevet en selvejende institution med tilknytning til Indre Mission og ledet af en bestyrelse. En gård blev købt til, her var arbejde nok for forstander og de mænd, der magtede det, og nu har Sønderskovhjemmet et fint landbrug fuldt på højde med andre af samme størrelse. I 1960 overtog Johs. og Anna Andersen ledelsen af hjemmet. I deres tid er hjemmet yderligere blevet udvidet og fremstår nu som et smukt og hyggeligt hjem med plads til 50 beboere med enkeltværelser til alle og de fleste også med egen entré og badeværelse. I år – 1993 – tiltræder et nyt forstanderpar, idet Johs. og Anna Andersen trækker sig tilbage på grund af alder. Bestyrelsen har valgt Mona og Bent Rosendal Nielsen – mon også de vil være her i over 30 år?

Der er naturligvis også andre ansatte på sådan et hjem, mange af dem også mennesker, der bliver længe i deres arbejde som f.eks. køkkenleder Frida Larsen, som nu træder af efter 32 års arbejde. Det må være et godt sted at have som arbejdsplads, og det er et godt sted at være som beboer. Mange er det blevet til siden de første spæde dage i Skovfogedhuset. Op imod 3.500 har været indskrevet her – nogle blev her kort tid og kom igen – og igen – andre blev her hele livet. For dem blev Sønderskovhjemmet i sandhed deres hjem.

I et velfærdssamfund tager stat og kommune de opgaver op, som før i første række blev opfyldt af kirken og dens mænd og kvinder, som her Bodil de Neergaard. Nu er der forsorgshjem og andre institutioner rundt omkring, men der er stadig brug for hjem som Møltrup og Sønderskovhjemmet. Behovet er slet ikke blevet mindre, selvom årsagerne til, at mennesker kommer her, måske nok har ændret sig. Efter at distriktspsykiatrien er trådt i stedet for tidligere længerevarende ophold på psykiatriske hospitaler og afdelinger er der flere psykisk svage mennesker, som lider stærkt under ensomhed og egen og samfundets utilstrækkelighed; dem møder vi nu på vore hjem, men også andre grupper. Vi har altid talt om »mændene« på Sønderskovhjemmet, men bestyrelsen har vedtaget, at der også kan optages kvinder. Det har allerede i enkelte tilfælde været nødvendigt. Behovene ændrer sig, men behov vil der altid være for et hjem som Sønderskovhjemmet, hvor mennesker, for hvem livet er gået i stykker, kan komme og møde menneskelig varme, ordnede forhold og først og sidst, som det var for fru de Neergaard, møde deres Gud. Sådan står der på trappestenen til det første hus, der byggedes. Den første mand, der kom her, var italiensk stenhugger og huggede her ordene: »Bered dig til at møde din Gud«, og det er så grundtonen på hjemmet.

Mange gaver fra sognene her i stiftet og fra sogne og private rundt

Sønderskovhjemmet, Skoustræde 7, 4891 Toreby L.

om i landet vidner om, at menigheden forstår det medansvar, vi har for at byde medmennesker hjælp og gode vilkår, når de ikke selv magter kampen i livet. – Fru de Neergaard hadede ubenyttede muligheder, derfor står Fuglsang i dag som refugium, parken står åben for møder og dejlige familieudflugter, Skejtehuset står som kunstnerbolig og altså Sønderskovhjemmet som en »helle i trafikken«, den trafik, der undertiden river mennesker omkuld og sårer dem, så de trænger til oprejsning både fysisk og psykisk og åndeligt.

– og sommeren begynder stadig på en søndag tæt på Valdemarsdag med sommermøde på Sønderskovhjemmet – og da skinner solen altid ....

Citater fra Bodil de Neergaards bog »Spredte træk af mit liv« og fra en protokol om »Fuglsang Optagelseshjem«.

Hvordan Lolland-Falsters Stiftsbog blev til

Af domprovst
Immanuel Felter,
Maribo

I forlængelse af sidste års register over stiftsbogens artikler fra 1967 til 1991 skriver domprovst Immanuel Felter, der gennem årene har bidraget med mange artikler til stiftsbogen, om hvordan det gik til, at Lolland-Falster stift fik sin stiftsbog.

Forrige års stiftsbog gjorde sig bemærket ved, at den udover det sædvanlige stof bragte et udførligt register over samtlige artikler, der er bragt i de 25 år, den har eksisteret, fra 1967 til 1991, alt i en klar systematisk opstilling. Desuden en liste over samtlige forfattere, vedføjet de emner, de har behandlet. Der er hermed tilvejebragt en nyttig oversigt over de begivenheder, der er sket i stiftet i de forløbne år, og over de emner, der har været forhandlet og diskuteret.

Men et enkelt nærliggende spørgsmål lades helt uberørt og derfor også ubesvaret: Hvem fik idéen til stiftsbogen? Hvem satte den i værk? Herom hører vi intet – og det synes dog at have en vis historisk interesse.

Da jeg er en af de få, der har haft den sag på nærmeste hold, synes det rimeligt, at jeg fremkommer med en kort redegørelse for stiftsbogens oprindelse og fremkomst.

I

Om situationen i stiftet forud for stiftsbogens fremkomst har jeg hentet oplysning hos tidligere stiftsfuldmægtig og amanuensis på bispekontoret Richard Nielsen. Han meddeler:

»Ifølge gamle forordninger skal der hvert år trykkes en Landemode-akt, indeholdende referat af det på det årlige landemode passerede,

de under landemodet hørende årsregnskaber, samt de i årets løb udfærdigede love, anordninger m.v. og ekstrakter af de ministerielle skrivelser af en vis betydning.

I forrige århundrede (jeg har set et eksemplar fra 1854) og til og med 1943 blev landemodeakten udsendt som et mindre trykt hæfte, der blev kaldt »Lolland-Falsters Stifts Landemodes Akt«. Den indeholdt de fornævnte oplysninger, herunder en kronologisk fortegnelse over love m.v. og samtlige ministerielle skrivelser til biskop eller stiftsøvrighed med en meget kort oplysning om, hvad sagen vedrørte (der kunne være op til 200 skrivelser). – Det hele var ret intetsigende.

Fra og med 1944 udkom hæftet med samme navn som før, men efter mit forslag således, at det juridiske materiale blev delt i fire afsnit:

1. Love m.m.
2. Skrivelser til stiftsøvrigheden.
3. Skrivelser til biskoppen.
4. Af- og tilgang i stiftets gejstlighed.

Der blev kun medtaget skrivelser, der havde principiel interesse, men til gengæld med et fyldigt referat af skrivelsens indhold.»

II

Biskop Høgsbro var vel den første, som omgikkes med planer om en publikation, der skulle medvirke til øget kendskab og fællesskab mellem stiftets mange sogne. Han påtænkte at skabe et fælles kirkeblad for alle stiftets sogne – en tanke, som jeg for mit vedkommende ikke fandt ville være den rette løsning på problemet. Da Høgsbro gik af i 1964, var der derfor intet sket eller iværksat på dette område.

Imidlertid var der i forskellige stifter bestræbelser i gang med hensyn til at udgive en årlig publikation, en slags stiftsbog med meddelelse om begivenheder i stiftet i det forløbne år, ledsaget af artikler til belysning af teologiske og kirkelige emner af almen interesse for stiftets præster og menighedsråd og ivoirigt for alle, der levede med i kirkens liv. – Den idé forekom mig at være værd at arbejde videre med i vort stift.

III

I 1967 var biskop Haldor Hald på grund af sygdom gennem nogle måneder forhindret i at varetage sit embede, hvorfor jeg som domprovst overtog alle hans embedsfunktioner. Her benyttede jeg lejligheden til at forelægge mine planer om en stiftsbog for Lolland-Falsters Stiftsfonds bestyrelse. Og det var med Stiftsfondets anbefaling, at jeg gik videre med sagen og bragte den frem for Landemodet i juni 1967. I det officielle referat af Landemodet (trykt i Stiftsbog 1967 p. 46) hed-

der det: »år 1967, den 21. juni blev landemodet afholdt i Maribo Domkirke under præsidium af stiftamtmand Lundsteen og domprovst Felter som fungerende biskop«. Senere under pkt. 9: »Fra stiftfondets bestyrelse foreligger et forslag om, at landemodeakten i fremtiden får et fyldigere indhold, blandt andet ved indlæg af kirkeligt indhold, oplysninger om, hvad der passerer i stiftet o.s.v. Det blev vedtaget, at man kunne tiltræde forslaget. Det blev overladt til stiftsøvrigheden at nedsætte et redaktionsudvalg«. (ibidem p. 47).

IV

Som motivering for mit forslag om udgivelse af en stiftsbog henviste jeg til kgl. reskript af 15. januar 1813 om landemode i Maribo, der sigter på »at give samme en mere videnskabelig tendens«. Reskriptet bestemmer, at der ved landemodet skal kunne oplæses afhandlinger om kirke- og skolespørgsmål, og at disse, såfremt de godkendes af en særlig kommission, skal befordres til trykning og derefter udbydes til salg.

Det forekom mig, at mit forslag om udgivelse af en stiftsbog lå i forlængelse af disse gamle bestemmelser. Og jeg nævnede også, at det ville være rimeligt at indlede hver stiftsbog med en artikel om et teologisk emne. – Dette blev dog kun overholdt i de første årgange. Senere indledtes stiftsbogen normalt med en jule- eller adventsbetragtning.

V

Den første stiftsbog blev bekostet af stiftsmidler og gratis tilstillet samtlige præster og menighedsrådsformænd i stiftet. Men kirkeministeriet ville på stiftets budget kun godkende trykning af den officielle landemodeakt. Hvad der herudover ville være nødvendigt til stiftsbogens trykning og distribution, skulle skaffes ad anden vej. Her meldte sig en stor vanskelighed, idet det måtte anses for at være umuligt ved frit salg af bogen at skaffe dækning for de øgede udgifter til bogens fremstilling.

Dette helt afgørende problem blev imidlertid løst, takket være den daværende (foran nævnte) stiftsfuldmægtig Richard Nielsen. Han foranledigede, at der fra bispekontoret blev udsendt en skrivelse til samtlige menighedsråd med anmodning om, at de gik ind på hvert år at bekoste et eksemplar af stiftsbogen til hvert menighedsrådsmedlem.

Så vidt jeg ved, gik alle stiftets menighedsråd ind på dette forslag. På den måde lykkedes det at skaffe økonomisk grundlag for stiftsbogens fortsatte udgivelse. Og denne ordning har fungeret yderst tilfredsstillende indtil denne dag.

Tale ved Landemodet 1993

Af biskop *Thorkild Græsbolt*.

Årets gang i stiftet og kirken

Der er i det forløbne år kommet helt nye bestemmelser om folkekirken kirkebygninger og kirkegårde. Menighedsrådene har fået flere beføjelser og dermed større ansvar. Det ønsker jeg til lykke med. Det er altid godt at føle, man har noget mellem hænderne, når man går ind til et så arbejdskrævende og betydningsfuldt hverv; og selv om jeg holder umådelig meget af stiftets kirker, er jeg klar over, at der ikke er nogen, der omfatter den enkelte kirke med så stor kærlighed som menigheden, repræsenteret ved menighedsrådet.

Der er kun een ting i den forbindelse, der giver mig en smule uro i sindet, og som jeg derfor vil advare imod.

Jeg har lagt mærke til, at der inden for arbejdet med vore kirker opstår modefænomener. Jeg skal give et par eksempler fra fortiden. Så rammer jeg ingen tilstedeværende. Tænk på alle de altertavler, vi har, som er dårlige kopier eller amatør-mæssige efterligninger af Carl Bloch. Om Carl Bloch skal man i mit nærvær kun tale positivt. Han var en af de betydeligste skikkelser i dansk malerkunst i sidste halvdel af forrige århundrede. Men de ringeste efterligninger af hans arbejder kunne vi godt have undværet. Meget ofte ville vi i dag have været glattere for de altertavler, som de erstattede, ældre, måske lidt naive, men udtryksfulde billeder af større ægthed. Nu er de smidt ud.

Eller tænk på de mange gode vinduer, der er blevet erstattet med støbejernsvinduer, fordi Bandholm fik et jernstøberi, og det blev sidste skrig at få vinduer derfra. Eller den industrielt fremstillede syvarmede lysestage, der mispryder mange andre over hele landet, måske sammen med en såkaldt »Thorvaldsens Kristus«. Når jeg siger »såkaldt«, er det fordi, det rimeligvis ville have ærgret Thorvaldsen at se den sat ned i størrelse som nips og anbragt her og der og alle vegne. Et kunstværk har sin størrelse. Og hvad man end mener om Thorvaldsens værk, nips er det ikke!

Jeg skal lade det blive ved disse eksempler. Det ville være let at finde flere. Men husk, at disse ting er blevet indført i kirkerne, som regel ikke af menighedsråd, men af tidligere tiders kirketiendejere, der oftest hørte til landets kulturbærende lag. Hvad er det, man siger: Kloge høns gør også i nældeerne, og selv gamle mus går af og til i fældeerne.

Jeg har tre gode råd: Brug altid megen tid, hvis I får den ide at ændre noget i jeres kirke; pas på ikke at blive blændet af tidens modeluner. Tænk altid meget over, om I tilintetgør noget, der ikke kan fås tilbage igen. Og endelig, tal altid med vore dygtige konsulenter. Det er måske lettere, når man ikke er bundet af deres råd. Jeg har fået mange

gode råd af vore sagkyndige. Fordi man er blevet menighedsrådsmedlem eller biskop, kommer man ikke automatisk i besiddelse af al sagkundskab.

Nu, vi taler om kirkerne: Jeg så en tv-udsendelse i det forløbne år, hvor en ornitolog, en fuglekyndig, lagde et godt ord ind for tårnfalke. Han bad biskopperne skrive et hyrdebrev om, at man skal holde tårnene åbne, så denne fugl kan bygge der.

Jeg ved godt, at der er mange praktiske problemer forbundet med det, blandt andet deres griseri. Men jeg har tænkt på, om man ikke kunne få lavet nogle indefra afgrænsede redepladser til tårnfalkene, så de kunne yngle i vore tårne uden at være til gene. Jeg skal gerne være behjælpelig med en kontakt, hvis der er en graver eller et menighedsråd, der synes, ideen er god. Vore forskellige fuglearter trues meget af det miljø, vi danner. Her er en, der kunne hjælpes lidt.

Med FLØS, Folkekirkens Lønservice, går det som sagt fremad. Jeg vil gerne knytte en bemærkning til en artikel i vor sidste stiftsbog om kirkens styre og økonomi af provst Finn Riber Jensen. Han blev bedt om at skrive artiklen, fordi han er meget sagkyndig på området, og han benyttede lejligheden til at fremsætte nogle meget personlige negative bemærkninger om Folkekirkens Lønservice. De står for hans egen regning. Hans synspunkter er hverken redaktionens eller stiftsøvrighedens. Man kan diskutere, om han skulle have haft artiklen i hovedet igen. Vi valgte at komme til at stå for eftertiden som frisindede. Det er altid svært med bestilte artikler fra kvalificerede personer, der kan vise sig at mene noget andet, end man selv mener.

I det forløbne år er bispegården blevet udvidet. Jeg kan kun sige: Kom og se den. Den er blevet betydelig smukkere end før og meget bedre som arbejdsplads. Vi er taknemmelige.

Det største, der er sket i kirken som helhed, er autorisationen og udgivelsen af den nye bibeloversættelse og den nye liturgi.

En salmebog er så småt ved at være på vej. Men det bliver ikke i denne menighedsrådsperiode, at vi får den at se.

For mig er det noget meget forjættende, at den nye bibel i sine forskellige skikkelser er blevet solgt i så store oplag, at man deraf kan se, i hvor høj grad den er folkets bog. Brug den. Vi kan ikke gøre vort folk og vore børn og børnebørn en større tjeneste end den at bruge Bibelen og lære dens budskab og dens historie videre til den opvoksende slægt.

De nye autoriserede ritualer har man lov til at prøve igennem og måske indføre efter behov. Jeg anbefaler dem til menighederne. Men man skal huske, at der ikke er nogen tvang på færde. Den gamle gudstjenesteordning kan stadig bruges. Jeg tror dog, den nye, anvendt med skønsomhed, vil give os en rigere gudstjeneste.

Af- og tilgang i stiftets gejstlighed

Nye præster i stiftet

Ellen Ringsing Beuchert-Pedersen, f. 24.1.49 København. Student 1968 fra Kolding. Cand. theol. 1992 fra Københavns Universitet. Ordineret 21.2.93 i Maribo Domkirke. Ansat 1.3.93 i Sdr. Kirkeby-Sdr. Alslev pastorat.

Elsebeth Diderichsen, f. 2.4.46, Ålborg. Student 1974 fra Akademisk Studenterkursus. Cand. theol. 1986 fra Københavns Universitet. Ordineret 26.7.87 i Helsingør Domkirke. Præst for Frederiksborg Valgmenighed 1987-93. Højskolelærer på Grundtvigs Højskole, Frederiksborg 1987-92. Præst på Rigshospitalet, København 1992-93. Ansat 1.3.93 i Karleby-Horreby pastorat.

Lisa Borg, f. 10.10.61, København. Student 1980 fra Københavns Dag- og Aftenseminarium. Immatrikuleret Københavns Universitet 1981. Studievejleder ved Det teologiske Fakultet 1985-87. Cand. theol. 1992 fra Københavns Universitet. Ordineret 21.2.93 i Maribo Domkirke. Ansat 1.3.93 i Birket pastorat.

Per Møller er fra 1.4.93 ansat som sognepræst i Maribo domsogn.

Birthe Gunhild Friis har været konstitueret i Horbelev-Falkerslev pastorat fra 18. september - 5.oktober 1993.

Afgående præster

Sognepræst for Fejø pastorat, Ole Wierød, har fra udgangen fra august 1993 fået sin afsked med opsat pension.

Sognepræst for Vålse-Kippinge pastorat, Poul Martin Hansen, har fra udgangen af november 1993 taget sin afsked med pension.

Sognepræst for Nysted-Vantore pastorat, Niels Andreas Mailand Kejlaa, har fra udgangen af december 1993 taget sin afsked med pension.

Orlov

Sognepræst Carl Peder Behrens, Nakskov, har fået bevilget orlov fra 1. september til 30. november 1993.

Landemodet

År 1993, den 9. juni, blev Landemodet afholdt i Maribo under præsidium af stiftamtmand Lauritz Hvidt og biskop Th. Græsholt. Samtlige provster var til stede.

Ved den indledende gudstjeneste prædikede provst Gynter Meede, Falster vestre provsti.

Ved mødet i Bangs Have talte ombudsmanden, professor dr. jur. Hans Gammeltoft-Hansen om »Kirke og samfund«.

På det lukkede Landemode blev følgende vedtaget:

1. Ved næste års Landemode prædiker provsten for Falster østre provsti med biskoppen som suppleant.
2. Lov om fonde og visse foreninger, som trådte i kraft 1. januar 1992, blev omtalt. Enkelte af lovens bestemmelser blev gennemgået med hensyn til de regnskabsmæssige og revisionsmæssige konsekvenser for Landemodets legater. Det besluttedes, at vedtagelsen af den fremtidige revision af Landemodets legater blev udsat til førstkomende provstemøde.
3. Regnskabet for »Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falster stift« for tiden 1.1.-31.12.92 blev fremlagt i revideret stand og godkendt. Regnskabet sendes derefter til Civilretsdirektoratet, Justitsministeriet, til decision.
Der forelå 14.500,- kroner til uddeling. Der var indkommet 6 ansøgninger. Det vedtoges at uddele 4 legatportioner à henholdsvis 4.500,- kroner, 3.500,- kroner og 2 gange 2.000,- kroner.
Det vedtoges samtidig, at der oplægges 2.500,- kroner af renteindtægterne fra legatmidlerne til legatkapitalen.
4. Provsten for Lolland østre provsti aflagde regnskab for »Biskop Rasmus Møllers Legat« og fremlagde en regnskabsoversigt. Der er uddelt 2 legatportioner à 750,- kroner i det forløbne år.
5. Regnskabet for Lolland-Falsters stiftsfond for året 1992 blev fremlagt i revideret stand.
Regnskabet blev godkendt. Man udbad sig uddybning på næste års Landemode af to af de foretagne uddelinger.
Et eksemplar af det godkendte regnskab indsendes til Civilretsdirektoratet, Justitsministeriet, til godkendelse.

6. Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond for året 1992 blev fremlagt i revideret stand og godkendt.
7. Regnskab for Strandkirken ved Marielyst for 1992 blev forelagt Landemodet i revideret stand. Regnskabet blev godkendt.
8. Der foretoges valg af nye medlemmer til bestyrelsen for Lolland-Falsters stiftsfond og Lolland-Falsters kirkelige legatfond. Begge fonde har samme bestyrelse.
Følgende blev valgt:
Domprovst Holger Jepsen, Maribo, sognepræst Jette Walther Birk, Væggerløse, fru Ingeborg Aalborg, Skelby, Aage Rye Rasmussen, Hunseby og Hans E. Hansen, Nørre Kirkeby.
9. Landemodet anmodede stiftsøvrigheden om at
  - a. rette henvendelse til hovedbestyrelsen for Landsforeningen af menighedsrådsmedlemmer for fremtidigt at undgå det uheldige sammenfald af landsforeningens årsmøde på Nyborg Strand og stiftets landemøde.
  - b. Landemodet drøftede placeringen af ny kirkemusikskole (Sjællands kirkemusikskole).
Eventuel formulering af ny henvendelse til bestyrelsen for musikskolen med henblik på en placering på Sydsjælland blev udsat til førstkommende møde mellem stiftsøvrigheden og stiftets provster den 15. juni 1993.

Love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v.

C: cirkulære – CS: cirkulæreskrivelse – S: skrivelse.

Hvor intet er anført, er cirkulærer, cirkulæreskrivelser eller skrivelser m.v. fra Kirkeministeriet.

1. Bekendtgørelse nr. 699 12.8.92 om uddannelse på Folkekirken Institutioner til uddannelse og efteruddannelse af præster.
2. C. 25.8.92 om en tillidsmandsordning for gravere og visse kirkegårdsledere.
3. S. 2.9.92 om fastsættelsen af landskirkeskatten for året 1993.
4. S. 2.10.92 fra Arbejdsmarkedets Tillægspension med orientering om nye timegrænser for 14-dages lønnede pr. 1.7.92.
5. Bekendtgørelse 8.10.92 om autorisation af ritualer for dåb, nadver i hjemmet, skriftemål, vielse (bryllup), kirkelig velsignelse af borgerligt indgået ægteskab, jordpåkastelse og kirkeindvielse.
6. Vejledning 4.11.92 om bidragssatser for 1993 til Arbejdsmarkedsuddannelsesfonden (AUD).
7. C. 16.11.92 om valg af medlemmer til provstiudvalg og stiftsudvalg.
8. Vejledning 24.11.92 om navneforandring for personer bosiddende i Island, Norge eller Sverige.
9. Vejledning 3.12.92 om indgåelse af aftaler med copy-dan om brug af fotokopier og båndkopier i konfirmandundervisningen m.v.
10. Anordning 23.12.92 om ophævelse af anordning nr. 300 af 20.5.87 om medlemskab af folkekirken under midlertidigt ophold i udlandet.
11. Bekendtgørelse 4.1.93 om undtagelse af dokumenter om indkøbsaftale fra aktindsigt efter lov om offentlighed i forvaltningen.
12. C. 6.1.93 om ændring fra 1.1.93 af de fastsatte takster for benyttelse af eget befordringsmiddel.
13. S. 11.1.93 om forhøjelse af maksimum for menighedsrådenes rådighedsbeløb til 101.000,- kr. fra 1.1.94 at regne.

14. C. 12.1.93 om en tillidsmandsordning for gravere og visse kirkegårdsledere.
15. S. 18.1.93 om forhøjelse af den vejledende maksimale timebetaling til 525,- kr. i timen til kirkegårds konsulenter og bygningskonsulenter for præstegårde for deres virksomhed som rådgivere for menighedsrådene.
16. C. 28.1.93 fra Finansministeriet om lejeboligbidrag 1993.
17. Vejledning 1.2.93 om indbinding af ministerialbøgerne.
18. S. 10.2.93 om forhøjelse af bidrag for brug af tjenesteboliger og lejeboliger med 2,78% fra 1.6.93 at regne.
19. Vejledning 22.2.93 om bidragssatser for 1993 til Arbejdsmarkedsuddannelsesfonden (AUD).
20. C. 4.3.93 om folkekirkens budgetter for 1994.
21. Cs. 5.3.93 om vejledning om klokkeringning.
22. C. 10.3.93 om løn- og ansættelsesvilkår for kirke- og kirkegårdsfunktionærer.
23. Bekendtgørelse 18.3.93 om ændring af bekendtgørelse om folkekirkens bygninger og kirkegårde (om anvendelse af kemiske midler til bekæmpelse af ukrudt på kirkegårde).
24. C. 15.3.93 fra Finansministeriet om fradrag i tjenestemænds løn for naturalydelse.
25. S. 26.3.93 vedrørende rådighedstillæg til organister under vikariat og konstitutioner.
26. Vejledning 26.3.93 om brug af kemiske bekæmpelsesmidler på folkekirkens kirkegårde.
27. S. 30.3.93 om regulering pr. 1.4.93 af godtgørelser til præster, der ikke bor i tjenestebolig.
28. S. 14.4.93 vedrørende det honorar, som tilkommer en pastor emeritus for varetagelsen af en enkelt gudstjeneste eller kirkelig handling som vikar i tiden 1.4.93-31.3.94.
29. S. 14.4.93 om regulering pr. 1.4.93 af tillæg til provster og særligt tillæg til præster.

30. S. 6.5.93 om fastsættelsen af landskirkeskatten for året 1994 til 605.900.000 kr.
31. Lov 6.5.93 om kirken i Grønland.
32. S. 10.5.93 om regulering pr. 1.4.93 af understøttelser til tidligere kirkefunktionærer eller deres ægtefæller.
33. C. 14.5.93 om lønning af vikarer ved kirker og kirkegårde pr. 1.4.93.
34. C. 14.5.93 om regulering af kirkefunktionærers lønninger m.v. pr. 1.4.93.
35. Meddelelse 18.5.93 angående registrering ved en valg- eller døve-menighedspræst i en sognekirke.
36. C. 14.6.93 fra Finansministeriet om aftale om statslig uddannelsesløn.
37. Bekendtgørelse 16.6.93 om Folkekirkens Pædagogiske Institut.
38. Bekendtgørelse 16.6.93 om uddannelse på pastoralseminarierne.
39. Bekendtgørelse 16.6.93 om efteruddannelse på Præstehøjskolen.
40. Bekendtgørelse 16.6.93 om efteruddannelse af nyansatte præster m.v.
41. Bekendtgørelse 22.6.93 for Grønland om mægling i sager om separation og skilsmisse.
42. Bekendtgørelse 22.6.93 for Grønland om kirkelig vielse uden for folkekirken.
43. Bekendtgørelse 22.6.93 for Grønland om kirkelig vielse inden for folkekirken.
44. S. 30.6.93 med orientering om EF-direktiver vedrørende udbud af offentlige bygge- og anlægsarbejder, offentlige indkøb og offentlige indkøbsaftaler.
45. Cs. 10.8.93 om vejledning vedrørende udførelse og brug af kirkevarmeanlæg m.v.
46. Vejledning 26.8.93 til kommunalbestyrelserne om tilskud af fællesfonden til nedsættelse af de kirkelige ligningsbeløb.

Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til biskopperne

1. Skr. 21.8.92 i anledning af to spørgsmål vedrørende sognepræstens og kirkebetjeningens forpligtelser til at medvirke ved kirkelige handlinger uden for sognet, jfr. bestemmelsen i § 7 i lov om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning.

Ministeriet meddeler, at for så vidt angår spørgsmålet om hvilken organist, kirkesanger (og øvrige kirkefunktionærer), der skal medvirke, når et medlem af folkekirken, der ikke hører til sognemenigheden, ønskes bisat/begravet i sognemenighedens kirke, kan det oplyses, at det ifølge den gældende retstilstand er den stedlige kirketjening, der er forpligtet til at medvirke, og at denne forpligtelse fremgår af vedkommende kirkefunktionærs regulativ.

Med hensyn til spørgsmålet om hvilken præst, der er forpligtet til at medvirke ved begravelser/bisættelser uden for bopæls sognet var denne problematik genstand for drøftelser i forbindelse med forarbejderne til lov om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning.

I den betænkning (nr. 1176/1989), der blev afgivet af det af kirkeministeriet nedsatte udvalg vedrørende sognebåndsløsning og kirkelig betjening af folkekirkens medlemmer anføres således følgende om retten til kirkelig betjening uden for bopæls sognet:

»Lovbestemmelsen tager alene sigte på at sikre folkekirkemedlemmer en ret til kirkelig betjening, men tager ikke stilling til, hvilken præst, der skal medvirke. Ønsker medlemmet, at (en af) kirkens præst(er) skal udføre den kirkelige handling, og er præsten villig dertil, opstår ikke noget problem. Det er tilsvarende problemløst, hvis medlemmet ønsker bopæls sognets præsts medvirken, og denne er villig hertil. Problemer opstår først i tilfælde, hvor begge præster hævder, at det er den anden præst, der bør medvirke. Med henblik på denne situation bør det foreskrives, at pligten til at medvirke påhviler bopæls sognets præst. Opfyldelsen af denne pligt kan dog på grund af afstandsforhold være så u hensigtsmæssig, at kirkens præst i sådanne situationer må indtræde i pligten.

Udvalget peger primært på bopæls sognets præst, fordi denne jo er medlemmets præst, og at det derfor er overensstemmende med den

folkekirkelige arbejdsfordeling, at netop han/hun forpligtes. Der kan i den forbindelse opstå en tjenestemandretlig komplikation i og med, at forpligtelser pålægges uden for præstens ansættelsesområde. Udvalget henstiller, at denne problematik afklares gennem forhandlinger med Kirkeministeriet og tjenestemandorganisationen.“

I bemærkningerne til § 7 i forslaget til lov om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning anføres endvidere om retten til kirkelig betjening for medlemmer, der ikke hører til sognemigheden, men har en særlig tilknytning til denne, at: »En biskop har foreslået, at fastsættelse af endelige regler udskydes, indtil en praksis på området har dannet sig i form af enkeltafgørelser. Man kan tiltræde dette synspunkt. Endelige regler bør være så dækkende som muligt, hvorfor sådanne regler bør afvente en vis praksis på området.«

Med henvisning til ovenstående kan man oplyse, at ministeriet ikke for tiden har planer om at fastsætte sådanne nærmere regler. Opståede problemer må derfor løses konkret ved, at biskoppen træffer afgørelse om hvilken præst, der i det enkelte tilfælde skal være forpligtet til at udføre den ønskede kirkelige handling. Biskoppens afgørelse vil kunne påklages til kirkeministeriet.

2. Skr. 10.9.92 vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt et menighedsråd over kirkekassen vil kunne yde sognepræsten hel eller delvis dækning af udgifter for deltagelse i kurser omhandlende emner som ældrearbejde og ældreomsorg, samtale i forbindelse med skilsmisser o.l. (ikke Præstehøjskolen).

Ministeriet meddeler, at der efter ministeriets opfattelse ikke vil kunne ydes støtte af kirkekassen til nævnte uddannelsesmæssige formål.

3. Skr. 24.2.93, hvori meddeles, at biskoppen ved kgl. resolution af 23.2.93 er bemyndiget til enten selv eller ved vedkommende provst at foretage den højtidelige indvielse af kirken i Sundby Menighedscenter i Toreby sogn i Lolland-Falster stift Palmesøndag den 4. april 1993 eller en af de efterfølgende søndage.

Endvidere er der ved samme resolution bifaldet, at der tillægges kirken navnet Sundkirken.

4. Skr. 12.3.93, hvori meddeles, at biskoppen ved kgl. resolution af 10.3.93 er bemyndiget til enten selv eller ved vedkommende provst at foretage den højtidelige indvielse af Nordre Kapel på Nordre Kirkegård i Nykøbing Falster sogn i Lolland-Falster stift som kirke søndag den 28. marts 1993 eller en af de efterfølgende søndage.

Endvidere er det ved samme resolution bifaldet, at der tillægges kirken navnet Nordre Kirke.

5. Skr. 2.7.93, hvori Kirkeministeriet, efter forhandling med Den danske Præsteforening, bevilger præster, der deltager i 1. og 2. obligato-

riske kursus under Efteruddannelsen af Nyansatte Præster m.v. en friweekend efter hvert af de to første kurser.

Ministeriet beder samtidig biskopperne om at henstille til provsterne, at de så vidt muligt søger at tilrettelægge tjeneste over rådgivningsordningen således, at præster, der deltager i Efteruddannelsens 3. og 4. kursus fritages for kirkelige handlinger på lørdage efter disse to sidste obligatoriske kurser.

6. Skr. 25.8.93, hvori Kirkeministeren meddeler følgende:

Efter at have modtaget biskoppernes svar på ministeriets høringskrivelse af 30. juni 1993 vedrørende forslag til et nyt salmebogstillæg kan det konstateres, at et flertal af biskopperne ikke kan anbefale, at salmebogstillægget autoriseres ved kgl. resolution til forsøgsvis brug i folkekirken.

Under hensyn hertil samt, at også det udvalg, der har udarbejdet forslaget til salmebogstillægget, udtrykker betænkeligheder ved, at det autoriseres, skal man meddele, at ministeriet herefter ikke finder grundlag for at udvirke kgl. resolution for, at tillægget autoriseres.

Den nu foreliggende situation ændrer ikke ved beslutningen om at lade Vajsenhusets forlag forestå trykningen og udgivelsen af salmebogstillægget. Tillægget vil herefter blive udgivet med det indhold af salmer og disses numerering, som udvalget har indstillet.

Uanset, at tillægget ikke autoriseres, håber ministeriet, at det vil vinde vid udbredelse i folkekirken, således at der til brug for salmebogscommissionens overvejelser til sin tid kan fremkomme så bredt et erfaringsgrundlag som muligt. Ministeriet ser derfor gerne, at biskopperne, når tillægget foreligger trykt, giver den fornødne tilladelse efter menighedsrådslovens § 29, stk. 2, til, at det benyttes til faste gudstjenester og kirkelige handlinger de steder, hvor præst og menighedsråd ønsker det.

Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til stiftsøvrigheden

1. Skr. 1.9.92 fra ministeriet til kommunalbestyrelserne i anledning af lov 29.4.92 om ændring af lov om folkekirkens økonomi, hvorved der med virkning fra 1993 er sket en fordobling af den økonomiske ramme, som Kirkeministeriet efter lovens § 13 kan anvende som tilskud af fællesfonden til nedsættelse af de lokale kirkelige ligningsbeløb i kommunerne (udligningstilskud). For 1993 udgør det samlede tilskudsbeløb ca. 68 mio. kr.

Tilskuddet fordeles ifølge skrivelseren således: at 85% af det samlede tilskudsbeløb, svarende til ca. 58 mio. kr. i 1993, skal fordeles uansøgt efter et objektivt fordelingssystem til kommuner, hvor den kirkelige ligningsprocent er høj, og hvor skatteudskrivningsgrundlaget pr. kirke i kommunen er lavt. Disse tilskud skal udmeldes så betids, at kommunerne kan medregne dem ved fastsættelsen af ligningsprocenten.

De resterende 15% af tilskudsbeløbet, ca. 10 mio. kr. i 1993, forbeholdes en diskretionær pulje, som Kirkeministeriet *efter ansøgning* fordelel til særligt vanskeligt stillede kommuner, jf. nedenfor.

Skrivelsen indeholder endvidere en opregning af de væsentligste faktorer i fordelingsystemet.

2. Skr. 8.9.92 fra Kirkeministeriet vedrørende de stedfundne ændringer af reglerne i lov om bekendtgørelse om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde. Skrivelsen er udsendt i anledning af en konkret sag, og det anføres bl.a.: at hovedformålet med de stedfundne ændringer af reglerne i lov og bekendtgørelse om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, der trådte i kraft den 1. juli 1992, har været, at decentralisere beslutningskompetencen, herunder at give menighedsrådene større selvbestemmelsesret. Et af de områder, hvorpå dette er sket, er, at menighedsrådene nu selv kan træffe bestemmelse om anskaffelse af løse kunstgenstande til kirkerne.

For at tilgodese de nye reglers hovedformål, må der i tvivlstilfælde anlægges en udvidende fortolkning til fordel for, at nu menighedsrådene selv kan træffe afgørelse. Således også i den foreliggende sag, hvor det afgørende er, at xx menighedsråd har ønsket at anskaffe et maleri, der ophænges løst og derved kan fjernes igen uden at efterlade sig fysiske spor på prædikestolsalteret.

Bestemmelsen i bekendtgørelsens § 11, stk. 1, har således en forrang frem for bestemmelsen i § 4. Dette fremgår i øvrigt af teksten i afsnit 2.1.1.7. (s. 22 sidste afsnit) i den vejledning om de nye regler, som stiftsøvrigheden fik forelagt til udtalelse ved skrivelse herfra af 8. maj 1992. Så vidt det ses, har stiftsøvrigheden ikke haft bemærkninger her til.

3. Skr. 22.9.92 i anledning af en klage fra Dansk Ligbrændingsforening over, at en graver i en deltidsstilling samtidig havde påbegyndt egen begravelsesforretning.

Ministeriet meddelte, at driften af en begravelsesforretning ikke var forenelig med stillingen som graver, jfv. herved cirkulære af 14. december 1981 vedrørende aftale om løn- og ansættelsesvilkår for stillinger som graver ad § 27, hvorefter varetagelse af bedemandsvirksomhed i almindelighed ikke kan anses for forenelig med stillingen som graver.

4. Skr. 2.10.92 i anledning af en klage fra Foreningen af Præliminære Organister over et provstiudvalgs behandling af en sag om fastsættelse af beskæftigelseskvoten for en organiststilling.

Ministeriet udtaler blandt andet, at såfremt der af menighedsrådene stilles krav om oprettelse af kor, skal denne forpligtelse indregnes i organiststillingens beskæftigelseskvote, uanset om oprettelsen af koret efter menighedsrådenes ønske alene skal finde sted som et forsøg over en tidsbegrænset periode. Der havde i den aktuelle sag intet været i vejen for, at stiftsøvrigheden havde forhøjet organiststillingens kvote midlertidigt i forsøgsperioden.

Ministeriet skal i denne forbindelse understrege, at der ikke er hjemmel til at yde organisten vederlag udover den for stillingen fastsatte lønkvote, medmindre der er tale om ganske særlige arbejdsopgaver, der ligger udenfor organiststillingers normale arbejdsindhold.

Ministeriet finder det derfor stridende mod de for kirkefunktionærer gældende regler, at der pålægges en funktionær arbejdsopgaver, der ligger indenfor en stillings normale arbejdsområde uden, at dette indregnes i funktionærens beskæftigelseskvote.

Som følge heraf skal organistens beskæftigelseskvote forhøjes med tilbagevirkende kraft fra det tidspunkt, hvor forpligtelsen til at oprette kor blev pålagt organisten af menighedsrådene. Det udbetalte ujemlede vederlag skal samtidig modregnes i det beløb, som tilkommer organisten, som følge af kvotaforhøjelsen.

Med hensyn til selve pointberegningen af kvotatilægget for korforpligtelsen, skal ministeriet udtale, at menighedsrådenes beslutning om at pålægge organisten at oprette kor med stærkt udvidede forpligtelser som angivet i stillingsbeskrivelsen, selvstændigt udløser en kvotaforhøjelse, afhængigt af hvor hyppigt koret skal optræde i sammenhæng med gudstjenester og kirkelige handlinger, jf. herved § 4, pkt. D i cirkulære af 30. juni 1983 om fastsættelse af lønkvoter for organiststillinger, der klassificeres i tjenestemændenes lønrammer.

Ministeriet skal ikke undlade at henlede opmærksomheden på, at i henhold til § 22 i lov om ansættelse i stillinger i folkekirken m.v. er det menighedsrådet, der træffer afgørelse om kirkebetjeningens ordning efter regler fastsat af kirkeministeren, og at provstiuvalg i henhold til ministeriets bekendtgørelse nr. 128 af 3. marts 1989 om provstiuvalgenes virksomhed ikke har kompetence til på dette område ud over kompetencen til at godkende menighedsrådenes budget samt føre tilsyn med, at menighedsråd overholder og efterkommer gældende regler.

Heraf følger, at et provstiuvalg af legalitetshensyn ikke kan foretage nærmere vurderinger af et menighedsråds beslutninger om at pålægge kirkefunktionærer yderligere arbejdsforpligtelser, medmindre disse forpligtelser klart ligger udenfor pågældende kirkefunktionærgruppes normale arbejdsopgaver, og i så tilfælde kun når pålæggelse af en sådan forpligtelse ikke er i overensstemmelse med Kirkeministeriets bestemmelser, jf. herved § 4 i ovennævnte bekendtgørelse.

5. I en sag om, hvorvidt en kirkegårdskonsulents ydelse af rådgivningsbistand overfor et menighedsråd til et beløb af ca. 43.000,- kroner omfattende udarbejdelse af ny nummerplan, registreringsplan og fremskrevne plan (revideret nr.-plan) er omfattet af den bistand, der i medfør af § 3 i ministeriets instruks af 23. februar 1989 for kirkegårdskonsulenter kan ydes menighedsråd med den virkning, at honoraret herfor skal afholdes af fællesfonden, jf. instruksens § 9, har ministeriet i skr. 2.11.91 meddelt: at den bistand, som kirkegårdskonsulenter i medfør af cirkulæreskrivelse af 23. februar 1989 om instruks for kirkegårds-konsulenter og § 3 i instruksen kan yde menighedsråd, og hvortil udgiften kan afholdes af fællesfonden, typisk vil omfatte rådgivning med henblik på arbejder, der påtænkes udført, men derimod f.eks. ikke udarbejdelse af tegningsmateriale eller udførelse af optegningsarbejde i forbindelse med en revision af kirkegårdskortet.

Hvad angår de i kirkegårdskonsulentens overslag af 15. august 1992 anførte arbejder, bemærkes, at luftfotografering af kirkegården, opmåling, registrering, optegning af registrerede elementer, fremskrivning (nye nummerplader), nedfotografering af planer og opsætning af masonitplader ikke kan betegnes som råd og vejledning, jf. instruksens § 3.

Ministeriet har dog intet at indvende imod, at kirkegårdskonsulenten – om ønskes – påtager sig at udføre de nævnte arbejder. De hermed forbundne arbejder må i så fald afholdes af kirkekassen.

Herefter vil alene udgifterne til rejse og møder kunne afholdes af fællesfonden.

6. Skr. 25.11.92 i anledning af en forespørgsel om forhøjelse af det fastsatte maximum på 210 point for koncertvirksomhed for organiststillingen ved Mølholm kirke, jf. herved § 4 i Kirkeministeriets cirkulæ-

re af 30. juni 1983 om fastsættelse af lønkvoter for organiststillinger, der klassificeres i tjenestemændenes lønrammesystem.

Stillingens kvote er fastsat til 85% af fuldtidsbeskæftigelse.

Menighedsrådet har i sin ansøgning oplyst, at der årligt afholdes ialt 12 kirkekoncerter og musikgudstjenester.

Ministeriet anfører hertil, at fravigelse af det i ovennævnte cirkulære fastsatte maximum på 210 point for kirkekoncerter forudsætter, at det årlige antal koncerter væsentligt overstiger det antal, der ligger til grund for beregningen af de 210 point.

Da det årlige antal kirkekoncerter i Mølholm kirke kun udgør 12 og således ikke væsentligt overstiger beregningsgrundlaget for ovennævnte 210 point, skal man herved meddele, at der ikke er grundlag for at fravige pointansættelsen på 210 for koncertvirksomhed.

7. Skr. 25.11.92, hvori Nationalmuseet henleder Stiftsøvrighedens opmærksomhed på, at de arealer, som grænser umiddelbart op til kirkegårdene, ofte vil være af betydelig interesse i arkæologisk henseende, idet der her er mulighed for at finde rester af såvel en fortidig landsbybebyggelse som af den stormandsgård, hvortil kirken i visse tilfælde oprindelig har været knyttet.

Hvor sådanne arealer tilhører kirken, er det derfor af stor vigtighed, at der ikke iværksættes anlægsarbejder – f.eks. kirkegårdsudvidelse, vejanlæg, anlæg af parkeringsplads eller opførelse af bygninger, uden at det forinden er søgt oplyst, hvorvidt der knytter sig sådanne arkæologiske interesser til området.

Da Nationalmuseet normalt vil kunne skønne over, hvorvidt et givet område har arkæologisk interesse, skal man anmode Stiftsøvrigheden om så vidt muligt altid at forelægge sådanne sager for Nationalmuseet, som i givet fald vil orientere vedkommende lokalmuseum, som måtte være interesseret i at foretage en undersøgelse i henhold til Museumslovens § 26, der giver museerne (Rigsantikvaren) adgang til at iværksætte en undersøgelse, der, når bygherren er en offentlig myndighed, f.eks. en kirke, kan ske på dennes bekostning.

8. Skr. 2.12.92 i anledning af en forespørgsel om beregning af vederlag til provstiudvalgets bygningskyndige deltager for deltagelse i syn over kirke og kirkegård.

Ministeriet meddeler, at de rejste spørgsmål vil kunne besvares således:

1. Er kirke og kirkegårdssyn ét syn?

Svar: Spørgsmålet kan besvares bekræftende.

2. Omfatter et sådant syn også eventuelle graverfaciliteter, redskabsrum o.lign. på kirkegården?

Svar: Spørgsmålet kan besvares bekræftende.

3. Er graverfaciliteter placeret uden for kirkegården en selvstændig bygning, der derfor må have en selvstændig synsforretning?

Svar: Spørgsmålet vil kunne besvares benægtende, jf. herved § 36 i ovennævnte bekendtgørelse, hvorefter synes omfatter alle bygninger til brug for kirken og kirkegården.

4. Skal sognebygninger f.eks. i tilknytning til præstegårde takseres som selvstændige bygninger eller som konfirmandlokaler i tilknytning til præstegården?

Svar: For så vidt de omhandlede bygninger er beliggende umiddelbart ved præstegården, omfattes de efter ministeriets opfattelse af synsforretningen vedrørende præstegården.

Afslutningsvis bemærkes, at der efter ministeriets opfattelse normalt kun vil være anledning til at anse syn over krematoriebygninger samt selvstændigt beliggende sognegårde som selvstændige enheder i relation til fastsættelse af vederlag m.m. til den bygningskyndige deltager.

9. Skr. 8.12.92 fra Statens Regnskabsdirektorat, hvor meddeles, at jubilæumsgratiale, fratrædelsesgodtgørelse i henhold til funktionærloven og frivillig fratrædelsesgodtgørelse beskattes fra og med 1992 som A-indkomst for så vidt angår 70% af beløb over 6.000 kr. Da der nu er tale om A-indkomst, vil den skattemæssige årsperiodisering følge de normale regler for A-indkomst.

10. Skr. 9.12.92 i anledning af en forespørgsel om, hvorvidt en sognepræsts kørselsudgifter i forbindelse med »menighedsrådsærinde« skal afholdes af fællesfonden eller af menighedsrådets kasse.

Ministeriet meddeler, at udgifterne bør afholdes af menighedsrådet.

11. Skr. 10.12.92, hvori meddeles, at der ikke er hjemmel til at yde refusion for nedtagning og flytning af et alarmanlæg i forbindelse med en sognepræsts indflytning i tjenestebolig

12. Skr. 10.2.93 om ansættelse af en graver i en deltidsstilling, som samtidig er ansat som lærer ved en privatskole.

Ministeriet meddeler, at den pågældendes ansættelse som lærer ved en privat skole ikke er til hinder for, at han ansættes som graver under forudsætning af, at han kan opfylde den rådighedsforpligtelse, som graverstillingen indebærer.

13. Skr. 26.3.93 i anledning af en forespørgsel fra Foreningen af Præliminære Organister angående en fortolkning af, hvornår der er tale om en højmesse efter højmesse-vejledningen i henseende til fastsættelse af kvota for organiststillingen.

Ministeriet bemærker, at i tilfælde, hvor der i en kirke på søndage kun holdes én gudstjeneste, vil denne uanset tidspunktet for den af-

holdelse være at betragte som sognets faste gudstjeneste og dermed som højmesse.

14. Skr. 5.4.93 vedrørende en sag om delvis restitution af et ubudgetteret forbrug af en kirkekasse. Provstiudvalget havde besluttet at pålægge de medlemmer af menighedsrådet, som havde godkendt det pågældende regnskab tilsammen at indbetale 15.000,- kroner til kirkekassen som delvis restitution af overskridelser af budgettet.

Ministeriet meddeler, at man efter fornyet overvejelse ikke finder, at der i bestemmelsen i lov om folkekirkens økonomi og i cirkulære om kirkelige kassers budget, regnskab og revision m.v. om provstiudvalgets endelige godkendelse af menighedsrådenes regnskab er hjemmel til, at provstiudvalget kan pålægge menighedsrådsmedlemmer at restituere et ubudgetteret forbrug af kirkekassens midler.

Når revisionen, som i det foreliggende tilfælde, har gjort antegnelse om et merforbrug i forhold til budgettet, og provstiudvalget herefter ikke finder at kunne decisere regnskabet, må udvalget indbringe sagen for stiftsøvrigheden.

Det bestemmes i menighedsrådslovens § 37, at hvis et menighedsråd afholder uhjemlede udgifter, har handlet i strid med lovgivningen eller undladt at udføre en foranstaltning, som det er forpligtet til, træffer stiftsøvrigheden de nødvendige foranstaltninger, herunder eventuel bestemmelse om tvangsbøder. Udtrykket »de nødvendige foranstaltninger« giver imidlertid ikke stiftsøvrigheden ubegrænsede indgrebsmuligheder. Det kan således ikke antages, at stiftsøvrigheden uden domstolens mellemkomst kan pålægge medlemmer af et menighedsråd et erstatningsansvar over for kirkekassen, hvorimod stiftsøvrigheden må antages at kunne anlægge erstatningssøgsmål ved domstolene mod medlemmer af et menighedsråd, som man finder har udvist et ansvars-pådragende forhold.

Stiftsøvrigheden må i så fald for hvert enkelt menighedsrådsmedlem vurdere, om det fornødne ansvarsgrundlag er til stede.

Ministeriet finder således, at stiftsøvrigheden kunne have anlagt et erstatningssøgsmål mod de medlemmer af menighedsrådet, der har truffet afgørelse om det ubudgetterede forbrug af kirkekassens midler.

Det kan formentlig heller ikke udelukkes, at stiftsøvrigheden kan tilbyde medlemmer, som man finder er erstatningsansvarlige, en frivillig forligsmæssig ordning, hvorefter stiftsøvrigheden frafalder erstatningssøgsmål mod det enkelte medlem mod, at dette inden en nærmere fastsat frist til kirkekassen indbetaler et mindre beløb end andelen af det lidte tab. Et sådant bodsinstitut, der nu er udtrykkeligt hjemlet over for medlemmer af kommunalbestyrelser i den kommunale styrelseslov, har tidligere uden udtrykkelig lovhjemmel været praktiseret i legalitetsstilsynet med kommunalforvaltningen. Der kan i denne forbindelse henvises til betænkning nr. 996/1983 om ansvarsplacering og reaktionsmuligheder i kommunestyret s. 98 ff, Claus Haagen Jensen: Kommunalret 1972 s. 83 f, Preben Espersen: De kommunale beslutninger,

Anden del 1973 s. 62 ff samt Erik Harder: Dansk Kommunalforvaltning II Opgaver og tilsyn 1979 s. 294 f.

Anvendelsen af et sådant bodsinstitut over for medlemmer af menighedsråd må dog klart forudsætte, at det over for det enkelte medlem præciseres, at der er tale om et tilbud om en frivillig forligsmæssig ordning, som medlemmer kan afslå, i hvilket tilfælde spørgsmålet om erstatningsansvar må afgøres ved sædvanligt erstatningssøgsmål ved domstolene.

15. Skr. 28.5.93, hvor meddeles, at såfremt der opstår problemer ved en gravers overtagelse af forpligtelsen vedrørende præstegårdshave og gårdsplads jf. § 14, stk. 2, i cirkulære af 20. marts 1989 om tjenestebolig for folkekirkenes præster, kan stillingens beskæftigelseskvote af grave- ren forlanges nyberegnet med henblik på, at forpligtelsen tages ud af regulativet.

16. Skr. 30.6.93 i anledning af en klage fra Kristelig fagforening over, at Forbundet af Kirke- og Kirkegårdsansatte i forbindelse med besættelse af graverstillinger får meddelelse om lønindplaceringen for den nyansatte.

Foreningen oplyser i denne forbindelse, at nyansatte gravere kort tid efter ansættelsen får en henvendelse fra Forbundet af Kirke- og Kirkegårdsansatte med en opfordring til at blive medlem af Forbundet, og Foreningen udbeder sig ministeriets udtalelse om oplysningspligten om lønindplaceringer kan bruges i forbindelse med medlemshvervning samt om, hvad ministeriet agter at gøre for, at dette ikke sker.

Endelig beder Foreningen oplyst, om hvilke overvejelser ministeriet har for at sikre, at ansatte inden for ministeriets område ikke oplever organisationstvang.

Ministeriet udtaler hertil, at i henhold til tjenestemandslovens § 49 har centralorganisationerne forhandlingsretten for samtlige tjenestemænd, uanset om de er medlemmer af en organisation, der er tilsluttet en centralorganisation.

Forhandlingsretten udøves af de fire centralorganisationer, der er part i hovedaftalen af 1969 med finansministeren.

Centralorganisationerne har tillige forhandlingsretten for personale ansat på tjenestemandslignende vilkår, jf. herved hovedaftalens § 2, stk. 1, punkt 2.

Forhandlingsretten omfatter i henhold til tjenestemandslovens kap. 10 løn- og andre ansættelsesvilkår.

Som organisation tilknyttet Statsansattes Kartel har Foreningen af Kirke- og Kirkegårdsansatte således forhandlingsretten for samtlige ansatte i folkekirken.

Da ministeriet har uddelegeret fastsættelse af løn for nyansatte kirke- og kirkegårdsfunktionærer til stiftsøvrighederne, har tjenestemandsgeselskaberne i første omgang forhandlingsret vedrørende lønindplaceringen over for den enkelte stiftsøvrighed.

Som følge heraf er det praksis, at stiftsøvrighederne i forbindelse med udmelding af lønindplacering for en nyansat kirke- og kirkegårdsfunktionær samtidig tilsender vedkommende tjenestemandsoorganisation en kopi af lønindplaceringen.

Under hensyntagen til at stiftsøvrighederne i forbindelse med lønfastsættelsen, f.eks. for graveres vedkommende, skal foretage en afgørelse af, om uddannelseskravene er opfyldt, og hermed hvilken lønramme den nyansatte skal aflønnes efter, finder ministeriet, at denne praksis, der har en naturlig sammenhæng med forhandlingsretten, er den administrativt mest hensigtsmæssige fremgangsmåde, og ministeriet har ingen beføjelser til at fastsætte regler for, hvad en tjenestemandsoorganisation bruger de oplysninger til, som den i henhold til forhandlingsretten har krav på at få.

Uddrag af skrivelser fra biskop og stiftsøvrighed og andre myndigheder

1. Skr. 26.10.92 fra biskoppen til samtlige præster og menighedsråd i stiftet om autorisation af en ny alterbog benævnt »Den danske Alterbog« og nye ritualer for dåb, nadver i hjemmet, skriftemål, vielse, kirkelig velsignelse af borgerligt indgået ægteskab, jordpåkastelse og kirkeindvielse.

Alterbogen og ritualerne udgives af Vajsenhusets Forlag og forventes at udkomme i midten af november 1992. I løbet af første halvår 1993 udkommer salmebogen med ny tekstdel, hvori indgår den nye alterbog og de nye ritualer. Den nye salmebogstekstdel udkommer endvidere som et særtryk, der kan bruges som supplement til eksisterende salmebøger.

Da det med så kort tidsfrist som frem til 1. søndag i advent 1992 vil kunne blive vanskeligt for såvel præster som menighedsrådsmedlemmer at blive fortrolige med ændringerne i alterbogen og ritualerne i forhold til den hidtil i menigheden benyttede alterbog og de hidtil anvendte ritualer, anbefaler jeg de præster, der med menighedsrådets samtykke ønsker at tage nyudgivelserne i brug at prøve disse f.eks. i tiden frem til pinsen 1993.

Det bemærkes, at tidligere autoriserede alterbøger og ritualer forbliver gyldige, og at præsten ifølge menighedsrådslovens § 29, stk. 1, nr. 2 skal have menighedsrådets samtykke til, at der anvendes anden autoriseret liturgi eller andre autoriserede ritualer end dem, der hidtil er anvendt i menigheden.

I forbindelse med autorisationen af den nye alterbog og de nye ritualer er det bestemt, at den midlertidige autorisation af forsøgsordninger vedrørende folkekirkens liturgi og ritualer er bragt til ophør. I sogne, hvor man eksempelvis anvender »Foreløbige Ændringer i Ritual- og Alterbog« (1973) eller »Forslag til Alterbog« (1985), skal man derfor inden pinsen 1993 træffe beslutning om hvilken liturgi og hvilke ritualer, der fremtidig ønskes anvendt.

Som supplement til den autoriserede alterbog udgives et alterbogstillæg, der blandt andet indeholder nyere kollekttrækker. Anvendelse af alterbogstillæggets tekster og bønner ved de faste gudstjenester betragtes som mindre ændringer af den autoriserede liturgi, hvortil præsten skal have menighedsrådets og biskoppens samtykke ifølge menigheds-

rådslovens § 29, stk. 1 nr. 3 samt stk. 2. Alterbogstillægget forventes at udkomme i midten af februar 1993.

Uanset hvilken autoriseret gudstjenesteordning, der anvendes, bør det tilstræbes, at kirkeårets gang følges som angivet i den nye alterbog.

2. Skr. 11.1.93 fra stiftsøvrigheden til kirkekasserer, kirkeværger, grave-re og menighedsrådsformænd i fire af stiftets provstier, hvori meddeles, at kompetencen vedrørende godkendelse af kirkegårdsvedtægter og fastsættelse af takster er overgået til provstiudvalgene pr. 1. juli 1992. Dog skal stiftsøvrigheden påse, at det indbetalte beløb er i overensstemmelse med gravstedsaftalen og den af provstiudvalget godkendte kirkegårdsvedtægt.

Ifølge de nu gældende vedtægter for landsbykirkegårde ændres taksterne i §§ 34-37 pr. 1. januar og 1. juli hvert år.

I den anledning kan stiftsøvrigheden på provstiudvalgenes vegne meddele, at de nugældende takster fortsat skal være gældende pr. 1. januar 1993 og indtil andet meddeles fra provstiudvalgene.

Det skal samtidig bemærkes, at den hidtidige fremgangsmåde med hensyn til indbetaling af gravstedslegater til stiftsøvrigheden bibeholdes.

Vi skal erindre om, at der i kirkeministerielt regi er nedsat et udvalg med henblik på udarbejdelse af fælles retningslinier for provstiudvalgenes arbejde med kirkegårdsvedtægterne.

3. Skr. 17.3.93 om flytning af en kiste fra en kirkegård til en anden. Som betingelser for at godkende en flytning anføres:

1. Flytningen sker i den koldere årstid mellem 1. oktober og 1. maj.
2. Flytningen sker i den tidlige morgenstund.
3. Før opgravningen begynder, findes til stede ved graven en ny indvendig beget kiste af en sådan størrelse, at den kan opbevare den tidligere kiste.
4. Den opgravede kiste nedsættes straks efter opgravningen i den nye, og dennes låg tilskrues.
5. Personer, der har været beskæftiget ved opgravningen og nedlægningen i den nye kiste, vasker herefter grundigt deres arme og hænder.
6. Transporten til den nye grav sker uopholdelig, og
7. Den nye grav, hvori kisten skal nedsættes, er fuldstændig udgravet inden kistens ankomst, og så stor, at den kan optage kisten, som straks nedsættes i den færdige grav, der bagefter tilkastes.

Inden flytningen foretages, må den stedlige embedslæge underrettes.

4. Skr. 31.3.93 fra stiftsøvrigheden til samtlige kasserer i stiftet om be-regning af forskellige former for feriegodtgørelse. Følgende anføres:

1½% feriegodtgørelse

Tjenestemænd, tjenestemandslignende ansatte, herunder gravere samt lønrammelønnede kirkefunktionærer, der er ansat på fast månedsløn, er berettiget til en feriegodtgørelse på 1½% af den ferieberettigede løn.

Den ferieberettigede løn udregnes som følger:

Den ansattes *skattepligtige indkomst for 1992 med tillæg af:*

1. Den ansattes egetbidrag til ATP og
2. Den ansattes bidrag til AUD

og med fradrag af:

1. Udbetalt særlig feriegodtgørelse
2. Løn for merarbejde samt
3. Feriegodtgørelse (12,5%) af løn for merarbejde.

Pensionsbidrag, der *ikke* er skattepligtig indkomst, indgår ikke i beregningsgrundlaget.

Indberetning

Da tjenestemænd og tjenestemandslignende ansatte har fået beregnet løn i FLØS i hele 1992, ligger feriegodtgørelsen for disse i FLØS, og kassererne behøver ikke at indberette den ferieberettigede løn til stiftet.

For såvidt angår de lønrammelønnede kirkefunktionærer, der er månedslønnede, bedes kassererne indberette den ferieberettigede løn til stiftet beregnet som ovenfor anført.

1% feriegodtgørelse

Honorarlønnede, herunder kasserere, kirkeværger, kirkebylærere, der *ikke* er medlem af menighedsrådet, er berettiget til en feriegodtgørelse på 1% af den ferieberettigede løn.

Dette gælder også honorarlønnede organister og kirkesangere, hvis menighedsrådet har valgt feriegodtgørelse og ikke feriepenge for disse.

Den ferieberettigede løn udregnes som følger:

Den ansattes *skattepligtige indkomst for 1992 med tillæg af:*

1. Den ansattes eventuelle egetbidrag til ATP og
2. Den ansattes eventuelle bidrag til AUD

og med fradrag af:

1. Løn udbetalt under ferie (der fratrækkes $\frac{3}{2}$ af indkomsten for 1992) samt
2. Udbetalt ferietillæg i 1992.

De kasserere, der er med i FLØS for såvidt angår ansatte, der er berettiget til 1% feriegodtgørelse, bedes indberette den ferieberettigede løn for 1992 til stiftet som forklaret nedenfor.

Ferie uden løn

Endelig skal ansatte, der ikke er berettiget til ferie med løn, graver-

medhjælpere, vikarer, timelønnede m.fl. i henhold til ferieloven have 12¹/₂% i feriegodtgørelse af lønnen.

Feriegodtgørelsen må ikke udbetales kontant, men skal indbetales til Ferie-giro efter gældende regler.

Indberetning af ferieberettiget løn foretages som følger:

Blanket FL-08 udfyldes således:

1. Institutionsnr.: Kirkekassens nr., som fremgår af lønspecifikationer m.v., som kassererne modtager fra FLØS.
2. Kirkekassens navn.
3. Medarbejder nr.: Det nummer, den ansatte har fået tildelt i FLØS, hvilket bl.a. fremgår af lønspecifikationen.
4. Løndel: 0020 (løndelen bruges både til 1,5% og 1% feriegodtgørelsen).
5. Periode: Her påføres 0493 for bagudlønnede og 0593 for forudlønnede).
6. Betegnelse: Udfyldes ikke.
7. Stillingsnr., antal og sats udfyldes ikke.
8. Beløb: Udfyldes med den ferieberettigede løn for 1992.

Endelig bedes blanketten underskrevet af kassererne.

Såfremt kirkekassererne har ansatte, der skal have udbetalt feriegodtgørelse (12,5%) af løn for merarbejde i 1992, kan dette ligeledes indberettes på samme blanket FL-08 efter samme princip som anført ovenfor. Her anvendes *løndel 0027*.

Stiftet gør opmærksom på, at det *kun* er i *førstkommende* lønkørsel, FLØS kan beregne feriegodtgørelsen.

Blanket FL-08 i udfyldt stand *skal* være stiftet i hænde senest i forbindelse med indsendelse af lønmaterialet den 14. april 1993.

Såfremt der i øvrigt er tvivlsspørgsmål, er kassererne velkomne til at kontakte stiftet.

5. Skr. 6.5.93, hvori gøres opmærksom på, at mens jordpåkastelse naturligt foregår i kirke, på kirkegård eller i begravelseskapel, er en præst ikke pligtig at foretage jordpåkastelse i f.eks. privathjem eller i en kirkegårds lighus.

Jeg skal i samme anledning gøre opmærksom på, at ved begravelse med gejstlig medvirken på et landsogns kirkegård kan præsten stille det som et vilkår, at kisten under (en del af) den kirkelige handling er båret ind i kirken.

6. Skr. 29.7.93 til samtlige provster i stiftet, hvori gøres opmærksom på, at Kirkeministeriet har meddelt, at præster, der deltager i 1. og 2. obligatoriske kursus under Efteruddannelse af Nyansatte Præster med videre, bevilges en fri-weekend efter hvert af de to første kurser.

Det henstilles samtidig, at de så vidt muligt søger at tilrettelægge tjeneste over rådighedsordningen således, at præster, der deltager i Efteruddannelsens 3. og 4. kursus fritages for kirkelige handlinger på lørdage efter disse to sidste obligatoriske kurser.

7. Af de i årets løb fra Kirkeministeriet forelagte udkast til love og bekendtgørelser m.v. nævnes følgende:

a. I anledning af et udkast til standardforskrift af kirkegårdsvedtægt vedrørende kirkegårdsprotokollers førelse på EDB bemærkes, at stiftsøvrigheden ikke vil gå nærmere ind i spørgsmålet om en eventuel anmeldelsespligt til Registertilsynet, idet ministeriet i en henvendelse af 7. august 1992 har oplyst, at man er opmærksom på problemet i henhold til Registerloven.

Derudover udtaltes, at det ville være hensigtsmæssigt, om kun ét EDB-program blev autoriseret til opgaven. Herved sikres, at udskriften af kirkegårdsprotokollerne fremstår standardiserede, (således som de håndskrevne protokoller gør), af hensyn til det årlige syn over kirkegårde.

b. Til et udkast til bekendtgørelse om provstiudvalgenes virksomhed meddeles, at udkastet ikke giver stiftsøvrigheden anledning til bemærkninger bortset fra det af Københavns stiftsøvrighed anførte om de pædagogiske hensyn, som ville blive tilgodeset, såfremt samtlige provstiudvalgets opgaver blev opregnet i den foreliggende bekendtgørelse.

Landskirkeskatten i Lolland-Falster stift 1994

De beløb, som det påhviler kommunerne i Lolland-Falster stift at udrede i landskirkeskat for regnskabsåret 1994, andrager:

Kommune		Den kirkelige ligningsprocent 1993
Nykøbing F.	2.813.227	0,97
Sydfalster	775.058	0,90
Stubbekøbing	689.550	1,56
Nørre Alslev	992.784	1,15
Sakskøbing	983.945	1,45
Nysted	561.264	1,20
Maribo	1.262.310	1,30
Nakskov	1.703.185	1,00
Ravnsborg	586.510	1,22
Rødby	749.751	1,21
Holeby	457.486	1,05
Højreby	431.288	1,16
Rudbjerg	352.481	1,39

Kapitelstakst

Fastsat i henhold til lov nr. 592 af 12. december 1984 om kapitelstakstens fastsættelse:

		1991	1992
Hvide	pr. 100 kg	122,50	127,22
Byg	pr. 100 kg	136,77	144,62

Med hensyn til kapitelstaksten for hvide og grå ærter henvises til § 7 i ovennævnte lov.

Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falsters stift

---

Indtægter

Beholdning		19.304,99	
<i>Renter:</i>			
Obligationsrenter	12.968,00		
Den Danske Bank	637,77		
Udtrukne obligationer	6.600,00		
Overført fra kapitalbog	15.000,00	35.205,77	
			<u>54.510,76</u>

Udgifter

Berlingske Tidende, annonce	556,25		
1 legatportion à kr. 4.500,00	4.500,00		
1 legatportion à kr. 3.500,00	3.500,00		
2 legatportioner à kr. 2.000,00	4.000,00		
Overført til kapitalbog ifølge landemode	3.500,00		
Udtrukne obligationer indsat på kapitalbog.....	6.600,00		
Køb af obligationer	29.090,67	51.746,92	
Beholdning pr. 31.12.92		2.763,84	
			<u>54.510,76</u>

Status

Obligationer nominel værdi	134.300,00		
Den Danske Bank – Kapitalbog	12.662,74		
Den Danske Bank – Bog		2.763,84	
			<u>149.726,58</u>

Ved revisionen af regnskab for 1992 for »Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falsters stift« har jeg ikke fundet anledning til bemærkninger.

Lolland østre provsti, den 19. maj 1993

Nils C. Roland

Regnskab for Lolland-Falsters stiftsfond

Regnskabsåret 1992

Driftsregnskab

Indtægter

Tilskud fra stiftets menighedsråd jvf. vedlagte specifikation		3.650,00
<i>Indvundne renter:</i>		
På giro	657,31	
På checkkonto	7,51	
På Unibank-bog	2.334,68	
Af obligationer	4.150,00	7.149,50
Udtrukne obligationer		1.000,00
Indtægter ialt		<u>11.799,50</u>

Udgifter

Landemode 1992.....	3.577,00
Stiftspræstemøde den 26. august 1992	7.052,40
Stiftskursus på Fuglsang den 4.-5. november 1992	9.360,00
Tilskud til indretning af bibliotek, for domprovst Felters teologiske bogsamling, på Fuglsang	10.000,00
Tilskud til udgivelse af »Selskabets virke«	1.000,00
Tilskud til udgifter i forbindelse med præsteægtefællekonvent på Nyborg Strand	1.378,00
Tilskud til forelæsning i Maribo den 23. april 1992	1.151,59
Tilskud til »Femø Klassisk 1992«	2.000,00
Tilskud til fotografering af kalkmalerier i et antal kirker i Lolland-Falsters stift	5.000,00
Tilskud til Midtllands Folkeuniversitet	3.500,00
Tilskud til Det Religionspædagogiske Studieceter	1.500,00
Stiftskursus den 27. februar 1992	1.204,00
Møde i Maribo den 9. april 1992	500,00
Gebyrer	23,00
Udgifter ialt	<u>47.245,99</u>

Regnskabsårets indtægter	11.799,50
Regnskabsårets udgifter	47.245,99
Årets underskud	<u>35.446,49</u>

Formueregnskab

Beholdning ved regnskabsårets begyndelse	97.128,94
Underskud	<u>35.446,49</u>
Beholdning ved regnskabsårets afslutning	<u>61.682,45</u>
Kassebeholdningen forefindes således:	
Girokonto	1.436,60
Unibank-bog	55.511,40
Checkkonto	8.234,45
Checknr. 2696952 er ikke hævet	<u>+ 3.500,00</u>
I alt	<u>61.682,45</u>

Status

Formue ultimo 1992:	
Obligationer, nominelt	82.000,00
10%, 43. serie, Kreditforeningen Danmark	
Kursværdi kr. 80.401,00	
Girokonto	1.436,60
Unibank-bog	55.511,40
Checkkonto	8.234,45
Checknr. 2696952 er ikke hævet	<u>+ 3.500,00</u>
I alt	<u>143.682,45</u>

Revisionspåtegning:

Vi har revideret regnskabet for Lolland-Falsters Stiftsfond for året 1992.

Nykøbing F., den 26. maj 1993

Kommunernes Revisionsafdeling

A. Thomsen

Leif Funch

Specifikation – Tilskud fra stiftets menighedsråd, regnskabsår 1992:

Karleby	300,00
Kippinge	400,00
Maglebrænde	150,00
Majbølle	1.000,00
Musse	400,00
Stokkemarke	500,00
Tingsted	400,00
Vestenskov	500,00
Ialt	<u>3.650,00</u>

Opmærksomheden henledes på, at oversigten over indbetalinger fra menighedsrådene til Stiftsfonden afviger i regnskabsår 1992 fra tidligere årsoversigter.

Forklaringen herpå er, at datoen for regnskabets afslutning må fastholdes til kalenderåret. Dette medfører, at tilskud fra menighedsrådene indgået efter 1. januar 1993 ikke er medtaget på regnskabsår 1992, men fremkommer ved årsregnskab 1993.

Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond

Regnskabsåret 1992

Driftsregnskab

Indtægter

Indvundne renter:

På giro	718,62	
På checkkonto	6,35	
På Unibank-bog	2.055,35	
Af obligationer	<u>3.360,00</u>	6.140,32

Udtrukne obligationer 2.700,00

Stiftsbogen 1992

Indgået ved salg	81.955,00	
Produktionsudgifter	57.799,25	
Moms	<u>5.988,00</u>	63.787,25
		18.167,75

Indgået ved salg af tidligere årgange 255,00

Indtægter ialt 27.263,07

Udgifter

Tilskud til studierejse i Thailand og Nepal	1.500,00	
Tilskud til deltagelse i »European Regional Conference« i England den 13.-21. juli 1992	1.100,00	
Tilskud til deltagelse i »En nordisk lokaløkmensk konference« i Åbo den 24.-26. april 1992	1.500,00	
Tilskud til FUK's landsstævne den 19.-23. juni 1992	2.000,00	
Momsafregning 2. kvartal 1992	64,00	
Gebyr, giro og bank	<u>27,00</u>	
<i>Udgifter ialt</i>		<u>6.191,00</u>

Samlede indtægter 27.263,07

Samlede udgifter 6.191,00

Årets overskud 21.072,07

Formueregnskab

Beholdning ved regnskabsårets begyndelse	71.037,97
Årets overskud	21.072,07
Beholdning ved regnskabsårets afslutning	<u>92.110,04</u>

Kassebeholdningen forefindes således:

Unibank-bog	80.441,77
Unibank – checkkonto	1.079,60
Girokonto	<u>10.588,67</u>
Ialt	<u>92.110,04</u>

Status

<i>Beholdning af obligationer</i>	<i>Nominelt kr.</i>	
10% Kreditforeningen Danmark		
Kurs 98,050, kursværdi kr. 19.610,00	20.000,00	
7% Østifternes Kreditforening		
Kurs 84,500, kursværdi kr. 14.787,50	<u>17.500,00</u>	37.500,00

Indestående i Unibank:

Bog	80.441,77
Checkkonto	1.079,60

Indestående på giro:

Girokonto	<u>10.588,67</u>
-----------------	------------------

<i>Formue ultimo 1992</i>	<u>129.610,04</u>
---------------------------------	-------------------

Foranstående regnskab er revideret efter de medfølgende bilag. Revisionen har ikke givet anledning til bemærkninger.

Lolland østre provsti, den 23. februar 1993.

Nils C. Roland

Bevilgede lån

i perioden primo juni 1992 - ultimo maj 1993.

Lån til kirker

		Kr.	Løbetid år
Gundslev	Opsætning af tagrender		
	Indvendig maling af kapel	82.000,00	7
Hunseby	Istandsættelse af klokkestol	620.000,00	7
Købelev	Istandsættelse af vestgavl	305.000,00	6
Nakskov			
Skt. Nikolaj	2. etape af istandsættelse	2.000.000,00	12
Nørre Vedby	Istandsættelse af historisk inventar, låneforhøjelse	80.000,00	6
Radsted	Restaurering af altertavle og epitafium	75.000,00	
Radsted	Åbning af våbenhus/istandsættelse Tillægslån	50.000,00	8
Stokkemarke	Istandsættelse af tårntag og våbenhustag	2.050.000,00	12
Stokkemarke	Istandsættelse af tage, låneforhøjelse	80.000,00	10
Torkilstrup	Ændring af gulve/ renovering af el-varmeanlæg	148.000,00	4
Aastrup	Installation af varmeanlæg	154.500,00	3
Lån til kirker		<u>5.644.500,00</u>	

Lån til præstegårde

		Kr.	Løbetid år
Hillested	Istandsættelse af køkken og bad	60.000,00	3
Hunseby	Ombygning	837.000,00	10
Karleby	Istandsættelse	222.000,00	6
Nørre Alslev	Køkkenniche	100.000,00	4
Nørre Ørslev	Istandsættelse	340.000,00	6
Rubbeløkke	Omlægning af gårdsplads	150.000,00	3
Rødby	Istandsættelse/forhøjelse	460.000,00	4
Sdr. Kirkeby	Istandsættelse	393.596,00	8
Væggerløse	Istandsættelse/forhøjelse	325.000,00	10
Væggerløse	Graverfaciliteter/forhøjelse	99.000,00	10
Våbensted	Reparation af vinduer og døre samt loftsværelse	158.545,00	4
Våbensted	Reparation af vinduer og døre samt loftsværelser/tillægslån	10.558,00	4
Østofte	Istandsættelse	248.556,35	3
Lån til præstegårde		<u>3.404.255,35</u>	

Lån til forpagtning

		Kr.	Løbetid år
Hunseby	Miljøforanstaltninger	270.000,00	5

Lån til kirkegårde

		Kr.	Løbetid år
Dannemare	Opførelse af nye lågepiller	123.400,00	3
Eskilstrup	Kalkning af kapel og redskabsb.	110.000,00	4
Græshave	Graverfaciliteter	240.000,00	6
Herritslev	Graverfaciliteter	900.000,00	10
Horslunde	Reventlow Asyl, 4. etape	991.000,00	10
Radsted	Rosenkrantzske kapel/restaur.	226.562,50	10
Sdr. Alslev	Graverfaciliteter	202.425,00	5
Torslunde	Graverfaciliteter	350.000,00	6
Vignæs	Velfærdsbygning	450.000,00	8
Vignæs	Tillægslån	46.416,00	8
Østofte	Graverfaciliteter	580.000,00	8
Lån til kirkegårde		<u>4.219.803,50</u>	

Lån til kirkekasser

		Kr.	Løbetid år
Arninge	Ekstraordinære lønudgifter	80.000,00	3
Idestrup	Ekstraordinære lønudgifter	151.500,00	2
Majbølle	Til dækning af ekstraordinære lønudgifter	208.000,00	3
Lån til kirkekasser		<u>439.500,00</u>	

Lån til andet

		Kr.	Løbetid år
Torkilstrup	Istandsættelse af kister i gravkammer	40.000,00	2

Lån i alt

Kirker	5.644.500,00
Præstegårde	3.404.255,35
Forpagtninger	270.000,00
Kirkegårde	4.219.803,50
Kirkekasser	439.500,00
Andet	40.000,00
Lån i alt	<u>14.018.058,85</u>

Adresser og oversigter

Stiftsøvrigheden

Biskop Thorkild Græsholt, Bispekontoret, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F., telefon 54 85 02 11, indtil kl. 15.00, derefter telefon 54 85 04 35.

Stiftamtmand Lauritz Hvidt, Statsamtet, Brovejen 4, 4800 Nykøbing F., telefon 54 85 32 66.

Stiftskontor og bispekontor, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F. er åbent hver søgnedag fra kl. 08.30 til kl. 15.00, undtagen lørdag. Telefon 54 85 02 11. Telefax 54 82 02 11.

Ansatte på kontorerne

Stiftskontorchef Helle Samson Heller

Stiftsfuldmægtig Rasmus Rex

Stiftskasserer Rita Nielsen

Kontorfuldmægtig Betty Mørch

Ass. Birgit Matzen

Bogholder Lone Billeschou Hansen

Kontorfuldmægtig Winnie Svensson

Ass. Hanne Knudsen

Linda Nilsson (elev).

Konsulenterne

Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K., telefon 33 13 44 11.

Kgl. bygningsinspektør Karsten Rønnow, Jernbanevej 18, 4300 Holbæk, telefon 59 44 32 00. Telefax 59 44 30 50.

Kirkegårdskonsulent Charlotte Skibsted, Løjesøvej 13, 3670 Veksø, telefon 42 17 02 16.

Bygningskonsulent Kjeld Andersen, Byfornyelsesselskabet Danmark, Slotsgade 54, 4800 Nykøbing F., telefon 54 85 90 33.

Præstegårdsconsulent Poul Erik Jørgensen, Maribovej 144, Våbensted, 4990 Sakskøbing, telefon 53 89 52 67.

Klokkekonsulent Bendt Gammeltoft-Hansen, Strandvej 13, 5700 Svendborg, telefon 62 21 39 68.

Orgelkonsulent H. Hildebrandt-Nielsen, Frederiksdal Allé 15, 7800 Skive, telefon 97 52 15 14.

Varmekonsulent Vagn Korsgaard, Donsevej 3, 2970 Hørsholm,
telefon 42 18 01 04.
Konsulent vedr. højtaleranlæg, Dan Popescu, Skodsborgparken 38,
2942 Skodsborg.

Statens tilsynsførende med private skove

Statsskovrider Ib Lunding, Egehus, Tingsted, 4800 Nykøbing F.,
telefon 53 83 90 13.

Stiftets provster

Provst H. V. Krohn, Rosningevej 2A, 4953 Vesterborg,
telefon 53 93 93 45.

Provst Kurt Johansson, Tårsvej 5, Sandby, 4912 Harpelunde,
telefon 53 93 12 59.

Domprovst Holger Jepsen, Domprovstegården, 4930 Maribo,
telefon 53 88 06 86.

Provst Nils C. Roland, Alléen 11, Radsted, 4990 Sakskøbing,
telefon 53 89 54 08.

Provst Gynter Meede, Rosenvænget 22, 4800 Nykøbing F.,
telefon 54 85 06 69.

Provst Jens Lose, Hesnæsvej 56, Moseby, 4871 Horbelev,
telefon 53 84 40 06.

Provstiudvalgsmedlemmer

Lolland søndre provsti:

Grevinde Ilse Danneskiold-Samsøe, Græshavevej 33, 4920 Søllested,
telefon 53 94 41 02.

Gdr. Niels Jacob Jensen, Nørredalsvej 6, 4900 Nakskov,
telefon 53 94 13 30.

Revisor Verner Christiansen, Rosningevej 18, 4953 Vesterborg,
telefon 53 93 92 48.

Husholdningskons. Gerda Olsen, Tryghusvej 1, 4983 Dannemare,
telefon 53 94 44 10.

Lolland nørre provsti:

Ingeniør Kaj Kiehn, Nymarksvej 29, 4900 Nakskov, telefon 53 92 31 63.

Fru Kirsten Jørgensen, Axeltorvet 1A, 1. th., 4900 Nakskov,
telefon 53 92 06 41.

Smed Arne Petersen, Keldsløkkevej 14, 4913 Horslunde,
telefon 53 93 55 60.

Gdr. Jens Bjarup, Oddevej 111, Købelev, 4900 Nakskov,
telefon 53 93 20 44.

Maribo domprovsti:

Fuldm. H. Hasle, Bukkehavevej 15, 4970 Rødby, telefon 53 90 81 21.
Filialdirektør Ib Walther, Strandagervej 86, 4970 Rødby,
telefon 54 60 11 11. (Privat 54 60 55 15).

Gdr. Gert Skau Mikkelsen, Egelundvej 9, 4895 Errindlev,
telefon 53 90 03 15.

Gdr. Aage Rye Rasmussen, Hasagervej 19, Hunseby, 4930 Maribo,
telefon 53 88 10 96.

Lolland østre provsti:

Gdr. Verner Jørgensen, Granhækken 2, Bregninge, 4892 Kettinge,
telefon 53 87 32 33.

Ole Borchersen Madsen, Maribovej 10, 4990 Saks København,
telefon 53 89 47 64.

Jørgen Greve Pedersen, Grønningen 17, Radsted, 4990 Saks København,
telefon 53 89 56 77.

Børge Stenstrup, Adelgade 49, 4880 Nysted, telefon 53 87 12 42 eller
54 85 09 18.

Falster vestre provsti:

Overlærer Ingelise Slente, Klodskovvej 7, 4800 Nykøbing F.,
telefon 53 83 93 06.

Skoleinsp. Benny Lambek, Lærkevænget 2, 4800 Nykøbing F.,
telefon 54 85 01 20.

Gdr. Poul Stub, Vålse Vesterskovvej 11, 4840 Nørre Alslev,
telefon 53 83 10 02.

Gdr. Hans E. Hansen, Nr. Kirkebyvej 5, 4840 Nørre Alslev,
telefon 53 83 45 84.

Falster østre provsti:

Fru Ingeborg Aalborg, Gl. Landevej 46, Skelby, 4874 Gedser,
telefon 53 87 82 30.

Aut. vejer Sv. Aa. Olsen, Byvej 4, Maglebrænde, 4850 Stubbekøbing,
telefon 53 84 20 32.

Gdr. Knud Larsen, Engdalen 4, Tunnerup, 4800 Nykøbing F.,
telefon 53 84 70 03.

Ekspedient Søren Holm, Rådhusvænget 5, 4873 Væggerløse,
telefon 53 87 76 12.

Provtirevisorer

Nordisk Revisornet ApS., Algade 107, 4760 Vordingborg, telefon
53 77 08 71, ansat for Lolland østre provsti, Falster vestre provsti og
Falster østre provsti.

Kommunernes Revisionsafdeling, Havnepladsen 8, 4800 Nykøbing F.,
telefon 53 85 80 55, ansat for Lolland søndre provsti, Lolland nørre
provsti og Maribo domprovsti.

Stiftsudvalget for økonomi

Lolland søndre provsti:

Hr. Christian Jensen, Søgårdsvej 12, 4900 Nakskov, telefon 53 94 80 33.

Lolland nørre provsti:

Sygepl. Else Marie Bruun, Vejlevejen 35, 4913 Horslunde, telefon 53 93 22 88.

Maribo domprovsti:

Filialdirektør Ib Walther, Strandagervej 86, 4970 Rødby, telefon 54 60 55 15.

Lolland østre provsti:

Gdr. Verner Jørgensen, Granhækken 2, Bregninge, 4892 Kettinge, telefon 53 87 32 33.

Falster vestre provsti:

Kriminalinsp. Erik Dissing, Italiensvej 5, 4800 Nykøbing F., telefon 54 85 65 86.

Falster østre provsti:

Eksped. Søren Holm, Rådhusvænget 5, 4873 Væggerløse, telefon 53 87 76 12.

Lolland-Falsters stiftsfonds og legatfonds bestyrelse

Bestyrelsen består af stiftamtmand Lauritz Hvidt og biskop T. Græsholt. Domprovst Holger Jepsen, Maribo, sognepræst Jette Walther Birk, Væggerløse, Ingeborg Aalborg, Skelby, gdr. Aage Rye Rasmussen, Hunseby og gdr. Hans E. Hansen, Nr. Kirkeby.

Medlemmerne af Det mellemkirkelige Stiftsudvalg

Gdr. Henning Rasmussen, Tjennemarke, formand, fhv. forstander Johs. Andersen, Nysted, næstformand, fru Susanne Møller, Rødby, arkivar Hans Ivar Bentsen, Rødby, sognepræst Svend Aage Nielsen, Toreby, sognepræst Gregers Høeg, Sakskøbing. Sekretariatet: Bispegården, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F., telefon 54 85 02 11, telefax 54 82 02 11.

Kirkeministeriet

Frederiksholms Kanal 21, 1220 København K, telefon 33 92 33 90, telefax 33 92 39 13.

